

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie
Studijní obor: Demografie se sociální geografii

Lukáš Kahoun

Proměny struktur obyvatelstva ve státech Evropské unie na základě cenzových dat
Changes in population structures in the European Union countries based on census data

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Luděk Šídlo, Ph.D.

Praha, 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 4. 5. 2021

Lukáš Kahoun

Poděkování

Děkuji především vedoucímu své práce RNDr. Luďkovi Šídlovi, Ph.D. za odborné rady, profesionální přístup a bleskově rychlé odpovědi na sebemenší dotaz. Dále děkuji své rodině za trpělivost a podporu nejen při psaní bakalářské práce, ale po celou dobu studia. V neposlední řadě děkuji všem svým přátelům a blízkým, kteří mi byli vždy nekonečnou inspirací a oporou, díky níž jsem nebyl ztracený, i když jsem bloudil.

Proměny struktur obyvatelstva ve státech Evropské unie na základě cenzových dat

Abstrakt

Struktury obyvatelstva prošly v posledních desetiletích dynamickým vývojem. Tato práce se zaměřuje na vývoj struktury dle věku, rodinného stavu, ekonomické aktivity a vzdělání v letech 1991–2011. Práce využívá primárně cenzová data, protože mají napříč státy EU do velké míry sjednocenou metodiku. Především je v práci analyzován stav a změna podílů kategorií jednotlivých struktur, ale využívány jsou i podrobnější analytické metody. Dle výsledků analýzy věkové struktury všechny sledované státy značně zestárly, což ovlivnilo i vývoj ostatních struktur. Mezi dominantní trendy ostatních struktur patřil nárůst podílu svobodných a ovdovělých osob, ekonomicky aktivních žen a vysokoškolsky vzdělaných osob. Práce se zabývá také vlivem geografické polohy na zkoumané struktury. Větší homogenita změn jednotlivých struktur byla vypořovávána mezi geograficky blízkými státy.

Klíčová slova: struktury obyvatelstva, věk, rodinný stav, ekonomická aktivita, vzdělání, Evropa, cenzová data

Changes in population structures in the European Union countries based on census data

Abstract

Population structures have undergone dynamic development in recent decades. This thesis focuses on the development of structure by age, marital status, economic activity and education in 1991–2011. The thesis primarily uses census data, because they have unified methodology across EU countries. In particular, the thesis analyses the state and the change in the shares of the different structure categories, but also uses more detailed analytical methods. According to the results of the age structure analysis, all observed countries have aged considerably, which also influenced the development of other structures. The dominant trend in other structures was the rise in the share of single and widowed people, economically active women and higher-educated people. The thesis also deals with the influence of geographical location on the researched structures. Bigger homogeneity of structural changes was observed among geographically close countries.

Key words: population structures, age, marital status, economic activity, education, Europe, census data

Obsah

Obsah	6
Seznam obrázků	8
Seznam tabulek	10
1 Úvod	11
2 Rešerše literatury a výzkumné otázky	13
3 Data a metodika	16
3.1 Rozdělení států dle geografické polohy.....	16
3.2 Výběr států pro analýzu	17
3.3 Data.....	19
3.4 Použité ukazatele a metody analýzy	21
4 Analýza věkové struktury	23
4.1 Změna podílu obyvatel ve věku 0–19 let.....	23
4.2 Změna podílu obyvatel ve věku 65 let a starších.....	25
4.3 Změna podílu obyvatel ve věku 20–64 let.....	27
4.4 Komplexní hodnocení změny věkové struktury	28
4.5 Bližší analýza věkové struktury ve vybraných státech	30
4.6 Diferenciace změn ve věkové struktuře dle geografické polohy	33
5 Analýza struktury dle rodinného stavu	34
5.1 Změna podílu jednotlivých kategorií dle rodinného stavu	35
5.2 Analýza změn ve struktuře dle rodinného stavu v jednotlivých pětiletých věkových skupinách	36
5.3 Faktory ovlivňující vývoj struktury obyvatelstva dle rodinného stavu	38

6	Analýza struktury dle ekonomické aktivity	42
6.1	Změna podílu ekonomicky neaktivních a vývoj vlivu věkové struktury na zkoumanou strukturu ve sledovaném období.....	42
6.2	Vývoj struktury ekonomické aktivity dle pohlaví	44
6.3	Analýza struktury dle ekonomické aktivity v pětiletých věkových intervalech	46
6.4	Změny v ekonomické aktivitě dle geografické polohy pozorovaných států.....	49
7	Analýza struktury dle vzdělání	51
7.1	Změna podílu vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných osob	51
7.2	Analýza stavu vzdělanostní struktury dle věku a pohlaví a změny v této struktuře ve sledovaném období	54
7.3	Diferenciace změn ve vzdělanostní struktuře dle geografické polohy	60
8	Závěr	61
	Seznam použité literatury	63
	Použité datové prameny	67

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Podíl obyvatel ve věku 0–19 ve vybraných státech v letech 1991–2011	24
Obrázek 2 – Úhrnná plodnost ve vybraných státech v letech 1950–2020	25
Obrázek 3 – Podíl obyvatel ve věku 65+ ve vybraných státech v letech 1991–2011	26
Obrázek 4 – Naděje dožití osob ve věku 65 let ve vybraných státech v letech 1990–2010.....	26
Obrázek 5 – Podíl obyvatel ve věku 20–64 let ve vybraných státech v letech 1991–2011	27
Obrázek 6 – Index stárí ve vybraných státech v letech 1991–2011	28
Obrázek 7 – Průměrný věk ve vybraných státech v letech 1991–2011.....	28
Obrázek 8 – Dynamický index stárnutí ve vybraných státech v letech 1991–2011.....	30
Obrázek 9 – Věková struktura Německa v roce 1991, 2001 a 2011	31
Obrázek 10 – Věková struktura Rumunska v roce 1991, 2001 a 2011	31
Obrázek 11 – Věková struktura Dánska v roce 1991, 2001 a 2011	32
Obrázek 12 – Absolutní změna podílu jednotlivých populačních kategorií dle rodinného stavu mezi roky 1991 a 2011 ve vybraných státech	35
Obrázek 13 – Absolutní změna podílu jednotlivých populačních kategorií dle rodinného stavu mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech v Rumunsku....	37
Obrázek 14 – Absolutní změna podílu jednotlivých populačních kategorií dle rodinného stavu mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech v Dánsku.....	37
Obrázek 15 – Průměrný věk prvního sňatku žen ve vybraných státech v letech 1991–2011	39
Obrázek 16 – Průměrný věk prvního sňatku mužů ve vybraných státech v letech 1991–2011..	40
Obrázek 17 – Hrubá míra rozvodovosti ve vybraných státech v letech 1991–2011	40
Obrázek 18 – Rozdíl v naději dožití ve věku 65 let u mužů a žen ve vybraných státech	41
Obrázek 19 – Podíl ekonomicky neaktivních obyvatel ve vybraných státech v letech 1991–2011	43
Obrázek 20 – Vztah podílu osob ve věku 20–64 let a podílu ekonomicky neaktivních osob v letech 1991, 2001 a 2011 ve vybraných státech a lineární trendy závislosti dle jednotlivých států.....	43
Obrázek 21 – Podíl ekonomicky neaktivních mužů ve vybraných státech v letech 1991–2011	44

Obrázek 22 – Podíl ekonomicky neaktivních žen ve vybraných státech v letech 1991–2011	45
Obrázek 23 – Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech v roce 1991	46
Obrázek 24 – Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech v roce 2011	47
Obrázek 25 – Absolutní změna podílu ekonomicky aktivních obyvatel mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech.....	48
Obrázek 26 – Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním ve vybraných státech v letech 1991–2011	53
Obrázek 27 – Podíl obyvatel s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním ve vybraných státech v letech 1991–2011	54
Obrázek 28 – Podíl obyvatel s nejvyšším dokončeným středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním ve vybraných státech v roce 1991 a nárůst tohoto podílu v letech 1991–2011	54
Obrázek 29 – Podíl mužů s vysokoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011	55
Obrázek 30 – Podíl žen s vysokoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011	55
Obrázek 31 – Podíl mužů s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011	56
Obrázek 32 – Podíl žen s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011	57
Obrázek 33 – Absolutní změna podílu mužů s vysokoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech.....	58
Obrázek 34 – Absolutní změna podílu žen s vysokoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech.....	58
Obrázek 35 – Absolutní změna podílu mužů s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech	59
Obrázek 36 – Absolutní změna podílu žen s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech	59

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Rozdělení států EU dle geografické polohy	17
Tabulka 2 – Státy EU dle relativní změny v indexu stáří mezi lety 1991 a 2011	18
Tabulka 3 – Zdroje dat ze sčítání obyvatel vybraných států ve sledovaném období	20
Tabulka 4 – Relativní rozložení populace dle rodinného stavu ve vybraných státech v roce 2011 a v roce 1991	34
Tabulka 5 – Relativní rozložení populace dle vzdělání ve vybraných státech v letech 1991, 2001 a 2011	52

Kapitola 1

Úvod

Analýzy struktur obyvatelstva, především pak těch struktur, které jsou nejvíce objektem zájmu demografů (tj. pohlavně-věková struktura a struktura dle rodinného stavu), jsou jedny ze základních demografických postupů, a to hned z několika důvodů. Zaprvé, tyto struktury mohou ovlivňovat další analytické ukazatele daných populací, a zadruhé, analýzy struktur obyvatelstva v čase mohou odhalit dlouhodobé trendy či naopak změny v demografickém chování jednotlivých populací. Krom přínosu pro demografii jsou struktury obyvatelstva a odhad jejich budoucího vývoje také důležité i pro různé sociální politiky, protože změny některých struktur mohou přinášet nové výzvy pro sociální systém (Harper, 2013).

Jednou z těchto výzev může být i demografické stárnutí. Evropa je region, který má v porovnání s jinými makroregiony velmi starou populaci, jež především v posledních desetiletích značně zestárla. Navíc všechny demografické odhady budoucího vývoje naznačují, že tento trend bude pokračovat i v několika dalších desetiletích a může být i dokonce ještě dynamičtější (Šídlo, Šprocha, Ďurček, 2020). Nicméně změny můžeme pozorovat i v jiných strukturách obyvatelstva, a ne pouze ve struktuře obyvatelstva dle věku, protože spolu s věkovou strukturou se mění i struktury jiné.

Mnoho těchto struktur obyvatelstva se mění poměrně dynamicky. Že je to přirozený jev, plyne z hypotézy, že jednotlivé struktury obyvatelstva jsou velmi provázané a změna jedné struktury může ovlivnit strukturu druhou. Například změny v rodinném stavu jednotlivých členů populace může ovlivnit jejich sociální status a tím pádem ovlivní další struktury (Brauner-Otto, Axinn, Ghimire, 2020). Mezi tyto další struktury, které jsou spolu s ostatními silně provázané, a navíc jsou i snadno zjistitelné z různých statistických zdrojů (mimo jiné i ze sčítání obyvatel), patří především již zmíněná struktura dle rodinného stavu, dále struktura dle ekonomické aktivity, struktura dle zaměstnanosti, struktura vzdělanostní, struktura dle náboženství, struktura národnostní ad.

Předkládaná práce je zaměřena na analýzu stavu a změn struktury obyvatelstva dle věku, rodinného stavu, ekonomické aktivity a vzdělání ve vybraných státech Evropské unie (EU) ve sledovaném období. Dále zkoumá také změny jednotlivých struktur obyvatelstva v závislosti na geografické poloze pozorovaných států. Využívána jsou při tom primárně data z demografických cenzů, tedy ze sčítání obyvatel. Mezi výhody dat pocházejících z populačních cenzů států EU patří především podrobné vyřízení dat, uskutečnění cenzů v pravidelných

desetiletých intervalech a snadná přístupnost zpracovaných dat za všechny státy EU v databázi Eurostatu. Díky těmto výhodám cenzových dat lze relativně detailně analyzovat pozorované struktury obyvatelstva napříč různými státy EU, a to i v dlouhém horizontu, tedy i ve sledovaném období této práce.

Jako sledované období byl zvolen interval mezi lety 1991 a 2011. Začátek sledovaného období je rok 1991, protože roku 1992 se podepsala Maastrichtská smlouva, na jejímž základu se o rok později vzájemná, ale do té doby relativně segmentovaná, spolupráce mezi jednotlivými státy v Evropě sjednotila do jedné organizace, která se právě od roku 1992 nazývá Evropská unie. Rok před podepsáním této klíčové smlouvy, v roce 1991 (případně i v jiné roky mezi lety 1989–1992), se uskutečňovaly po celé Evropě národní cenzy, takže je to ideální výchozí bod pro sledování změn v Evropské unii (sledované období tedy téměř začíná vznikem EU). Posledním rokem sledovaného období je rok 2011, protože v roce 2011 se uskutečnila zatím poslední vlna sčítání obyvatel, z kterých jsou kompletně zpracované všechny výstupy, a byla to tedy, v době psaní této práce, nejaktuálnější dostupná data.

Další vlna populačních cenzů probíhá kolem roku 2021, tedy ve stejném roce, kdy byla sepsána tato práce. Data z nejnovějších sčítání obyvatel ovšem ještě nebyla v době vydání této práce k dispozici. Cílem této práce není nalézt trendy posledního desetiletí, ale zrekapitulovat vývoj, změny a trendy jednotlivých struktur v dlouhodobější retrospektivě. Další výzkum, který bude snad již v blízké budoucnosti proveden na základě populačních cenzů z roku 2021, bude moci na tuto práci a její výsledky navazovat.

Kapitola 2

Rešerše literatury a výzkumné otázky

V posledním desetiletí byla publikována celá řada prací, které se dotýkají studované problematiky, tj. proměny vybraných struktur obyvatelstva. Převažují především práce, které zpracovávají a diskutují proměnu věkové struktury, a to především ve vyspělých státech. Důvod pro výzkum proměny věkové struktury je spojen se zájmem výzkumu trendu demografického stárnutí. Demografické stárnutí je proces změn, při kterých populace stárne (přibývá více osob ve starších věkových skupinách). Tyto změny budou mít v blízké budoucnosti dopad na mnoho jiných oblastí od struktur rodin až po geopolitické uspořádání světa (Harper, 2013). Zejména vliv stárnoucí populace na zatěžování sociálního systému je velmi diskutován (Fiala, Langhamrová, 2011, 2013; Čevela a kol., 2014). Nicméně proměny věkové struktury ovlivňují i změny v dalších strukturách obyvatelstva (UN DESA, 2017), které jsou náplní této práce.

Další zkoumanou strukturou v této práci je struktura dle rodinného stavu. Tuto strukturu v posledních několika desetiletích (ale v některých zemích již od druhé světové války) ovlivňuje především trend nesezdaných soužití, tzv. kohabitací, jejichž počet v čase v Evropě stále narůstá (Vítečková, Brabcová, 2010). To vede k nárůstu podílu osob žijících mimo manželství, tedy svobodných, rozvedených a ovdovělých, kteří ovšem mohou žít v partnerství, ale nesezdaném (Dominguez-Folgueras, Castro-Martin, 2013; Carr, Utz, 2020). Naopak podíl osob žijících v manželství dlouhodobě ubývá (Djundeva, Dykstra, Emery, 2019). Nicméně v tomto trendu zůstává Evropa velice heterogenní. Velmi často se můžeme setkat s kohabitací ve státech severní Evropy, ale naopak v jižní Evropě je relativně nízké zastoupení kohabitací ve srovnání s ostatními formami soužití (Kiernan, 2004). Rozdíly v chování, co se především načasování vstupu do manželství (popř. i partnerství) týče, můžeme pozorovat mezi pohlavími (Mortelmans, Defever, 2018; Djundeva, Dykstra, Emery, 2019). Samozřejmě je dalších mnoho forem soužití, krom zmíněného manželství a nesezdaného soužití jde například o oddělené žití ve dvou domácnostech (tzv. LAT, tj. Living Apart Together) či tzv. „chození spolu“ (Carr, Utz, 2020). Data o těchto formách soužití jsou bohužel omezená a rámcově se nezjišťují ani v populačních cenzech. Změnu ve struktuře obyvatelstva dle rodinného stavu můžeme pozorovat i díky jiným dlouhodobým demografickým trendům. Tím nejvýraznějším je trend zvýšené rozvodovosti (Perelli-Harris a kol., 2017). Dalším významným trendem, který má vliv na strukturu obyvatel dle rodinného stavu, jsou změny v úmrtnosti starších osob. Díky nim se dlouhodobě snižuje podíl

ovdovělých v populaci (Němečková, Kurkin, Štyglerová, 2016), jelikož se k sobě střední délky života obou pohlaví mírně přibližují. Tyto změny také zmírňují trend úbytku podílu osob v manželství, protože osoby ve vyšších věcích bývají častěji v manželství než osoby v mladších věkových skupinách (Němečková, Kurkin, Štyglerová, 2016).

Se změnami ve struktuře rodinného stavu úzce souvisí i změny v jiných strukturách, např. ve struktuře obyvatelstva dle ekonomické aktivity. Každá osoba, která provozuje ekonomickou činnost nebo je nezaměstnaná, ale práci hledá a je připravena k okamžitému nástupu do práce, je ekonomicky aktivní. Ostatní osoby označujeme jako ekonomicky neaktivní (Konle-Seidl, 2020). Nejpočetněji zastoupenými příslušníky ekonomicky neaktivních jedinců v populaci států EU jsou mladí lidé procházející vzděláním. Další skupinou jsou důchodci a lidé trpící zdravotními problémy (Konle-Seidl, 2020). Právě kvůli skupinám nejmladších a nejstarších osob, které bývají zpravidla ekonomicky neaktivní, se ekonomická aktivita často vztahuje pouze na osoby v produktivním věku (Eurostat, 2021a). Nezanedbatelnou součástí neaktivních jsou i členové rodiny pečující o domácnost. V minulosti byla tato volba mezi rodinným a pracovním životem především na ženách (Palomba, Kotowska, 2003). V současné Evropě se do ekonomických činností zapojuje čím dál větší počet žen (Bergemann, Van den Berg, 2008), což je jedním z důvodů růstu počtu ekonomicky aktivních obyvatel v Evropské unii. Dalším důvodem, proč roste počet ekonomicky aktivních obyvatel, je migrace (Feld, 2000), jelikož migrují především osoby v aktivním věku, u legální migrace především i přímo za účelem pracovat v Evropské unii. Naopak faktor, jenž snižuje počet ekonomicky aktivních v populaci, je především demografické stárnutí (Bijak, Kupiszewska, Kupiszewski, 2008). Ubývá počet osob v produktivním věku, a tím pádem ubývá i počet osob ekonomicky aktivních. Posledním důležitým faktorem, který je nutné zmínit, je zvyšující se podíl osob, které jsou dobrovolně ekonomicky neaktivní, jelikož jsou zajištěni jiným způsobem. Nárůst takovýchto osob lze zaznamenat především v některých zemích bývalého východního bloku v 90. letech, protože právě až do 90. let bylo pro většinu obyvatel prakticky nemožné (legislativně ukotveno) být v produktivním věku ekonomicky neaktivní (Červenka, 2003; Hazans, 2007).

Struktura dle vzdělání je poslední struktura, které se věnuje tato práce. V současnosti probíhá diskuze o vztahu mezi zaměstnaností a dosaženým vzděláním. Základní hypotézou je, že vyšší vzdělání vede k vyšší zaměstnanosti (Snieska a kol., 2015). Vzdělanostní struktura je dále provázána i s dalšími zkoumanými strukturami, jako je struktura dle ekonomické aktivity či věková struktura (Bořil, 2016). Co se samotné věkové struktury týče, více vzdělané jsou mladší osoby (OECD, 2020), a to především proto, že v posledních desetiletích dochází k nárůstu osob s vysokoškolským vzděláním, a naopak podíl osob, jež mají dosažené pouze základní vzdělání, dlouhodobě klesá (ČSÚ, 2016; OECD, 2020). Toto zvýšení zájmu o vzdělání je zapříčiněno především tím, že politiky jednotlivých států napříč Evropskou unií prochází obdobím plným reforem, které mají zajistit co největší podporu vzdělání mladých lidí (Bleiklie, Michelsen, 2012). Obecný zájem o vzdělání vychází z předpokladu, že vzdělání zvyšuje sociální a kulturní kapitál dané populace (Kingston a kol., 2003), což nakonec vede k ekonomické a sociální prosperitě dané populace.

Cílem předkládané práce je zmapovat a analyzovat odlišnosti v jednotlivých výše uvedených čtyř strukturách obyvatelstva ve státech EU a zjistit, zda se shodují s poznatky zmíněnými v této diskuzi literatury. Jelikož by byla podrobná analýza všech změn zmíněných struktur u každého ze států velmi obsáhlá, práce analyzuje pouze několik vybraných států EU. Aby byly analyzované státy vhodně vybrány a jelikož je EU vnitřně heterogenní, rozděluje tato práce státy EU do skupin dle geografické polohy. Vzhledem k tomuto rozdělení lze v praktické části práce sledovat i souvislost geografické polohy se změnami ve strukturách obyvatelstva. Z toho tedy vyplývá, že výzkumné otázky, na které tato práce hledala odpovědi, byly dvě. Jednak se práce zabývala již zde nastíněnou otázkou, *jak se změnilly struktury obyvatelstva vybraných států EU mezi lety 1991 a 2011*, s využitím cenzových dat, a také se, díky tomu rozdělení států dle geografické polohy, zabývala otázkou, *jak souvisí úroveň a změna demografických struktur v čase s geografickou polohou států*.

Na základě výše zmíněné literatury lze předpokládat, že struktury obyvatelstva se změnilly ve sledovaném období následovně:

- Věková struktura ve sledovaném období značně zestárla.
- Struktura dle rodinného stavu doznala velkých změn, a to především ve snížení podílu jak osob žijících ve stavu manželském, tak ovdovělých osob, a naopak zvýšení podílu svobodných a rozvedených.
- Ve struktuře dle ekonomické aktivity se dá očekávat úbytek podílu ekonomicky aktivních osob, a to především ve státech, které ve sledovaném období nejvíce zestárly.
- U vzdělanostní struktury lze předpokládat, že ve všech analyzovaných státech budou mít populace na konci sledovaného období vyšší zastoupení vysokoškolsky vzdělaných osob a naopak nižší zastoupení osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním.
- Co se rozdílů v geografické poloze států týče, dají se především čekat rozdílné výsledky napříč různými částmi EU u struktur dle věku, rodinného stavu a ekonomické aktivity, protože tyto tři struktury obyvatelstva jsou silně ovlivněny demografickým chováním obyvatelstva, které se vyvíjí v různých částech EU odlišně, např. i vlivem uplatňování různých typů sociální politiky.

Kapitola 3

Data a metodika

3.1 Rozdělení států dle geografické polohy

Přestože je EU jednotnou organizací, vnitřně je velice heterogenní, o čemž svědčí i její oficiální motto: „Jednotná v rozmanitosti“ (Evropská komise, 2021), proto jsou v této práci rozděleny státy EU do čtyř skupin dle jejich geografické polohy. Při tomto členění byl dán důraz mj. na typ sociální politiky, který se uplatňuje v jednotlivých státech. Jinými slovy bylo cílem členění, aby dané skupiny států nebyly pouze geograficky blízké, ale aby byly také zároveň vnitřně homogenní, co se sociální, a především rodinné a populační politiky týče. Právě tyto politiky jsou totiž velmi důležitými faktory, které ovlivňují populační klima v populaci, a tím pádem mají vliv i na konečné demografické chování populací jednotlivých států (Kocourková, 2006), což se odráží právě v demografických strukturách, jejichž analýza je náplní této práce.

Dle Matějkové a Paloncyové (2005) patří mezi nejcitovanější typologie sociálního státu typologie Esping-Andersonova. Podle této typologie lze rozdělit každý sociální stát dle typu jeho sociální politiky na čtyři různé skupiny, a to na liberální (anglosaský) typ, sociální demokratický (skandinávský) typ, konzervativní (bismarkovský) typ a prorodinný (latinský typ). Autorky tuto typologii rozšířily ještě o postsocialistický typ. S výjimkou anglosaského typu, který po vystoupení Velké Británie z EU již není zastoupen v žádném ze států EU (Matějková, Paloncyová, 2005), lze toto rozdělení plně aplikovat na geografické rozdělení EU na sever, západ, jih a východ (Matějková, Paloncyová, 2005):

- sociální demokratický (skandinávský) typ: Dánsko, Finsko, Švédsko
- konzervativní (bismarkovský) typ: Belgie, Francie, Irsko, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Rakousko
- prorodinný (latinský) typ: Itálie, Portugalsko, Řecko, Španělsko
- postsocialistický typ: Česko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko

Do těchto 4 skupin bylo zapotřebí začlenit ještě zbylé státy EU, jimiž jsou Bulharsko, Estonsko, Chorvatsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Malta a Rumunsko. Rodinná politika Malty a Kypru je trochu odlišná od rodinných politik ostatních evropských států, ale svým charakterem (nekoordinovaná, fragmentovaná, slabě podporovaná) má nejbliže k rodinným politikám států jižní Evropy (Hantrais, 2004), proto jsou tyto státy v práci zařazeny k státům s prorodinným (latinským) typem sociální politiky. K těmto státům se navíc hodí i co se

geografické polohy týče, protože se také nachází na jihu Evropy. I když nejsou zbylé státy (Bulharsko, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko) doslovně ukotveny v díle Matějkové a Paloncyové (2005), zcela odpovídají typu státu popsaného jako postsocialistický: „Od počátku 90. let musí jeho reprezentanti v souvislosti s přechodem na tržní ekonomiku čelit pro ně relativně novým sociálním problémům, jako je chudoba, sociální vyloučení, nezaměstnanost“ (Matějková, Paloncyová, 2005, s. 13). K zařazení těchto států dle rodinné politiky do skupiny států s postsocialistickým typem sociálního státu, jako je Česko, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko, se přiklání i další autoři (Hantrais, 2004; Neyer, 2009), proto jsou tedy analyzovány ve skupině východních států. Na základě zmíněných poznatků tedy bylo vytvořeno rozdělení států dle geografické polohy s důrazem na homogenitu sociálních politik států uvnitř vytyčených skupin (tabulka 1).

Tabulka 1 – Rozdělení států EU dle geografické polohy

Geografická poloha	Typ sociálního státu	Státy
sever	sociální demokratický (skandinávský)	Dánsko, Finsko, Švédsko
západ	konzervativní (bismarkovský)	Belgie, Francie, Irsko, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Rakousko
jih	prorodinný (latinský)	Itálie, Kypr, Malta, Portugalsko, Řecko, Španělsko
východ	postsocialistický	Česko, Estonsko, Chorvatsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko

Zdroj: Matějková, Paloncyová (2005); vlastní rozdělení

3.2 Výběr států pro analýzu

Z každé ze čtyř vytyčených skupin států EU vstupují do vlastní analýzy pouze dva státy, a to ze dvou důvodů. Jednak z důvodu rozsahu práce a jednak z důvodu předpokladu, že v jednotlivých skupinách bude probíhat relativně podobné demografické chování, tj. že dané demografické chování může být ovlivněno i jednotlivými populačními politikami (Kocourková, 2006), jejichž typ je v daných skupinách států podobný. I přes to jsou (sic relativně minimálně, ale přitom nezanedbatelně) státy v daných skupinách heterogenní. Při zkoumání více států pokryje analýza větší část vnitřní variability změn sledovaných struktur obyvatelstva v dané skupině států, což je důvod, proč byly zkoumány z každé skupiny dva státy, a ne pouze jeden.

Výběr dvou států z každé skupiny byl založen na základě změny indexu stáří mezi lety 1991 a 2011. Konkrétně do analýzy vstupují státy, jejichž populace ve sledovaném období nejvíce zestárla nebo naopak omládlá. Pokud v dané skupině států nebyl žádný takový, který omládl, vstupoval do analýzy ten, který alespoň nejméně zestárl. V obou případech byl zvolen jako rozhodující ukazatel relativní změna indexu stáří mezi lety 1991 a 2011.

Tabulka 2 – Státy EU dle relativní změny v indexu stáří mezi lety 1991 a 2011

Sever			
Stát	Index stáří 1991	Index stáří 2011	Relativní změna
Finsko	0,53	0,77	1,45
Švédsko	0,72	0,80	1,10
Dánsko	0,65	0,69	1,07
Západ			
Stát	Index stáří 1991	Index stáří 2011	Relativní změna
Německo	0,69	1,11	1,62
Rakousko	0,62	0,85	1,37
Francie	0,51	0,68	1,34
Irsko	0,31	0,42	1,34
Nizozemsko	0,51	0,66	1,30
Belgie	0,61	0,75	1,22
Lucembursko	0,58	0,59	1,02
Jih			
Stát	Index stáří 1991	Index stáří 2011	Relativní změna
Malta	0,34	0,73	2,14
Portugalsko	0,48	0,91	1,92
Řecko	0,52	0,97	1,89
Španělsko	0,49	0,86	1,76
Itálie	0,63	1,08	1,72
Kypr	0,33	0,52	1,58
Východ			
Stát	Index stáří 1991	Index stáří 2011	Relativní změna
Rumunsko	0,34	0,76	2,24
Litva	0,37	0,82	2,22
Slovinsko	0,39	0,86	2,22
Lotyšsko	0,42	0,92	2,20
Estonsko	0,40	0,83	2,07
Bulharsko	0,49	1,01	2,06
Polsko	0,31	0,63	2,01
Chorvatsko	0,45	0,84	1,86
Slovensko	0,31	0,58	1,84
Česko	0,43	0,78	1,83
Maďarsko	0,49	0,81	1,67

Poznámky: Data z roku 1991 za Chorvatsko pocházejí z World Population Prospects (UN DESA, 2019a), vše ostatní z databáze Eurostatu (2021b). Jelikož se Chorvatsko nachází zhruba ve středu skupiny východních států a do analýzy v praktické části tak nevstupuje, jsou metodické odchylky v odlišnosti zdrojů zanedbatelné.

Státy zvýrazněné tučně vstupují do analýzy.

Zdroje: Eurostat (2021b), UN DESA (2019a)

Ukazatel, jenž analyzuje především věkovou strukturu, byl vybrán z toho důvodu, že věková struktura ovlivňuje nemalým způsobem i ostatní struktury obyvatelstva (UN DESA, 2017). Index stáří byl pro tuto práci definován jako podíl počtu obyvatel v populaci starších než 65 let ku počtu obyvatel v populaci ve věku 0–19 let (tabulka 2). Ve všech 27 státech EU se ve sledovaném období tento ukazatel zvýšil, což znamená, že došlo ve všech státech EU ke stárnutí populace. Dle výše zmíněných pravidel by do analýzy vstoupily následující státy: Finsko, Dánsko, Německo, Lucembursko, Malta, Kypr, Rumunsko a Maďarsko. Nicméně jelikož mají některé státy, konkrétně Lucembursko, Malta a Kypr, malý počet obyvatel (méně než jeden milion), mohly by negativním způsobem ovlivnit výsledky analýzy, neboť jako relativně malý vzorek jsou hodně náchylné k rychlým a velkým změnám ve svých strukturách obyvatelstva. Z tohoto důvodu byly tyto státy nahrazeny jinými státy s početnější populací. Do analýzy vstoupila místo Lucemburska Belgie, dále místo Malty Portugalsko a místo Kypru do analýzy vstoupila Itálie.

3.3 Data

Problém s cenzovými daty při porovnání více států je ten, že v mnoha zemích je různá metodika, a dokonce i různá data uskutečnění jednotlivých cenzů. Pro tuto práci je to především problém u sčítání probíhajících kolem roku 1991. Například hned základní problém je, že některá sčítání proběhla jindy než v roce 1991 (měla jiný okamžik uskutečnění, například roky 1990 či 1992). Pro zjednodušení se v této práci uvažuje pro všechny cenzy, které proběhly v tomto období, s jednotným okamžikem uskutečnění, a to rokem 1991. Přesto toto omezení může mírně zkreslit zjištěné výsledky a z nich vycházející závěry. Tuto, a i další jiné metodické nesrovnalosti, se dlouhodobě snaží odstranit EU sjednocením metodiky všech národních cenzů. Již v roce 2001 měla většina cenzů evropských států sjednocenou metodiku a v roce 2011 již byla celá další vlna evropských cenzů metodicky velmi sjednocena, k čemuž přispěla i legislativa EU. Proto se tato vlna cenzů dá označit jako první sčítání EU (Eurostat, 2021c).

V praktické části této práce je využito primárně cenzových dat z databáze Eurostatu (Eurostat, 2021b). Nicméně, jak již bylo nastíněno, při sčítání v roce 1991 a 2001 nebyla metodika natolik sjednocena, aby mohl Eurostat zpracovat všechna data, která byla potřeba v praktické části této práce, proto krom dat Eurostatu byly využity doplňkově i jiné zdroje (tabulka 3).

Konkrétně bylo nutné doplnit z jiných zdrojů, než je databáze Eurostatu, data ze sčítání obyvatel v Maďarsku v roce 1990 (Központi statisztikai hivatal, 1993) a data ze sčítání obyvatel v Rumunsku, které proběhlo v roce 1992 (Minnesota Population Center, 2021). Tato dvě sčítání totiž Eurostat vůbec nezpracoval, jelikož se státy z bývalého východního bloku v devadesátých letech teprve začaly zapojovat do bližší mezinárodní spolupráce (včetně statistické koordinace) se zeměmi z bývalého západního bloku, které byly členem EU. Nicméně metodicky jsou tyto data pro účely práce srovnatelná s těmi z Eurostatu. Struktury dle věku, rodinného stavu a ekonomické aktivity byly zjišťovány a roztrženy stejně jako v ostatních evropských sčítáních (populace za jednotky věku; stejné kategorie rodinného stavu; srovnatelná definice ekonomické aktivity). Vzdělanostní struktura byla vytržena do dostatečné míry (lze rozdělit dle úrovní mezinárodní klasifikace ISCED 97) na to, aby mohly být pro všechna zkoumaná data určeny stejné kategorie.

Tabulka 3 – Zdroje dat ze sčítání obyvatel vybraných států ve sledovaném období

Stát	Sčítání 1990/91/92	Sčítání 2001	Sčítání 2011
Rumunsko	Minnesota Population Center, 2021	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b
Maďarsko	Központi statisztikai hivatal, 1993	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b
Belgie	Eurostat, 2021b Mainguet, Demeuse, 1988	Eurostat, 2021b Booghmans a kol., 2009 Marissal a kol., 2006	Eurostat, 2021b
Německo	Eurostat, 2021b de la Fuente, Dominéch, 2012	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b
Dánsko	Eurostat, 2021b Statbank Denmark, 2021	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b
Portugalsko	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b
Finsko	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b
Itálie	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b	Eurostat, 2021b

Zdroj: vlastní rozdělení

V některých státech neprobíhala ve sledovaném období vždy pouze standardní sčítání obyvatelstva, ale probíhaly pravidelné korekce registrů obyvatelstva, případně mikrocenzů a jiná výběrová šetření. Pro analýzu to není problém, protože Eurostat zpracovává i takto zjištěná data za standardní roky sčítání obyvatelstva. Zásadním problémem je ovšem absence některých údajů potřebných pro praktickou část v databázi Eurostatu (Eurostat, 2021b). Konkrétně pro Belgii, Německo a Dánsko chybí údaje o struktuře dle vzdělání, proto jsou v práci použita data z jiných zdrojů. V databázi Eurostatu chybí za Belgii údaje o vzdělanostní struktuře hned z dvou cenzů, a to z roku 1991 a 2001. Doplněny byly daty z oficiálních publikací z daných cenzů volně dostupnými na stránkách belgického statistického úřadu (Mainguet, Demeuse, 1988, Booghmans a kol., 2009). Tato data jsou metodicky srovnatelná, ale bohužel jsou často nedostatečně roztřízena pro některé analýzy použité v této práci. Stejně tak chybí údaje za Německo z roku 1991. Potřebné údaje nebyly v daném období vůbec zjišťovány a jsou nahrazeny pouze odhady (de la Fuente, Dominéch, 2012), které mohou být z části nepřesné. V Dánsku taktéž chybí údaje z roku 1991. Nicméně v Dánsku je lze nahradit běžnou evidencí obyvatelstva (Statbank Denmark, 2021), což bohužel nejsou data ze sčítání obyvatelstva, ale metodicky a časově jsou vhodná pro nahrazení chybějících dat. Poslední datový soubor, který nepochází z databáze Eurostatu, obsahuje data využitá při analýze struktury obyvatelstva dle ekonomické aktivity ze sčítání v roce 2001 v Belgii. Opět je v práci využita volně dostupná oficiální publikace z daného cenzu ze stránek Belgického statistického úřadu (Marissal a kol., 2006).

V práci je dále použito několik ukazatelů, které vůbec nevychází z výsledků sčítání obyvatelstva, ale z běžné evidence databáze Eurostatu (Eurostat, 2021b), a nebo z World Population Prospects (UN DESA, 2019a). V práci jsou použity pouze za účelem odhalení některých možných faktorů, které ovlivňovaly vývoj vyzkoumaných změn ve strukturách obyvatelstva. Slouží tedy k vysvětlení širších souvislostí, a ne k objevení hlavních výsledků práce, a proto je použití těchto dat vhodné. Jejich využití je blíže popsáno v následující podkapitole.

3.4 Použité ukazatele a metody analýzy

V části věnované analýze změn ve věkové struktuře byly porovnávány podíly jednotlivých základních věkových kategorií populace, tj. ve věku 0–19 let, 20–64 let a 65 let a starší, v roce 1991, 2001 a 2011. Dalšími použitými ukazateli jsou index stáří a průměrný věk. Index stáří, který porovnává dle Kalibové (2002) podíl postreprodukční složky populace ve věku 50 let a starších ku dětské složce populace ve věku 0–14 let, byl pro následující analýzu upraven. Porovnává počet obyvatel v populaci ve věku 65 a více let ku počtu obyvatel v populaci ve věku 0–19 let, jelikož tyto dvě populační kategorie jsou v práci použity již dříve jako nejmladší a nejstarší věkové kategorie. Průměrný věk je váženým aritmetickým průměrem, kde jsou jednotlivé počty prožitých let násobené vahou počtu příslušníků daného věku v populaci. Kvůli datovým omezením bylo se všemi osobami nad 90 let počítáno, jako by prožily přesně 92,5 let. Dalším ukazatelem v části věnované věkové struktuře je dynamický index stárnutí, který byl převzat z práce Długosze a Kurka (2006). Pro tuto práci byl kvůli sjednocení metodiky s ostatními ukazateli opět mírně upraven. Jeho hodnota uvádí součet rozdílů v podílech dětské složky obyvatel, pro potřebu této práce tedy ve věku 0–19 let, na začátku a na konci období a rozdílů v podílech obyvatel postreprodukční části populace, pro potřebu této práce tedy ve věku 65 let a starších, na konci a na začátku období. Následující ukazatel využitý v části analyzující věkovou strukturu je ukazatel úhrnné plodnosti, jehož hodnoty jsou převzaty z World Population Prospects (UN DESA, 2019a). Tato práce využívá jako primární zdroj databázi Eurostatu a navíc primárně pracuje s daty ze sčítání obyvatel. Tento zdroj byl ovšem pro vykreslení trendů porodnosti zvolen, protože bylo třeba nastínit dlouhodobější vývoj, pro který v databázi Eurostatu chybí data za některé státy. Posledním ukazatelem je ukazatel naděje dožití ve věku 65 let. Opět je to ukazatel, který slouží pouze pro nastínění vývoje úmrtnosti, jako jednoho z možných vysvětlujících faktorů vývoje struktury obyvatelstva podle věku, a je převzat z dat běžné evidence z databáze Eurostatu (Eurostat, 2021b). V práci je také několikrát využita vizualizace věkové struktury pomocí věkové pyramidy.

$$\text{index stáří} = \frac{P_{65+}}{P_{0-19}} * 100 [\%] \quad (1)$$

$$\text{průměrný věk} = \frac{\sum P_x * (x+0,5)}{\sum P_x} \quad (2)$$

$$\text{dynamický index stáří} = \left(\frac{{}_t P_{0-19}}{{}_t P} - \frac{{}_{t+z} P_{0-19}}{{}_{t+z} P} \right) + \left(\frac{{}_{t+z} P_{65+}}{{}_{t+z} P} - \frac{{}_t P_{65+}}{{}_t P} \right) \quad (3)$$

$$\text{úhrnná plodnost} = \sum \frac{N_x}{P_x^z} \quad (4)$$

$$\text{naděje dožití ve věku 65 let} = \frac{T_{65}}{l_{65}} \quad (5)$$

Poznámka: P = počet obyvatel; x = věk; t = počátek sledovaného období, z = délka sledovaného období, N = narození, T = tabulkový počet člověkolet, l = tabulkový počet dožívajících

Zdroje: 1, 2 Kalibová (2002, s. 19), 3 Długosz, Kurek (2006, s. 190), 4 UN DESA (2019b), 5 Eurostat (2017a, s. 2), 1, 2, 3 vlastní úpravy

Při analýze struktury obyvatelstva dle rodinného stavu bylo použito porovnání podílů obyvatelstva spadajících do jednotlivých kategorií dle rodinného stavu, tj. svobodní, ženatí/vdané, ovdovělí, rozvedení/separovaní a ostatní v roce 1991, 2001 a 2011. Do kategorie ostatní spadají jednak nezjištění a jednak osoby, jejichž rodinný stav se váže k registrovanému partnerství (tj. osoby v registrovaném partnerství; osoby, jejichž registrované partnerství bylo právě zrušeno a osoby, jejichž registrované partnerství zaniklo úmrtím druhého partnera). V práci je sledována i změna zmíněných podílů v čase v rámci sledovaného období. Využity byly také změny podílů v jednotlivých pětiletých věkových intervalech. Dále byly v této kapitole použity tři ukazatele, které nezkoumají proměnu této struktury obyvatelstva, ale pomocí kterých lze z velké části vývoj zkoumané struktury obyvatelstva vysvětlit. Tyto ukazatele pochází z dat běžné evidence, a nikoliv z dat ze sčítání obyvatel, a jejich zdrojem je databáze Eurostatu (Eurostat, 2021b). Konkrétně se jedná o ukazatel průměrného věku při prvním sňatku mužů a žen, ukazatel hrubé míry rozvodovosti a ukazatel rozdílu v naději dožití v přesném věku 65 let mezi pohlavími.

$$\text{průměrný věk při prvním sňatku} = \frac{\sum tP_x^s * (x+0,5)}{\sum tP_x^s} \quad (6)$$

$$\text{hrubá míra rozvodovosti} = \frac{tR}{1.7.tP} * 1000 [\text{‰}] \quad (7)$$

$$\text{rozdíl v naději dožití ve věku 65 let mezi pohlavími} = \frac{T_{65}^z}{l_{65}^z} - \frac{T_{65}^m}{l_{65}^m} \quad (8)$$

Poznámka: tP^s = svobodné osoby, které ve sledovaném období uzavřely svůj první sňatek; x = věk; t = sledované období, R = rozvody, T = tabulkový počet člověkolet, l = tabulkový počet dožívajících

Zdroje: 6, 7 Eurostat (2017b), 8 Eurostat (2017a, s. 2), 8 vlastní úprava

V kapitole věnované analýze struktury obyvatelstva dle ekonomické aktivity je dominantním analytickým ukazatelem podíl ekonomicky aktivních a podíl ekonomicky neaktivních obyvatel v celé populaci. Stav a vývoj podílu je analyzován i odděleně pro pohlaví a v pětiletých věkových intervalech. Krom analýzy podílů je využit také Pearsonův korelační koeficient a vykreslení lineární závislosti dvou proměnných v grafu.

$$\text{Pearsonův korelační koeficient} = \frac{\frac{1}{n-1} \sum (x-\bar{x})(y-\bar{y})}{\sqrt{\left[\frac{1}{n-1} \sum (x-\bar{x})^2\right] * \left[\frac{1}{n-1} \sum (y-\bar{y})^2\right]}} \quad (9)$$

Zdroj: 9 Reif (2004, s. 79–83)

Poslední kapitola se věnuje analýze vzdělanostní struktury a byl v ní použit jediný analytický ukazatel, a to podíl obyvatel jednotlivých vzdělanostních kategorií. Stejně jako v předchozích kapitolách, i v této kapitole byly podíly analyzovány dále dle pohlaví a v pětiletých věkových intervalech. Jednotlivé kategorie vzdělanostní úrovně jsou rozděleny následovně:

- žádné – žádné nebo předškolní vzdělání (ISCED 0 či bez vzdělání)
- základní – primární a nižší sekundární vzdělání (ISCED 1 a 2)
- středoškolské – vyšší sekundární a postsekundární neterciární vzdělání (ISCED 3 a 4)
- vysokoškolské – všechny druhy terciárního vzdělání (ISCED 5 a 6)
- nezjištěné
- zatím žádné – osoby ve věku 0–14 let (nehledě na dosaženém vzdělání)

Poznámka: Označení ISCED vychází z mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97, která byla používána v cenzech v roce 2001 a 2011. Kategorie jsou přizpůsobeny vzdělanostním úrovním dosažitelným v Česku (ČSÚ, 2014).

Kapitola 4

Analýza věkové struktury

Změny ve věkové struktuře obyvatelstva ovlivňuje především demografický vývoj dané populace. Počet osob v nejmladších věkových skupinách je silně ovlivněn úrovní porodnosti a počet osob v nejstarších věkových skupinách je zase silně ovlivněn úrovní úmrtnosti. Jak již bylo zmíněno v úvodu, v současnosti probíhá ve všech zemích Evropy demografické stárnutí, a to hned ze dvou důvodů. Zaprvé klesá úroveň porodnosti, takže ubývá podíl obyvatel v mladších věkových skupinách. Zadruhé se zlepšují úmrtnostní podmínky, a díky tomu počet obyvatel v nejstarších věkových skupinách přibývá. Tyto trendy probíhaly i ve sledovaném období.

4.1 Změna podílu obyvatel ve věku 0–19 let

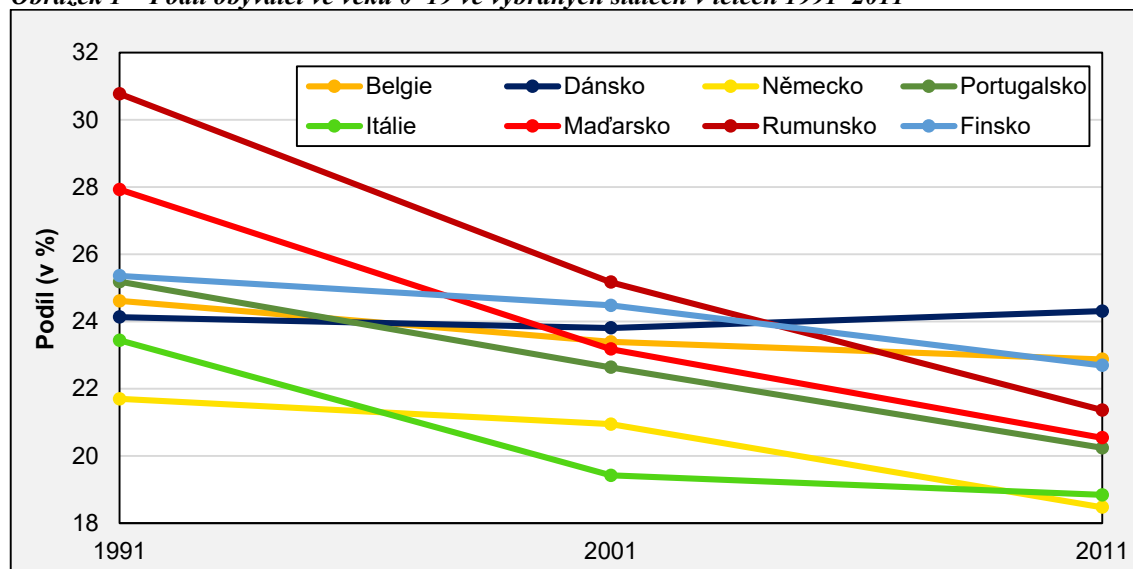
Podíl obyvatel ve věkové kategorii 0–19 let se ve sledovaném období snížil u všech sledovaných států kromě Dánska (obrázek 1). Na začátku sledovaného období byl nejvyšší podíl mladých osob v populaci Rumunska. Při sčítání v roce 1992 tam bylo v této věkové kategorii 30,8 % obyvatelstva. Ovšem ze všech sledovaných států se tento podíl právě u Rumunska snižoval nejrychleji. V roce 2001 mělo Rumunsko ještě stále nejvyšší zastoupení mladých osob, ale při sčítání v roce 2011 byly již hodnoty tohoto ukazatele mezi sledovanými státy průměrné, konkrétně bylo v Rumunsku 21,4 % obyvatel ve věku 0–19 let.

Podobný vývoj věkové struktury proběhl i v Maďarsku. I tam byl na začátku sledovaného období relativně vysoký podíl mladých osob (28 %), ale během sledovaného období se tento podíl propadl na relativně nízké hodnoty (kolem 20 %). Stejně tak Portugalsko zaznamenalo ve sledovaném období konstantní pokles podílu nejmladší části populace, a to z 25,2 % na 20,2 %. Podobný trend zaznamenala i Itálie, ovšem ta měla již na začátku sledovaného období jeden z nejnižších podílů mladých obyvatel, konkrétně 23,4 %. Všem těmto státům ubyl podíl obyvatel ve věkové kategorii 0–19 let. Více mezi lety 1991 a 2001 než mezi lety 2001 a 2011. V druhé části sledovaného období byl úbytek podílu v této věkové kategorii nižší, nicméně byl stále výrazný.

U Finska a Německa byl vývoj tohoto podílu méně dynamický. Mezi lety 1991 a 2001 se podíl snížil minimálně a mezi lety 2001 a 2011 se snížil podobně rychle jako u čtyř výše zmíněných států. U Německa je toto snížení, zejména v druhé části sledovaného období, zajímavý jev, jelikož podíl obyvatel ve věku 0–19 let byl v Německu již na začátku sledovaného období

nejnižší ze všech sledovaných států (21,7 %), a propadl se tak na ještě nižší hodnoty, konkrétně na 18,8 %, což bylo na konci sledovaného období opět nejméně ze všech sledovaných států. Lze tedy předpokládat, že Německo bude v budoucnosti státem, v kterém se stárnutí populace bude nejrychleji prohlubovat.

Obrázek 1 – Podíl obyvatel ve věku 0–19 ve vybraných státech v letech 1991–2011

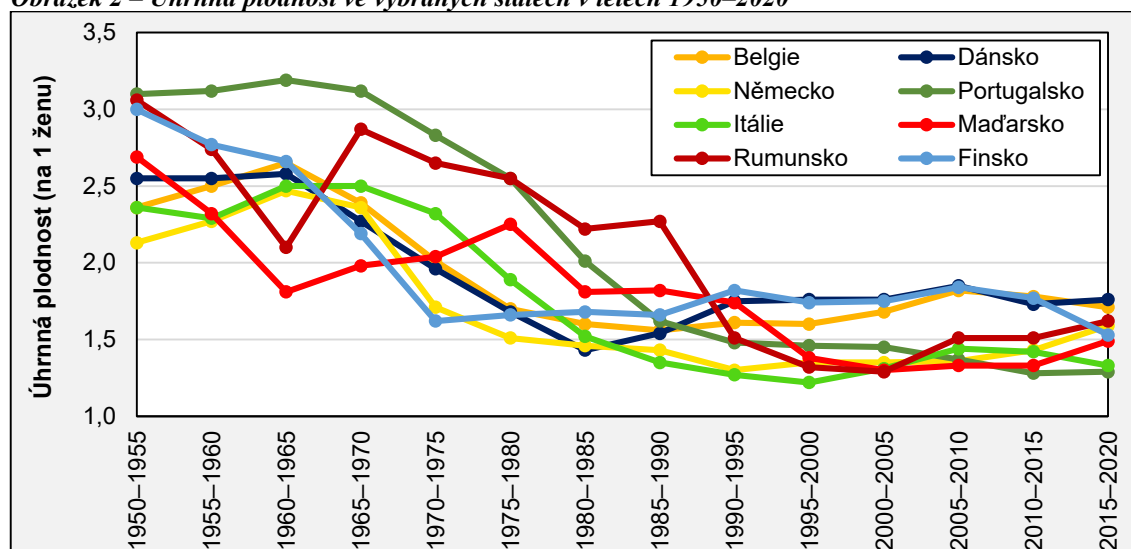

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

V Belgii a v Dánsku byl podíl nejmladších osob ve sledovaném období téměř konstantní. V Belgii se tento podíl změnil o pouhého 1,8 p. b. z 24,6 % na 22,8 %. V Dánsku mezi lety 2001 a 2011 podíl mírně klesl, ale mezi lety 2001 a 2011 se v Dánsku, jako v jediném ze sledovaných států, tento podíl zvýšil. Dokonce natolik, že byl v Dánsku na konci sledovaného období mírně vyšší podíl obyvatel ve věkové kategorii 0–19 let než na jeho začátku (z 24,1 % na 24,3 %). Díky tomu se staly Dánsko a Belgie státy s nejvyšším podílem mladých osob na konci sledovaného období ze všech sledovaných států.

Tento vývoj lze vysvětlit především vývojem plodnosti v daných státech (obrázek 2). Vývoj intenzity plodnosti v Rumunsku, Maďarsku, Portugalsku a Itálii byl velmi podobný. Všechny tyto státy měly vysokou úroveň plodnosti až do 70. let. Hodnota úhrnné plodnosti v těchto státech přesahovala 2,0 dětí na jednu ženu. U Portugalska byly tyto hodnoty nejvyšší, na konci 70. let to bylo kolem 2,8 dětí na jednu ženu. V 80. i v 90. letech ovšem plodnost klesala, což je právě důvodem změn ve věkové struktuře. Do věkové kategorie 0–19 let spadaly v roce 1991 i početné generace ze sedmdesátých let. Do období dalšího sčítání v roce 2001 ovšem již tyto generace nespádaly a nahradily je méně početné generace z 90. let, v kterých hodnota úhrnné plodnosti všech těchto čtyř států spadla pod 1,8 dítěte na jednu ženu (u Itálie byl propad dokonce až na 1,2 dítěte). Stejně tak se dá vysvětlit i pokles mezi roky 2001 a 2011. Pokles byl o něco nižší, jelikož generace narozené v 80. letech, které při sčítání v roce 2011 již nebyly součástí věkové kategorie 0–19 let, nebyly tak početné jako ty narozené v 70. letech, které vypadly z kategorie 0–19 let v minulém sčítání. Z toho právě vyplývá, že relativní úbytek příslušníků této věkové kategorie byl nižší.

Obrázek 2 – Úhrnná plodnost ve vybraných státech v letech 1950–2020

Zdroj: UN DESA (2019a)

I v Německu úroveň plodnosti od 70. let klesala, nicméně pomaleji, a zdaleka ne z tak vysokých hodnot jako u států jižní a východní Evropy, a proto v Německu ubýval podíl obyvatel ve věku 0–19 let pomaleji a již na začátku sledovaného období byl tento podíl nízký. Ve Finsku byla hodnota plodnosti od 70. let až do roku 2011 téměř konstantní (za sledované období nárůst o 0,2 dítěte na ženu v hodnotě úhrnné plodnosti), takže pokles byl zapříčiněn především pouze zvyšováním počtu osob v nejstarších generacích vlivem zlepšování úmrtnostních podmínek. V Dánsku a v Belgii se v 80. letech úroveň plodnosti propadla, ale již na konci 90. let se vrátila na stejnou úroveň, na které byla na konci 70. let. To je jeden z faktorů, kterým lze do značné míry vysvětlit to, že v Belgii a Dánsku byl mezi lety 1991 a 2011 téměř konstantní podíl obyvatel ve věkové kategorii 0–19 let.

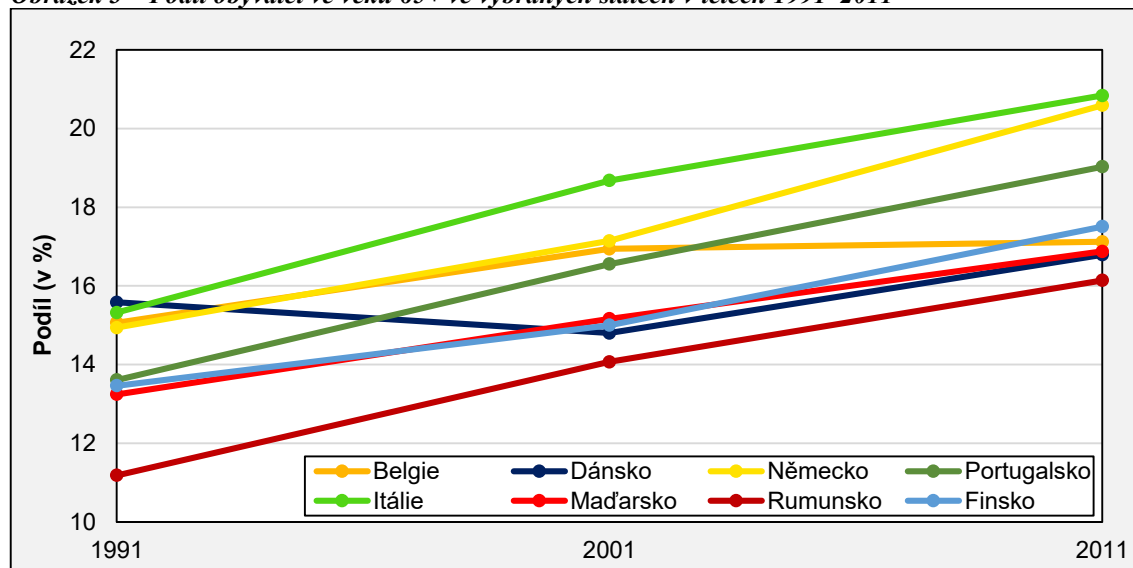
4.2 Změna podílu obyvatel ve věku 65 let a starších

Podíl osob starších než 65 let v populaci ve všech pozorovaných státech mezi lety 1991 a 2011 vzrostl, a to poměrně významně (obrázek 3). Na začátku období mělo nejvyšší zastoupení obyvatel starších 65 let v populaci Dánsko. Konkrétně to činilo 15,6 %. Na konci období mělo Rumunsko jako stát, který měl naopak nejnižší zastoupení starších osob v populaci, 16,1 % obyvatel ve věkové kategorii osob starších než 65 let. Jinými slovy se dá konstatovat, že všechny pozorované státy měly v roce 2011 vyšší podíl obyvatel ve věkové kategorii 65 a více let, než měl v roce 1991 stát s nejvyšším podílem. Ve většině z pozorovaných států bylo zvyšování tohoto podílu konstantní a trendy jednotlivých států si byly velmi podobné.

V šesti z pozorovaných států proběhlo mezi roky 1991 a 2011 navýšení podílu starších osob o 3,6–5,7 p. b. Byly to tyto státy (seřazeny od toho, kde podíl narostl o nejvíce p. b.): Německo, Itálie, Portugalsko, Rumunsko, Finsko a Maďarsko. Mezi sledovanými státy tak výjimky tvořily Belgie a Dánsko. Belgie zaznamenala nízký nárůst mezi lety 1991 a 2001, ale mezi lety 2001 a 2011 se již podíl osob starších 65 let neměnil. V Dánsku se dokonce mezi lety 1991 a 2001 podíl obyvatel nad 65 let mírně snížil. Mezi lety 2001 a 2011 se ovšem podíl starších osob zvýšil

srovnatelně s ostatními pozorovanými státy. I dle tohoto ukazatele se tak Dánsko a Belgie během sledovaného období proměnily ze států s nejstarší populací (podobné hodnoty z pozorovaných států měly na začátku období pouze Itálie a Německo) na státy s nejmladší populací z pozorovaných států (na úrovni Finska a Maďarska). Zcela nejnižší podíl osob v této kategorii mělo ovšem po celé sledované období Rumunsko.

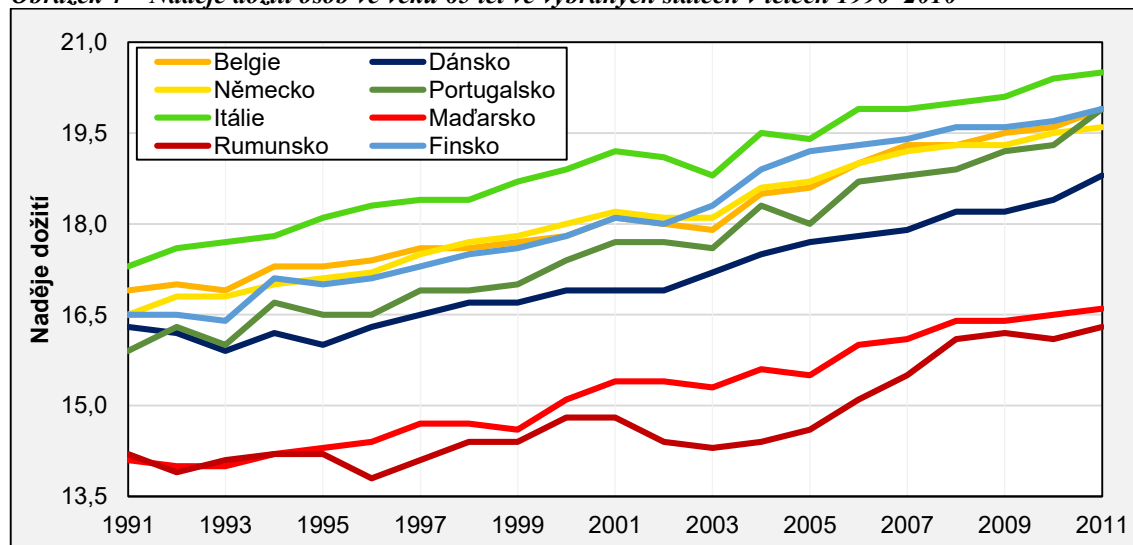
Obrázek 3 – Podíl obyvatel ve věku 65+ ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

Změnu podílu osob nad 65 let ovlivňuje více faktorů než změnu podílu osob mezi 0–19 lety. Jednak tento ukazatel významně ovlivňuje počet osob, kteří do této věkové kategorie přibudou tím, že zestárnou, a jednak ho ovlivňuje, kolik osob z této věkové kategorie ubude tím, že zemře. Právě druhý jmenovaný faktor byl pro hodnoty tohoto podílu ve většině ze sledovaných států ve sledovaném období zásadní. Právě úroveň úmrtnosti, a to především úroveň úmrtnosti ve věkové kategorii osob nad 65 let, se mezi lety 1991 a 2011 ve všech sledovaných státech výrazně snížila (obrázek 4). Ve všech státech se naděje dožití ve věku 65 let zvýšila, a to v průměru o 3 roky.

Obrázek 4 – Naděje dožití osob ve věku 65 let ve vybraných státech v letech 1990–2010

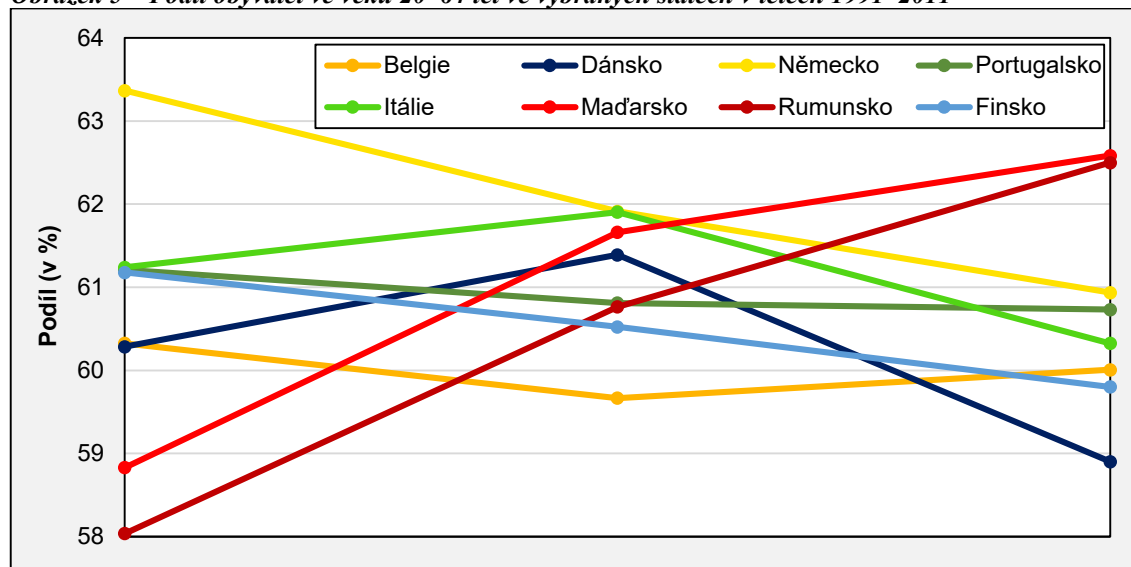
Zdroj: Eurostat (2021b)

V první polovině 90. let se tato hodnota v Dánsku a v Rumunsku zvyšovala relativně pomalu oproti ostatním státům. V případě Dánska bylo toto mírné zpomalení rychlého zlepšování úmrtnostních podmínek jedním z faktorů ovlivňujících vývoj podílu obyvatel nad 65 let, který se mezi lety 1991 a 2001 v Dánsku, jako jediném z pozorovaných států, snížil. V Rumunsku se mezi lety 1991 a 2001 tento podíl sice zvýšil, ale to jde vysvětlit jinými vstupujícími faktory, jako je vliv věkové struktury či zlepšení úmrtnosti ve věku 55–65 let, díky čemuž vstoupily početnější generace do této věkové kategorie.

4.3 Změna podílu obyvatel ve věku 20–64 let

Podíl obyvatel ve věku 20–64 let (obrázek 5) je ovlivněn především právě pohybem osob mezi věkovými kategoriemi, tedy právě přírůstkem či úbytkem počtu obyvatel v kategorii 0–19 let a v kategorii 65 let a více. Čím více se tyto podíly snižují, tím více roste podíl obyvatel ve věku 20–64 let a naopak, čím více se zvyšují, tím více tento podíl klesá.

Obrázek 5 – Podíl obyvatel ve věku 20–64 let ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Kőzponti statisztikai hivatal (1993)

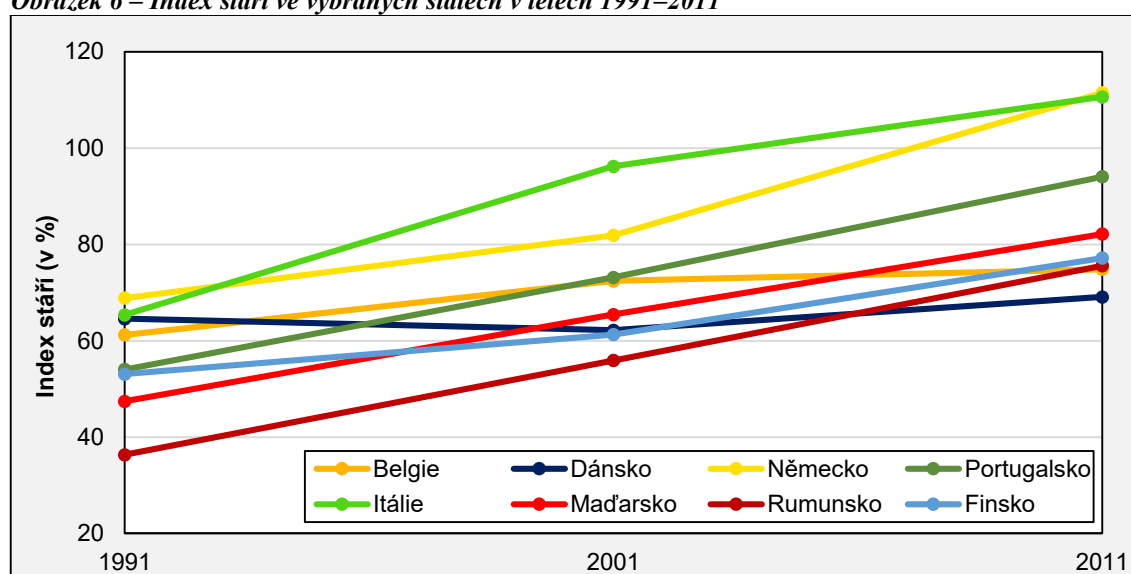
Ve sledovaném období se dá vyčlenit několik skupin států dle změn v tomto podílu. Maďarsko a Rumunsko zaznamenalo ve sledovaném období významné zvýšení tohoto podílu, a to především díky snížení podílu nejmladší věkové kategorie. V Itálii se podíl obyvatel v této věkové kategorii mezi lety 1991 a 2001 také snížil, ale mezi lety 2001 a 2011 již převažoval trend rostoucího podílu nejstarší věkové kategorie, takže se podíl kategorie 20–64 let snižoval. Podobně na tom bylo i Dánsko, u kterého to ovšem bylo více ovlivněno změnami v nejstarší věkové kategorii, jelikož ta nejmladší byla po celé sledované období téměř konstantní. V Belgii a Portugalsku byl tento podíl téměř konstantní. V Belgii tomu tak bylo, protože i u všech ostatních věkových kategorií se ve sledovaném období poměr změnil pouze minimálně. Změna podílu obyvatel ve věku 20–64 let mezi lety 1991 a 2011 byla v Belgii pouze o 0,3 p. b. V Portugalsku se naopak téměř stejným podílem zvyšovala starší složka populace (obyvatelé ve věku 65 let a více) a snižovala ta mladší (obyvatelé ve věku 0–19 let), proto tato prostřední věková kategorie,

co se podílem na populaci týče, zůstala téměř nezměněna. Posledním typem je Finsko s Německem. V těchto státech je po celé sledované období dominantní trend zvyšování podílu nejstarší věkové kategorie, takže se podíl obyvatel ve věku 20–64 let snižoval.

4.4 Komplexní hodnocení změny věkové struktury

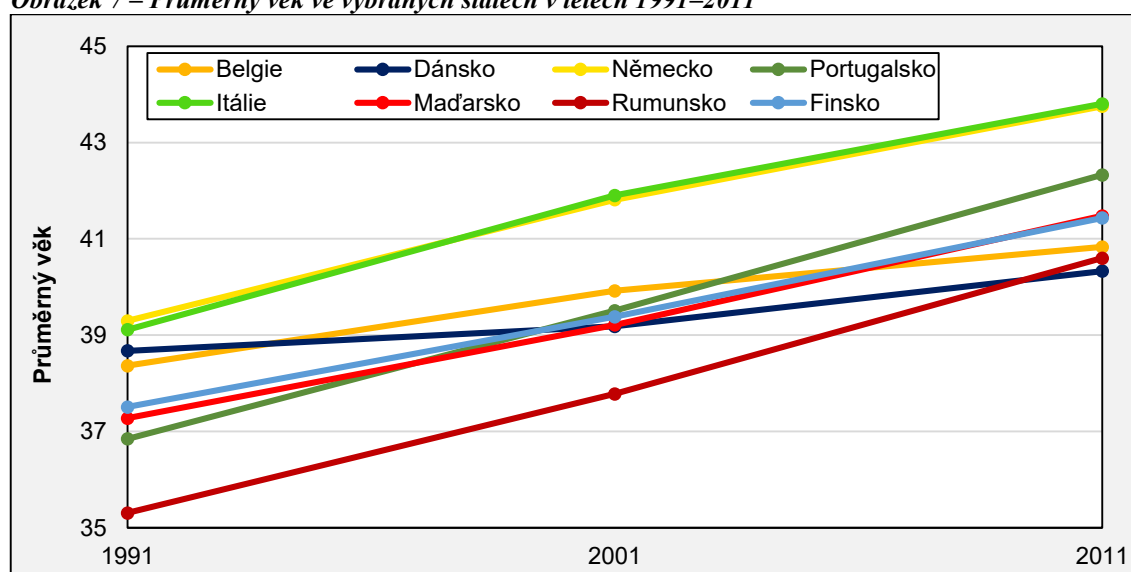
Celkově se tedy dá konstatovat, že všechny státy ve sledovaném období zestárly. Pro analýzu stárnutí lze použít index stáří (obrázek 6), který byl použit i pro výběr sledovaných států. I ukazatel průměrného věku (obrázek 7), který zohledňuje i změny v rámci široce vymezených populačních kategoriích, vykazuje podobné trendy jako předešlé ukazatele.

Obrázek 6 – Index stáří ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

Obrázek 7 – Průměrný věk ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

Oba ukazatele vykazují, že na začátku sledovaného období byly Německo, Itálie, Dánsko a Belgie státy s nejstarší populací. Index stáří byl v těchto státech 61–69 % a průměrný věk 38,4–39,1 let. O něco mladší populaci měly Portugalsko, Finsko a Maďarsko. V těchto státech byla hodnota indexu stáří mezi 54 a 47 % a průměrný věk byl v těchto státech 36,8–37,5 roku. Suverénně nejmladší ze sledovaných států bylo Rumunsko, jehož hodnota indexu stáří byla 36 % a průměrný věk byl 35,3 roku.

Ve sledovaném období bylo dle těchto ukazatelů nejvyšší tempo stárnutí v Portugalsku a Rumunsku, což se shoduje s poznatky, které vychází i z analýz samostatných podílů. Tyto dva státy stárly rovnoměrně a na konci sledovaného období byla hodnota jejich průměrného věku o více než 5 let vyšší. Výrazně stárly i Itálie, Německo, Maďarsko a Finsko. První dva jmenované státy zestárly dle ukazatele průměrného věku především mezi lety 1991 a 2001. Ovšem i v období mezi lety 2001 a 2011 dále výrazně stárly a za celé období zestárly celkem o 4,7 a 4,5 roku dle ukazatele průměrného věku. Maďarsko zestárlo především mezi lety 2001 a 2011 a za celé období pak o 4,2 roku dle ukazatele průměrného věku. Finsko zestárlo o něco méně než Itálie, Maďarsko a Německo, ale přesto dost výrazně. V celém období stárlo poměrně konstantně, celkově o 3,9 roku dle průměrného věku.

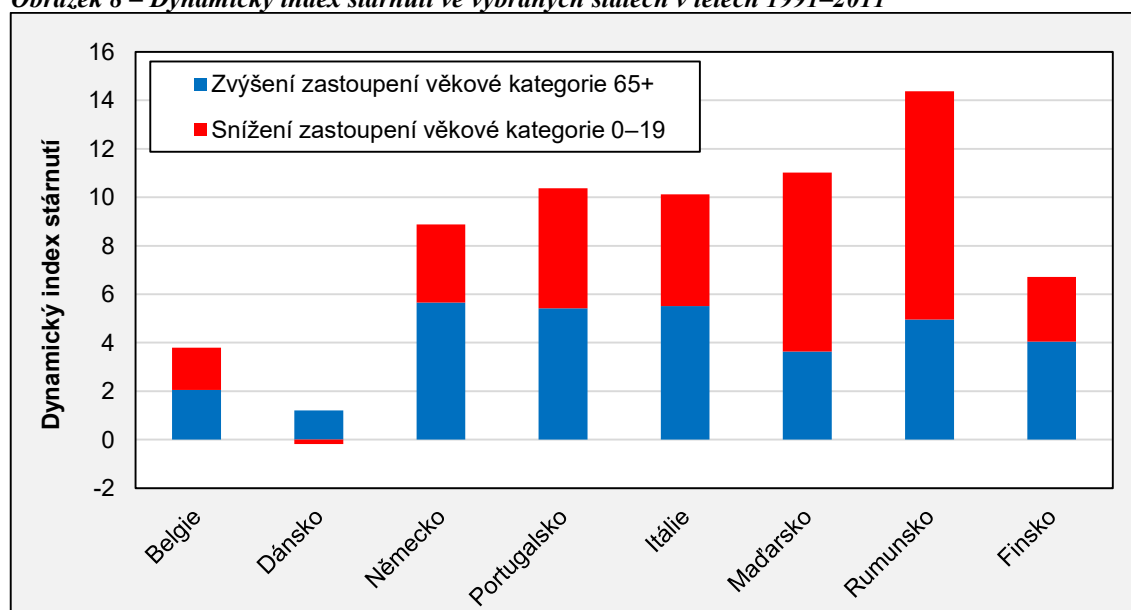
Stejně jako v předchozích analýzách, nejnižší tempo stárnutí vykazovala populace Belgie a Dánska. Obzvláště v období mezi lety 1991 a 2001 populace Dánska téměř nezestárla. Dle ukazatele indexu stáří dokonce omládlá, protože v tomto období index stáří klesnul, a to o 2 p. b. Dle ukazatele průměrného věku ovšem Dánsko i v tomto období zestárlo, nicméně pouze o 0,5 roku. Mezi lety 2001 a 2011 již Dánsko zestárlo podle obou ukazatelů. Pokud se budeme držet průměrného věku, zestárlo o dalšího 1,2 roku. V Belgii probíhal ve sledovaném období podobný trend. I tam bylo stárnutí pouze pozvolné. Belgie, na rozdíl od Dánska, více zestárla v období mezi rokem 1991 a 2001, v druhé části sledovaného období pak stárla již pomalu. Za celé období pak zestárla o 2,5 roku dle ukazatele průměrného věku.

Na konci sledovaného období zůstaly Itálie a Německo nejstaršími státy. Navíc byly jejich populace výrazně starší než populace ostatních pozorovaných států. V Itálii a Německu dokonce index stáří překonal hodnotu 100 %, což znamená, že bylo na konci sledovaného období v těchto státech více osob ve věkové kategorii nad 65 let než osob ve věkové kategorii 0–19 let. Průměrný věk byl v obou státech 43,8 let. Díky velkému zestárnutí se stalo státem s nadprůměrně starou populací také Portugalsko s průměrným věkem 42,3 roku a indexem stáří 94 %. Naopak ostatních pět států se do velké míry homogenizovalo. Ty, které byly na začátku období staré, stárly pomalu, a ty, které byly na začátku období mladé, stárly naopak rychle. Na konci sledovaného období byl průměrný věk v těchto státech mezi 40,3 a 41,5 lety a index stáří mezi hodnotami 69 a 82 %. Nejmladším státem se stalo v obou ukazatelích Dánsko.

Další ukazatel analyzující změnu věkové struktury je dynamický index stárnutí. Ten porovnává změny v podílu nejmladší populační kategorie a nejstarší populační kategorie (obrázek 8). Dle tohoto ukazatele můžeme i určit, jakým způsobem daná populace stárne. Zdáli je to zespodu věkové pyramidy (snižuje se podíl mladších osob), a nebo shora (zvyšuje se podíl starších osob).

Ve sledovaném období nejvíce zestárlo Rumunsko a Maďarsko, a to především díky velkému úbytku podílu obyvatel ve věku 0–19 let. Dále velmi zestárlo i Portugalsko, Itálie a Německo. U těchto států má dominantní vliv nárůst osob ve věku 65 let a starších, dokonce nejvyšší ze všech sledovaných států. Dalšími státy, jejichž populace zestárla, ale ne tolik jako populace předešlých států, jsou Finsko a Belgie. Finsko zestárlo o něco více než Belgie, a to především díky vyššímu nárůstu podílu osob ve věku 65 let a starších, kdežto u Belgie byla hodnota indexu naplněna relativně stejným dílem poklesem podílu nejmladší a nárůstu podílu nejstarší části obyvatelstva. Posledním státem je Dánsko, které ve sledovaném období téměř nezestárlo. Podíl osob ve věku 65 let a více se zvýšil pouze minimálně a podíl osob ve věku 0–19 let se ve sledovaném období v Dánsku dokonce zvýšil.

Obrázek 8 – Dynamický index stárnutí ve vybraných státech v letech 1991–2011

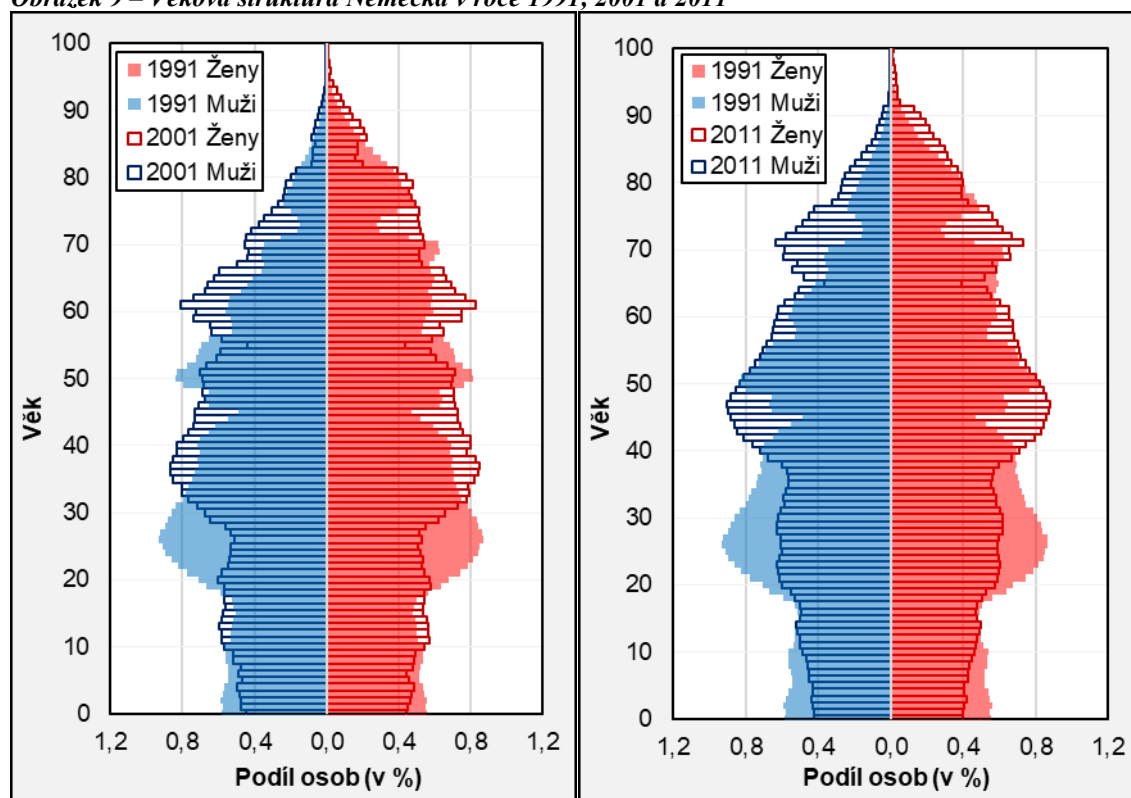
Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

4.5 Bližší analýza věkové struktury ve vybraných státech

Při podrobné analýze změny pohlavně věkové struktury Německa (obrázek 9), jakožto státu, jehož populace stárnula svrchu věkové pyramidy nejvíce ze sledovaných států, lze opravdu pozorovat zvýšení podílu osob starších než 65 let. Nejpočetnější generace v populaci Německa jsou narozeny mezi lety 1950 a 1970. To znamená, že na začátku sledovaného období byly tyto generace již v kategorii od 20 do 64 let a na konci sledovaného období do ní stále patřily. I přes to ovšem populace Německa zestárla, a to především díky zlepšení úmrtnostních podmínek a s tím spojeným nárůstem osob ve věkové kategorii nad 65 let. Ve sledovaném období se věková struktura proměnila z relativně stacionární na značně regresivní. V následujících dvaceti letech se dá očekávat v této populaci ještě vyšší nárůst podílu nejstarších osob.

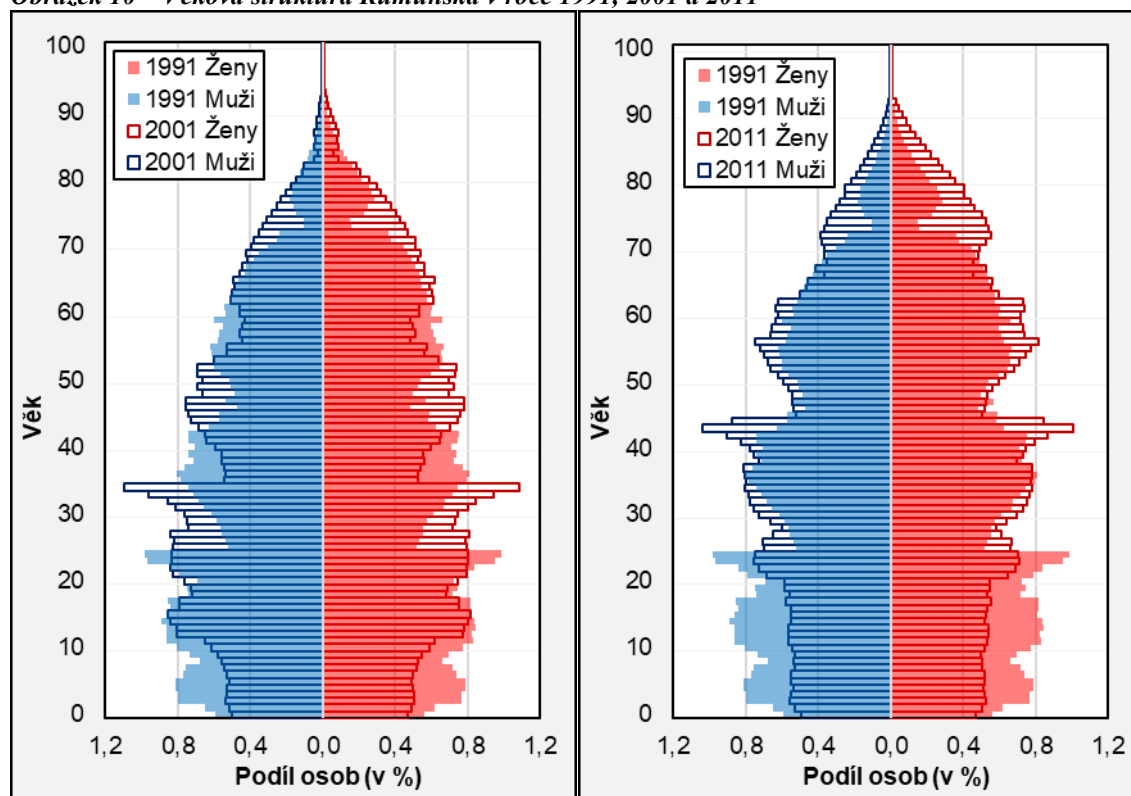
Naopak v populaci Rumunska (obrázek 10), jakožto nejmladšího ze sledovaných států na začátku pozorovaného období, se nejpočetnější generace narodily mezi lety 1965 a 1980. Většina z nich tak na začátku sledovaného období vstupovala do analýzy jako součást nejmladší složky

Obrázek 9 – Věková struktura Německa v roce 1991, 2001 a 2011

Zdroj: Eurostat (2021b)

Obrázek 10 – Věková struktura Rumunska v roce 1991, 2001 a 2011

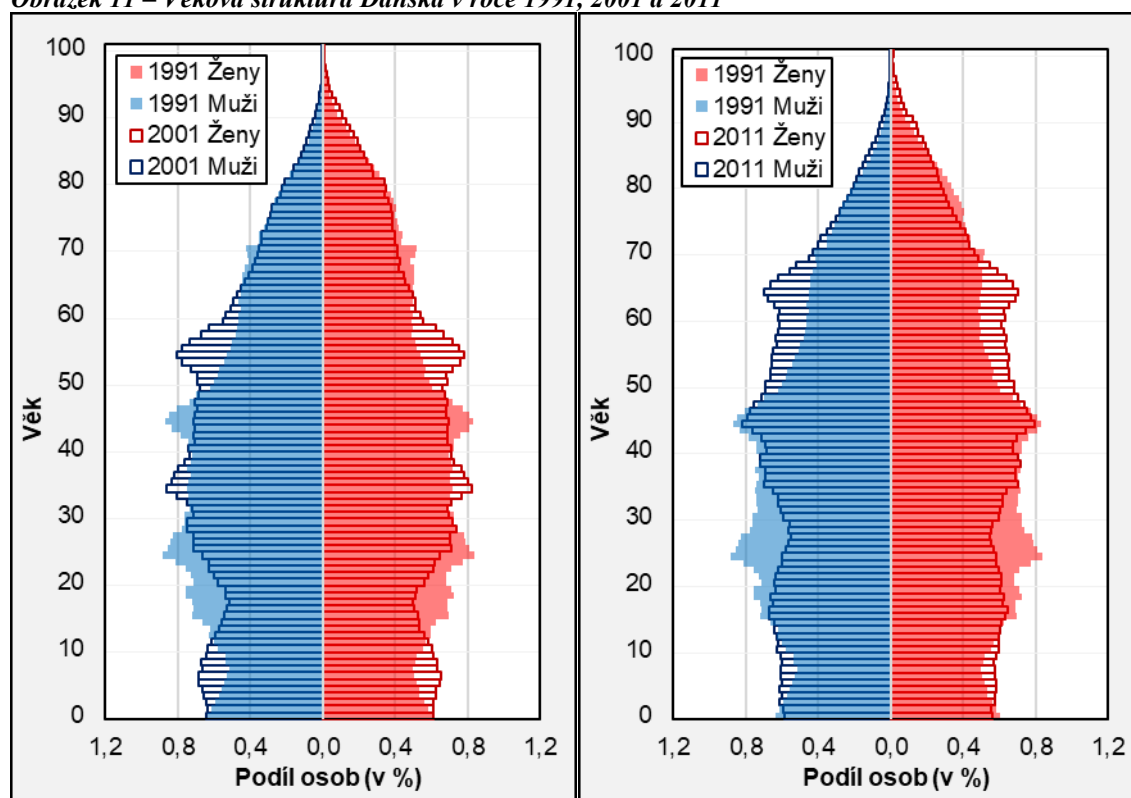

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021)

populace, věkové kategorie 0–19 let, ale během sledovaného období se všichni zástupci těchto generací přesunuli do věkové kategorie 20–64 let. Generace, které se narodily po roce 1980, nebyly již tak početné jako generace narozené v 80. letech, a to díky prudkému snížení plodnosti (obzvláště pak po roce 1990). To vysvětluje tedy změny v podílech obyvatel dle věkových kategorií ve sledovaném období, tedy pokles podílu obyvatel ve věku 0–19 let a nárůst podílu obyvatel ve věkové kategorii 20–64 let. Ačkoliv byla věková struktura Rumunska na začátku sledovaného období značně progresivní, během sledovaného období se změnila ve stacionární a na konci období dokonce i v mírně regresivní. V budoucnosti lze očekávat další stárnutí populace, a to jak zesponu věkové pyramidy, tak i shora věkové pyramidy, protože i v Rumunsku se dlouhodobě snižuje úroveň úmrtnosti a zvyšuje podíl obyvatel v nejstarší věkové kategorii.

Věková struktura Dánska je ta, která se ze všech zkoumaných států změnila nejméně. Při porovnání změny věkové struktury Dánska ve sledovaném období (obrázek 11) je pozorovatelný pouze nízký nárůst podílu osob v nejstarší věkové kategorii (65 let a starší) a mezi lety 1991 a 2001 i mírný nárůst podílu osob v nejmladší věkové kategorii (0–19 let). K tomuto nárůstu podílu nejmladší kategorie docházelo ve sledovaném období i díky změně typu věkové struktury v Dánsku. Na začátku sledovaného období byla věková struktura značně regresivní, ale během sledovaného období se stala více stacionární. V budoucnosti ovšem bude s nejvyšší pravděpodobností Dánsko státem, který bude rychle stárnout podobně jako ostatní pozorované státy. Početně silné ročníky narozené na přelomu 40. a 50. let budou vstupovat do nejstarší věkové kategorie osob ve věku 65 let a starších. Navíc se dá při konstantním zlepšování úmrtnosti očekávat, že osob v této kategorii bude přibývat, i protože se bude více osob dožívat vyšších věků.

Obrázek 11 – Věková struktura Dánska v roce 1991, 2001 a 2011

Zdroj: Eurostat (2021b)

4.6 Diferenciace změn ve věkové struktuře dle geografické polohy

Sledované státy jsou do velké míry diferenciovány dle geografické polohy. Zatímco oba státy východní části EU zestárlý především vlivem poklesu úrovně plodnosti a s tím spojeným úbytkem podílu obyvatel ve věkové kategorii 0–19 let, oba státy jižní části EU zestárlý také vlivem úbytku podílu obyvatel ve věkové kategorii 0–19 let, ale stejně tak i vlivem poklesu úrovně úmrtnosti a s tím spojeným nárůstem podílu obyvatel ve věkové kategorie 65 let a starších.

Dále můžeme vyčlenit skupinu států západní a severní části EU, které se lišily od států východní a jižní části EU, ale mezi sebou se lišily jen málo. Všechny čtyři pozorované státy ze západní a severní části EU stárlý především ze shora věkové pyramidy než u základny. Státy západní části EU stárlý v průměru o něco více než ty ze severní části. Nicméně například Belgie ze západní části zestárla méně než Finsko ze severní části EU, takže se to nedá považovat za obecně platné pravidlo.

Také se dá konstatovat, že státy ze západní a severní části EU stárlý méně dynamicky než státy z východní a jižní části EU. Jeden z důvodů, proč tomu tak je, může být fakt, že na začátku sledovaného období měla většina států západní a severní části EU starší populaci než většina států východní a jižní části EU a během sledovaného období se státy více homogenizovaly. Jinými slovy se dá říct, že státy z východní a jižní části EU se snažily ve sledovaném období „dohnat“ státy západní a severní Evropy. Toto tvrzení lze opřít i o vypořádaný fakt, že trendy v demografickém chování jsou ve všech pozorovaných státech velmi podobné (nízká plodnost a zlepšující se úmrtnost), ale jinak dynamické. Různorodost změn ve stárnutí obyvatelstva se dá vysvětlit také různým demografickým chováním jednotlivých populací v minulosti, díky čemuž všechny státy vstupovaly do sledovaného období s odlišnou věkovou strukturou.

Kapitola 5

Analýza struktury dle rodinného stavu

Změny ve struktuře dle rodinného stavu jsou ovlivňovány několika faktory. Základním faktorem je počáteční stav jednotlivých struktur (tabulka 4). Stejně jako předchozí zkoumanou věkovou strukturu, i strukturu obyvatelstva dle rodinného stavu silně ovlivňuje dlouhodobý demografický vývoj. Tuto strukturu pak konkrétně nejvíce ovlivňuje úroveň sňatečnosti a rozvodovosti, protože právě sňatek a rozvod jsou demografické události, které přímo ovlivňují strukturu obyvatelstva dle rodinného stavu. Nicméně i předchozí vývoj dalších demografických událostí má na tuto strukturu značný vliv. Především pak změny v porodnosti a úmrtnosti.

Tabulka 4 – Relativní rozložení populace dle rodinného stavu ve vybraných státech v roce 2011 a v roce 1991

2011					
Stát	Svobodní	Ženatí/vdané	Ovdovělí	Rozvedení/ separovaní	Ostatní/ nezjištění
Belgie	41,9 %	40,2 %	6,4 %	7,8 %	3,7 %
Dánsko	47,0 %	39,2 %	5,5 %	8,0 %	0,2 %
Německo	39,9 %	45,7 %	7,1 %	7,1 %	0,1 %
Portugalsko	40,5 %	46,6 %	7,3 %	5,6 %	<0,1 %
Itálie	41,2 %	48,7 %	7,8 %	2,3 %	<0,1 %
Maďarsko	42,4 %	37,9 %	9,8 %	9,9 %	<0,1 %
Rumunsko	38,2 %	48,1 %	9,5 %	4,2 %	<0,1 %
Finsko	47,4 %	37,4 %	5,5 %	9,7 %	0,1 %
1991					
Stát	Svobodní	Ženatí/vdané	Ovdovělí	Rozvedení/ separovaní	Nezjištění
Belgie	38,6 %	50,1 %	7,5 %	3,8 %	<0,1 %
Dánsko	44,8 %	41,4 %	7,1 %	6,7 %	<0,1 %
Německo	38,4 %	48,7 %	8,3 %	4,6 %	<0,1 %
Portugalsko	40,6 %	50,8 %	6,4 %	2,2 %	<0,1 %
Itálie	41,4 %	49,6 %	7,4 %	1,5 %	<0,1 %
Maďarsko	36,6 %	48,6 %	8,9 %	5,9 %	<0,1 %
Rumunsko	38,3 %	51,8 %	7,3 %	2,3 %	0,3 %
Finsko	45,5 %	41,6 %	6,7 %	6,2 %	<0,1 %

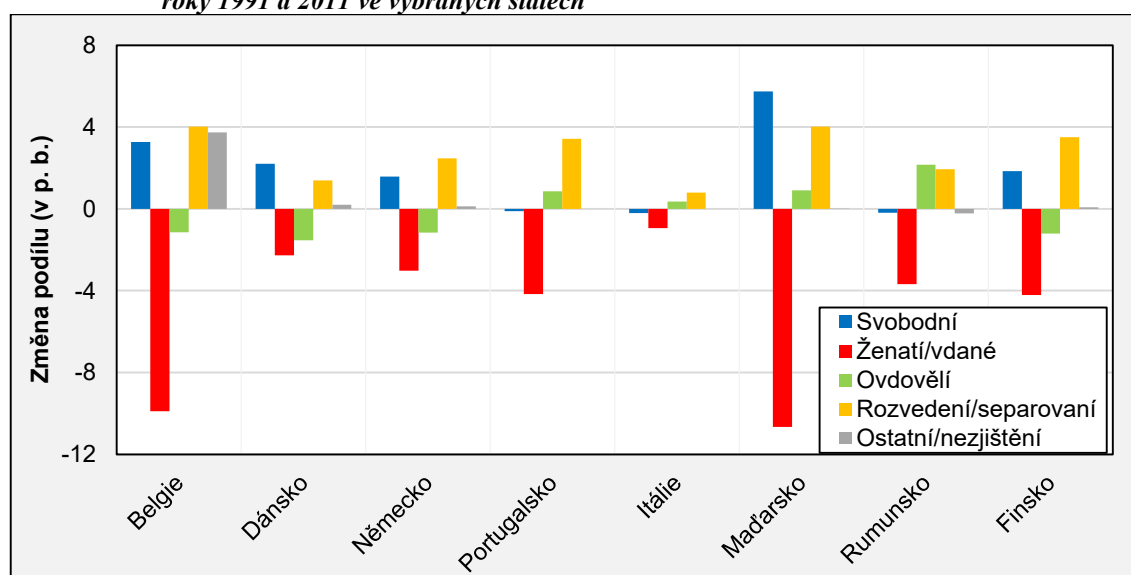
Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

5.1 Změna podílu jednotlivých kategorií dle rodinného stavu

Ve všech pozorovaných státech se snížil ve sledovaném období podíl ženatých či vdaných osob a zároveň se i ve většině ze sledovaných států zvýšil podíl osob svobodných (obrázek 12). V Maďarsku byla změna v těchto dvou podílech z pozorovaných států nejvýraznější. Podíl svobodných se tam ve sledovaném období snížil o 5,7 p. b. Naopak podíl ženatých a vdaných klesl, a to o 10,7 p. b. Dalším státem, kde se podobné změny děly také velmi dynamicky, byla Belgie. Podíl svobodných se tam zvýšil ve sledovaném období o 3,3 p. b. a podíl vdaných a ženatých se snížil o 9,9 p. b. Ve Finsku, Dánsku a Německu také došlo k podobným změnám jako v Belgii a v Maďarsku. Změny ovšem nebyly tak dynamické a razantní. Možným vysvětlením může být, že v Dánsku a Finsku byl na začátku sledovaného období mnohem vyšší podíl svobodných osob a nižší podíl ženatých a vdaných než v Maďarsku a v Belgii a v celém sledovaném období měly populace všech států tendenci se homogenizovat.

V Portugalsku, Itálii a Rumunsku také docházelo ke snížení podílu ženatých a vdaných osob v populaci. Nicméně díky významnému úbytku nejmladší části populace, která zaujímá nejvýraznější část svobodných osob v populaci, se přírůstek podílu svobodných v celkovém vývoji těchto států vůbec neprojevil. Dokonce se ve sledovaném období podíl svobodných osob naopak nepatrně (o 0,1–0,2 p. b.) zvýšil. Tomuto trendu se věnuje podrobněji část věnovaná analýze změn ve struktuře dle rodinného stavu v jednotlivých pětiletých věkových skupinách.

Obrázek 12 – Absolutní změna podílu jednotlivých populačních kategorií dle rodinného stavu mezi roky 1991 a 2011 ve vybraných státech

Zdroj: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

Dalším významným trendem sledovaného období je nárůst podílu rozvedených osob ve všech sledovaných státech (obrázek 12). Nejvíce vzrostl podíl rozvedených osob v Belgii a v Maďarsku, a to o celé 4 p. b. Výrazný nárůst tohoto podílu byl i ve Finsku, Portugalsku a Německu. Tam to bylo o 3,5 respektive 3,4 a 2,5 p. b. V Rumunsku a Itálii vzrostl podíl rozvedených v absolutních číslech málo. Nicméně v těchto státech byl již na začátku období velmi nízký podíl rozvedených osob v populaci, takže nízký nárůst v absolutním porovnání je velmi významným nárůstem v relativním měřítku. Jediným státem, který měl ve sledovaném období pouze nízký přírůstek

podílu rozvedených jak absolutně, tak relativně, bylo Dánsko. To se dá vysvětlit tím, že na začátku sledovaného období mělo Dánsko nejvyšší podíl rozvedených a ve sledovaném období probíhaly homogenizační tendence s ostatními z pozorovaných států.

V některých ze sledovaných států se změnil výrazným způsobem i podíl ovdovělých osob v populaci (obrázek 12). Směřovost změny tohoto podílu je ovšem ve sledovaných státech různá. V některých z pozorovaných států se podíl ve sledovaném období zvýšil a v některých se snížil. V Belgii, Německu, Dánsku a Finsku se podíl ovdovělých snížil, a to o 1,1–1,5 p. b. V ostatních státech se podíl ovdovělých ovšem zvýšil. V Itálii to bylo pouze nízké zvýšení podílu, konkrétně o 0,4 p. b. V Portugalsku a v Maďarsku to bylo již více než dvakrát tolik, o 0,9 p. b. Nejvíce se tento podíl zvýšil v Rumunsku. Tam to bylo dokonce o 2,2 p. b., což byla významná změna. V porovnání s ostatními změnami ve struktuře dle rodinného stavu v Rumunsku to byla dle hodnoty absolutního rozdílu dokonce druhá největší změna této struktury.

Největší metodickou změnou je během sledovaného období v datech z databáze Eurostatu vymezení nových druhů partnerského soužití, a to: osoba v registrovaném partnerství; osoba, jejíž registrované partnerství bylo právě zrušeno, a osoba, jejíž registrované partnerství zaniklo úmrtím druhého partnera. Z pozorovaných států měly ve sledovaném období pouze některé z nich legislativně, a následně také metodicky ve sčítání obyvatel, ukotveno uzavření registrovaného partnerství. Konkrétně se jednalo o Belgii, Německo, Dánsko a Finsko. Navíc, i přestože se v těchto státech mohlo uzavírat registrované partnerství a osoby z těchto států se mohly sečíst jako příslušníci těchto nových kategorií, u všech z pozorovaných států, krom jednoho, nepřesáhl podíl těchto tří nově vymezených skupin dohromady ani 0,25 % z celkového počtu obyvatelstva (obrázek 12) a prozatím jsou tak tyto kategorie při celkové analýze struktury dle rodinného stavu ve většině státech relativně zanedbatelné.

Jediný z pozorovaných států, jehož populace byla rozprostřena významným způsobem i mezi tyto tři nově evidované skupiny, byla Belgie, v které bylo v roce 2011 hned 2,7 % obyvatel příslušících do jedné z těchto tří nově pozorovaných kategorií. Belgie je také jediným státem, v kterém se při sčítání v roce 2011 nepodařilo u významné části obyvatelstva zjistit jeho rodinný stav. Bylo to zhruba u 1 % obyvatelstva.

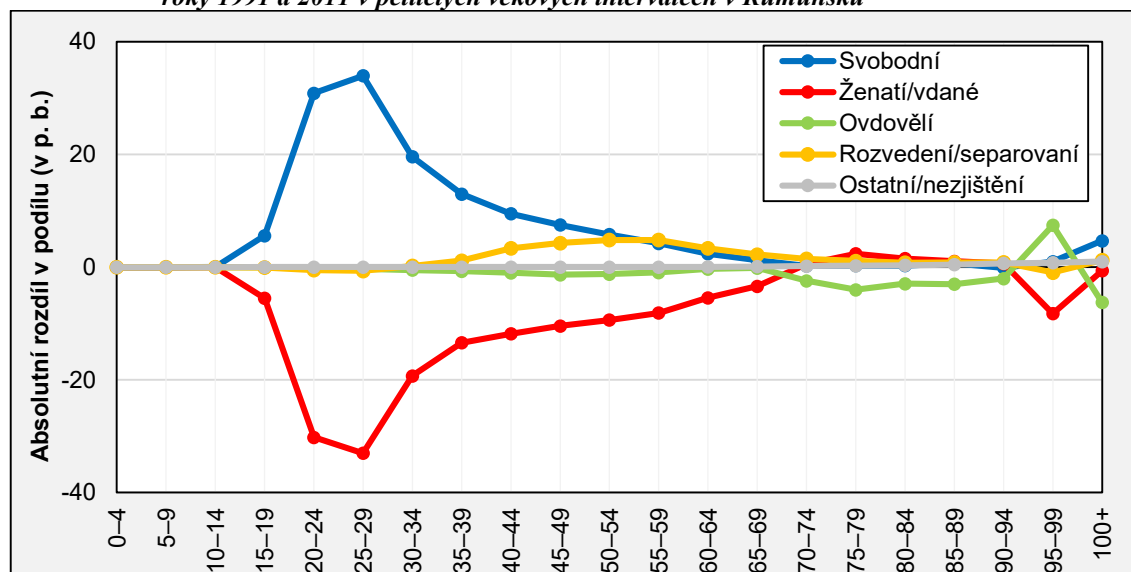
5.2 Analýza změn ve struktuře dle rodinného stavu v jednotlivých pětiletých věkových skupinách

Analýza změn ve struktuře dle rodinného stavu v jednotlivých pětiletých věkových skupinách ukázala, že ve sledovaném období probíhal, co se změn ve struktuře obyvatelstva dle rodinného stavu týče, ve státech východní a jižní části EU velmi podobný vývoj jako ve státech západní a severní části EU. Z analýzy změn celkových podílů to není patrné a může se zdát, že trendy byly v těchto dvou skupinách úplně jiné. Nicméně, jak je popsáno dále v této podkapitole, nebylo tomu tak.

Kupříkladu z porovnání změn v Rumunsku (obrázek 13), jako zástupce jednoho z východních států, a v Dánsku (obrázek 14), jako zástupce jednoho ze západních států, vyplývá, že absolutní nárůst podílu svobodných ve věkových skupinách 20–29 let byl až třikrát vyšší v Rumunsku než

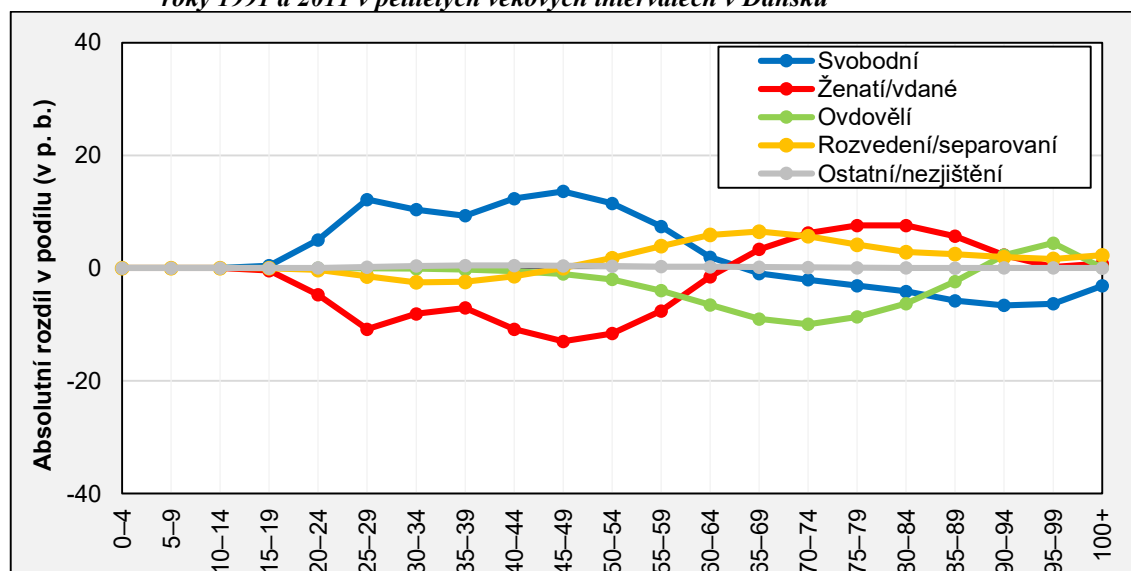
v Dánsku. Přitom se podíl svobodných ve všech věkových skupinách souhrnně ve státech východní a jižní Evropy (kromě Maďarska) ve sledovaném období snížil. Nárůst rozvedených byl u Rumunska i u Dánska velmi znatelný hlavně ve věkových skupinách nad 50 let. Co se týče ovdovělých, ve všech věkových skupinách (s výjimkou těch nejstarších, nad 90 let) se jejich podíl snížil v obou státech. Ne pouze v Dánsku, jak by se dalo předpokládat z analýzy celkových podílů, i když je pravda, že v Dánsku se tento podíl v jednotlivých skupinách snížil více než v Rumunsku.

Obrázek 13 – Absolutní změna podílu jednotlivých populačních kategorií dle rodinného stavu mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech v Rumunsku

Zdroj: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021)

Obrázek 14 – Absolutní změna podílu jednotlivých populačních kategorií dle rodinného stavu mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech v Dánsku

Zdroj: Eurostat (2021b)

Hlavním důvodem, proč změny podílu souhrnně za všechny věky vykazují jiné trendy než analýza jednotlivých věkových skupin, je různý stav věkové struktury ve sledovaných státech. Ve státech jižní a východní Evropy, kde by se dle analýzy jednotlivých pětiletých skupin měl projevit

silný nárůst svobodných osob, ubýval podíl nejmladší věkové kategorie, osob ve věku 0–19 let. Jelikož většina obyvatel v nejmladší věkové kategorii bývá zpravidla svobodná, projevila se tato změna věkové struktury i ve struktuře obyvatelstva dle rodinného stavu a celkový podíl svobodných ve sledovaném období ubýval. Podobné to bylo i s ovdovělými. Přestože se téměř ve všech věkových skupinách jejich počet snižoval, celkově se jejich podíl zvýšil, jelikož věkové skupiny nad 65 let se staly ve sledovaném období početnější.

Pokud budou ovšem zmíněné trendy pokračovat i nadále, dá se v budoucnosti očekávat u států východní a jižní části EU podobný vývoj jako u ostatních států EU. Především lze očekávat zvyšování celkového podílu svobodných, jelikož, jak bylo podrobně zmíněno v části, která se věnovala věkové struktuře, nejvyšší vlna úbytku obyvatelstva v nejmladší věkové kategorii proběhla již během sledovaného období a další snižování podílu mladých osob by již nemělo „přebít“ poměrně dynamický trend odkládání sňatku do vyššího věku.

Nutné je také dodat, že ačkoliv se zdá situace v Rumunsku mnohem dynamičtější než v Dánsku, a to zejména v nárůstu podílů mladých svobodných osob, nesmí se opět pominout vliv počáteční struktury pětiletých skupin dle rodinného stavu. I to mělo silný vliv na vývoj ve sledovaném období. Oba státy se během celého období homogenizovaly, protože v Dánsku bylo již na začátku sledovaného období relativně velké zastoupení svobodných ve věku 20–30 let na úkor podílu osob v manželství.

5.3 Faktory ovlivňující vývoj struktury obyvatelstva dle rodinného stavu

Důležitým vlivem, který se jednoznačně projevil v hodnotách jednotlivých absolutních rozdílů podílů, je již zmiňovaný počáteční stav struktury dle rodinného stavu v jednotlivých pozorovaných státech (tabulka 4). Například v Dánsku byl již na začátku sledovaného období vysoký podíl svobodných a rozvedených obyvatel, protože mnoho popisovaných demografických změn proběhlo v Dánsku již před začátkem sledovaného období. Na opačném pólu počátečních stavů stálo Maďarsko, které mělo tendenci se ve sledovaném období co nejvíce homogenizovat s ostatními státy. To je tedy také jedním z důvodů, proč je Maďarsko při porovnání absolutních rozdílů stát s největšími změnami.

Důležitý je ale i opačný pohled. Na začátku sledovaného období bylo v Itálii pouze 1,5 % rozvedených či separovaných. Během sledovaného období se toto zastoupení zvýšilo 1,5krát, což je podobné relativní zvýšení jako v Německu. I když se tedy dle analýzy absolutních rozdílů nemusí zdát změny v Itálii natolik důležité, probíhají tam podobné trendy jako v ostatních pozorovaných státech, akorát jsou méně dynamické.

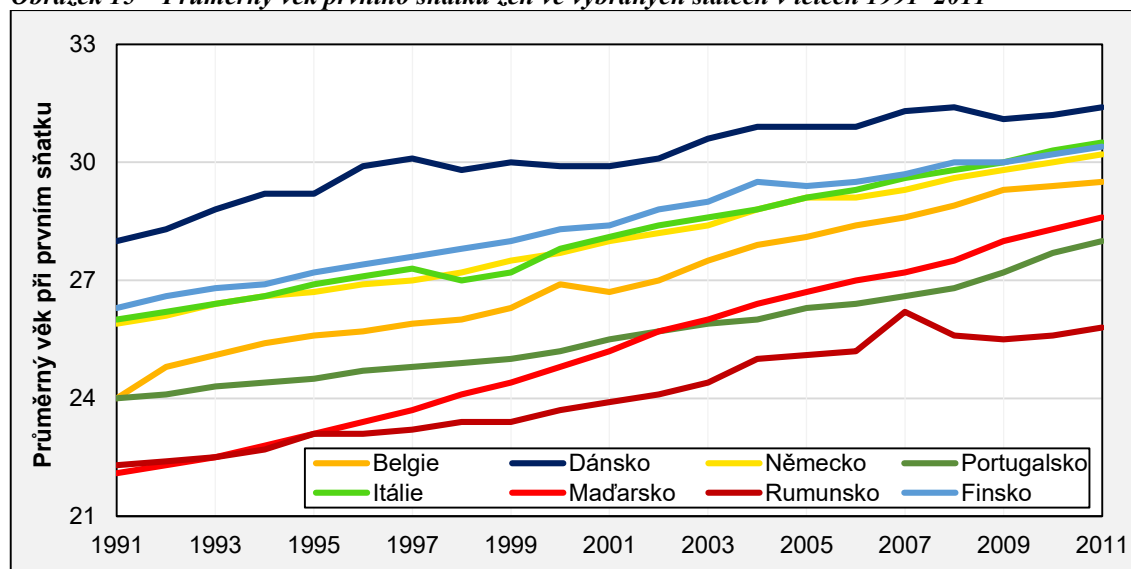
Vliv geografické polohy byl ve sledovaném období na proměnu struktury obyvatelstva dle rodinného stavu značně silný. Pozorované státy lze rozdělit dle charakteru změn ve zkoumané struktuře, které proběhly ve sledovaném období, do dvou skupin, a to na státy východní a jižní části EU a na státy západní a severní části EU. Jak již bylo zmíněno výše, pro státy východní a jižní části EU byl typický vysoký pokles podílu osob v manželství a nárůst podílu rozvedených a ovdovělých osob. Zvláštností je, že i přes posun uzavření prvního manželství do pozdějšího

věku se v těchto státech snížil podíl svobodných. Jedinou výjimkou ze sledovaných států bylo Maďarsko, v kterém se významným způsobem podíl svobodných zvýšil.

Nárůst podílu svobodných byl právě typickým znakem pro druhou skupinu států, pro státy západní a severní části EU. Další rozdíl mezi státy východní a jižní části a státy severní a západní části EU byl ve změně podílu ovdovělých. V západní a severní části EU tento podíl klesl. Jediným společným znakem všech pozorovaných států tak byl již zmiňovaný nárůst podílu rozvedených.

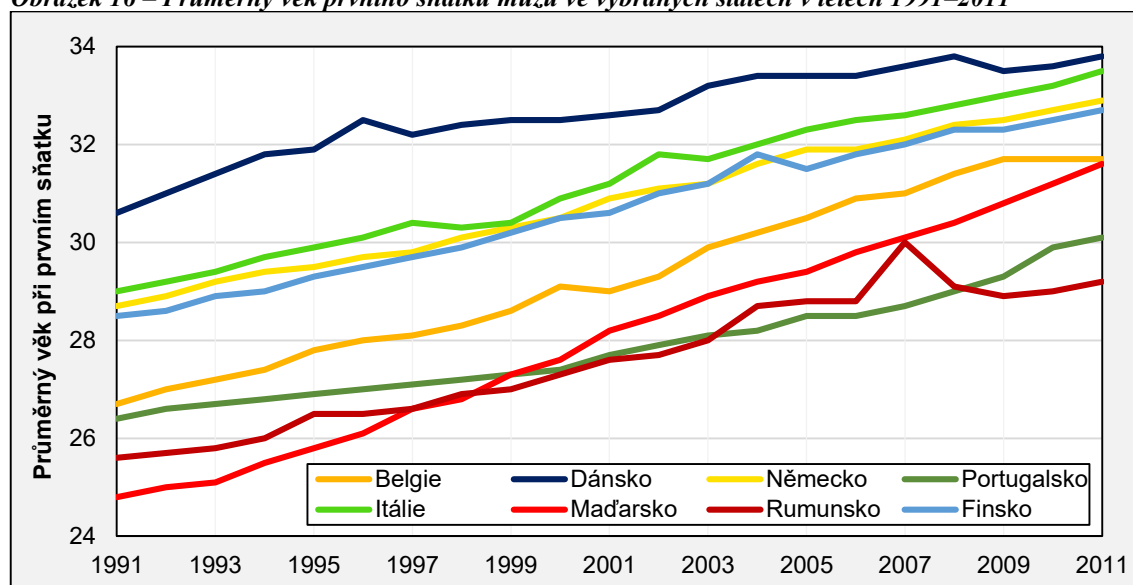
Další faktory, které ovlivnily změny ve struktuře dle rodinného stavu, popisované v této podkapitole, je obtížné nalézt v datech ze sčítání obyvatelstva, ale dají se vysvětlit analýzou dalších dostupných dat. Všechny nadále použitá data v této podkapitole proto nepochází ze sčítání obyvatelstva, ale z dat běžné evidence Eurostatu (Eurostat, 2021b) a slouží pouze k dokreslení sledovaných trendů. Dominantním trendem v úrovni sňatečnosti byl v daném období posun uzavření prvního manželství do vyššího věku. Tento trend se projevil v demografickém chování žen (obrázek 15) i mužů (obrázek 16), a to ve všech sledovaných státech. Zejména díky tomuto trendu se snížil ve sledovaném období ve všech sledovaných státech podíl ženatých či vdaných a zároveň se i zvýšil ve většině ze sledovaných států podíl svobodných osob (obrázek 12).

Obrázek 15 – Průměrný věk prvního sňatku žen ve vybraných státech v letech 1991–2011

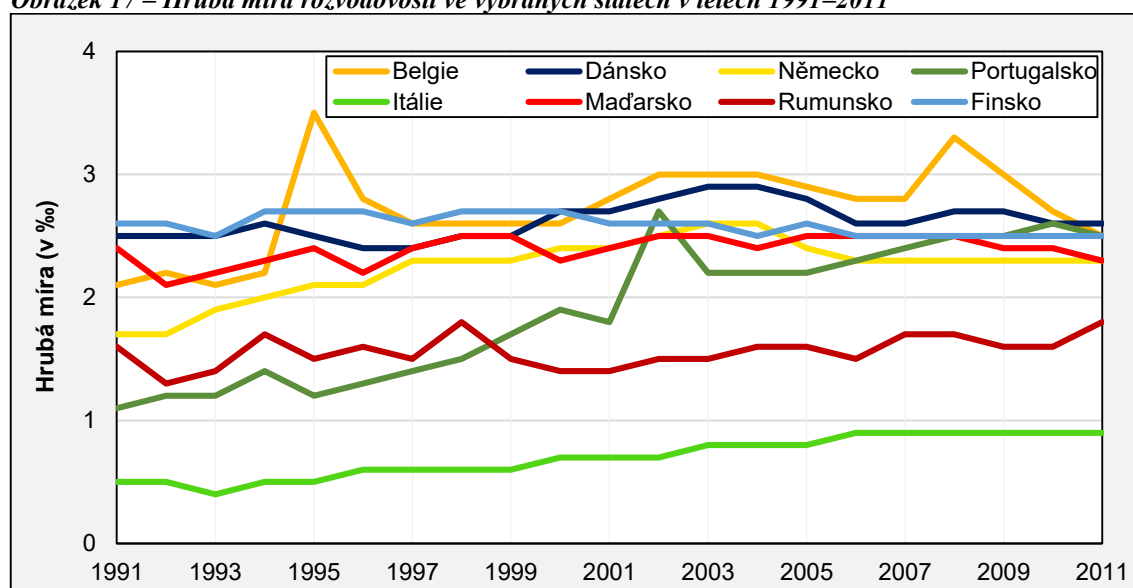

Zdroj: Eurostat (2021b)

Zvýšení podílu rozvedených osob ve sledovaném období se dá zase vysvětlit zvýšením úrovně rozvodovosti (obrázek 17) v některých ze sledovaných států. Čím vyšší byl ve sledovaném období v jednotlivých státech nárůst úrovně rozvodovosti, tím vyšší byl i nárůst podílu rozvedených osob v populaci. Úrovní rozvodovosti se dá vysvětlit i část variability samotné hodnoty podílu na konci sledovaného období. Čím vyšší úroveň rozvodovosti byla v daných státech po celé sledované období, tím vyšší byl také podíl rozvedených osob. Stejně tak naopak, kde byl nízký podíl rozvedených osob (Itálie, Rumunsko), tam byla také ve sledovaném období nízká úroveň rozvodovosti.

Obrázek 16 – Průměrný věk prvního sňatku mužů ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroj: Eurostat (2011b)

Obrázek 17 – Hrubá míra rozvodovosti ve vybraných státech v letech 1991–2011

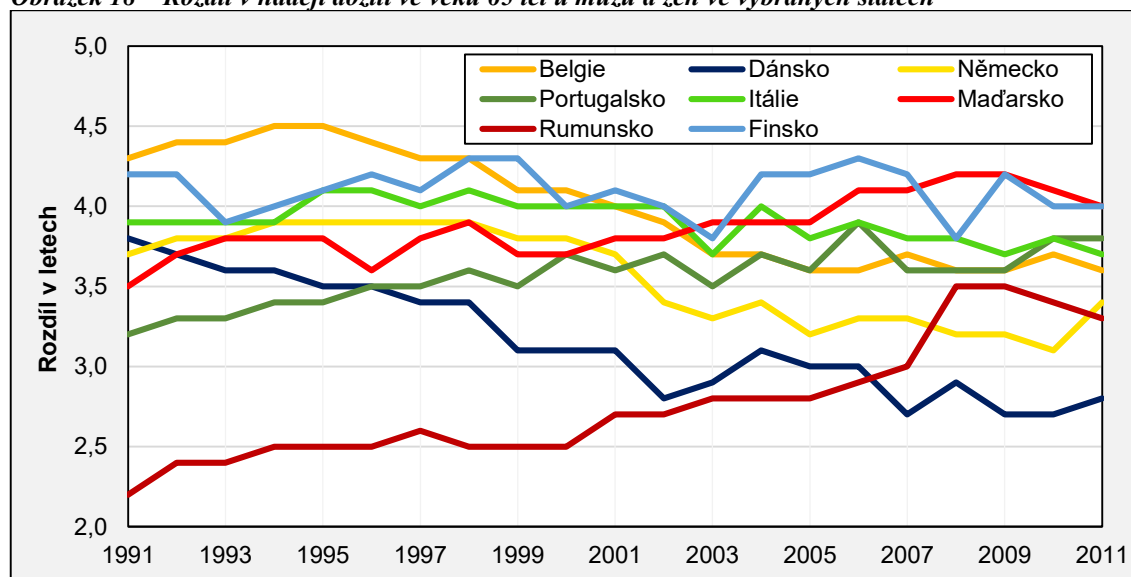
Poznámka: Obrázek má za cíl především přiblížit hlavní vývojové trendy; „zuby“ na vybraných křivkách vývoje mají svůj původ často v legislativních úpravách, jejichž detailní popis však není primárním cílem této práce.

Zdroj: Eurostat (2011b)

Vysvětlení změny podílu ovdovělých lze najít ve vývoji úrovně úmrtnosti ve starším věku. Čím více se liší naděje dožití ve věku 65 let u mužů a žen, tím vyšší podíl samostatně žijících žen je ve starších věkových skupinách. Tyto ženy jsou nejčastěji vdovy, jelikož se během svého života většina žen provdá. Rozhodující je při tom úmrtnost až ve vyšších věkových skupinách, jelikož je velká pravděpodobnost, že osoba, jež se stane vdovcem či vdovou v mladších věkových skupinách, se může během svého života znovu oženit či provdat. Vyřčená hypotéza, že změna podílu ovdovělých koresponduje s vývojem rozdílu v naději dožití v přesném věku 65 let mezi pohlavími ve sledovaném období (obrázek 18), se dle získaných dat jeví správná.

Ve všech státech, v kterých se ve sledovaném období snížil podíl ovdovělých, se snížil také rozdíl v naději dožití mezi muži a ženami ve věku 65 let. Nejvýrazněji to bylo v Dánsku a v Belgii. Také v Německu a Finsku se rozdíl v naději dožití ve věku 65 let mezi pohlavími snížil, ale pouze minimálně. Itálie je jediný stát, v kterém se rozdíl v naději dožití ve věku 65 let v porovnání mužů a žen snížil a podíl ovdovělých se zvýšil, konkrétně o 0,4 p. b. Na začátku období se v Itálii ovšem rozdíl v naději dožití mezi pohlavími spíše zvyšoval a dynamická změna ve vývoji rozdílné úmrtnosti mužů a žen na konci období již nezvrátila nárůst podílu vdov a vdovců, které zaznamenala Itálie v první polovině sledovaného období. Státy, kde se „rozevřely nůžky“ ve vývoji naděje dožití mužů a žen ve věku 65 let, tedy ty státy, kde se zvýšil rozdíl v naději dožití mužů a žen, jsou Rumunsko, Maďarsko a Portugalsko. Přesně v těchto státech se ve sledovaném období také významně zvýšil podíl ovdovělých osob v populaci. Vývoj tohoto ukazatele přesně odpovídá i vývoji rozdílu v naději dožití mezi muži a ženami. Nejvyšší nárůst v rozdílu byl ve sledovaném období právě v Rumunsku, poté v Portugalsku a mírné zvýšení v rozdílu naděje dožití mezi muži a ženami bylo také i v posledním jmenovaném, v Maďarsku.

Obrázek 18 – Rozdíl v naději dožití ve věku 65 let u mužů a žen ve vybraných státech

Zdroj: Eurostat (2011b)

Kapitola 6

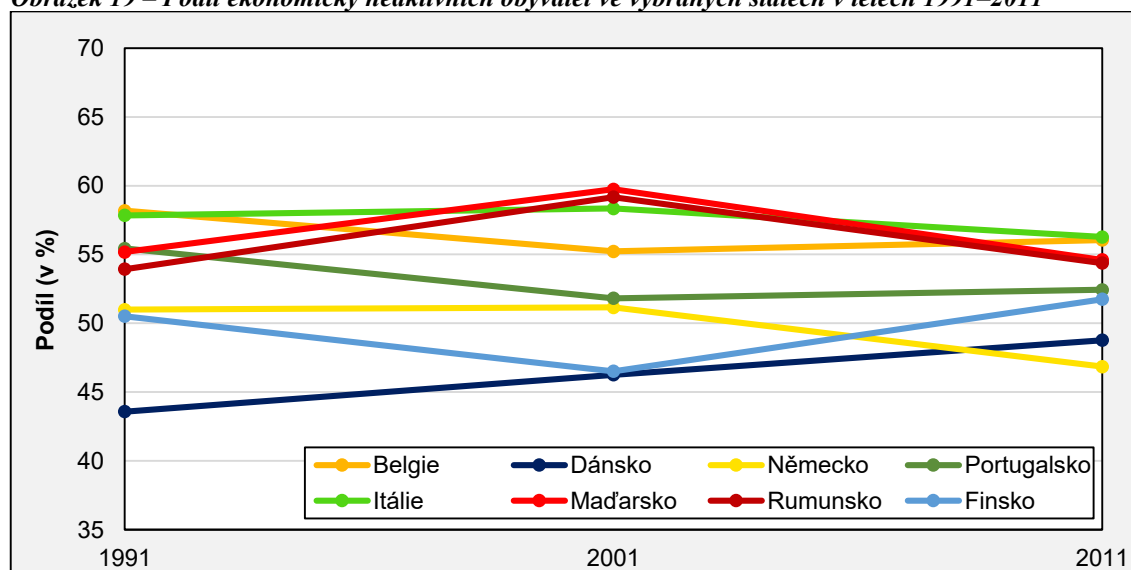
Analýza struktury dle ekonomické aktivity

Jak již bylo řečeno v rešerši literatury, ekonomická aktivita je ukazatel, na který mají vliv různé demografické, sociální, ale i ekonomické a politické faktory. Pro ověření účinnosti některých z těchto vlivů nejsou data ze sčítání obyvatel, popř. ani data z běžných demografických evidencí, dostatečná. V této části práce je tak popsán pouze možný vliv dvou základních demografických struktur, věkové a pohlavní, na celkovou ekonomickou aktivitu populací jednotlivých sledovaných států. Je pravděpodobné, že tuto strukturu ovlivňuje i spousta dalších, v této práci nezkoumaných, faktorů.

6.1 Změna podílu ekonomicky neaktivních a vývoj vlivu věkové struktury na zkoumanou strukturu ve sledovaném období

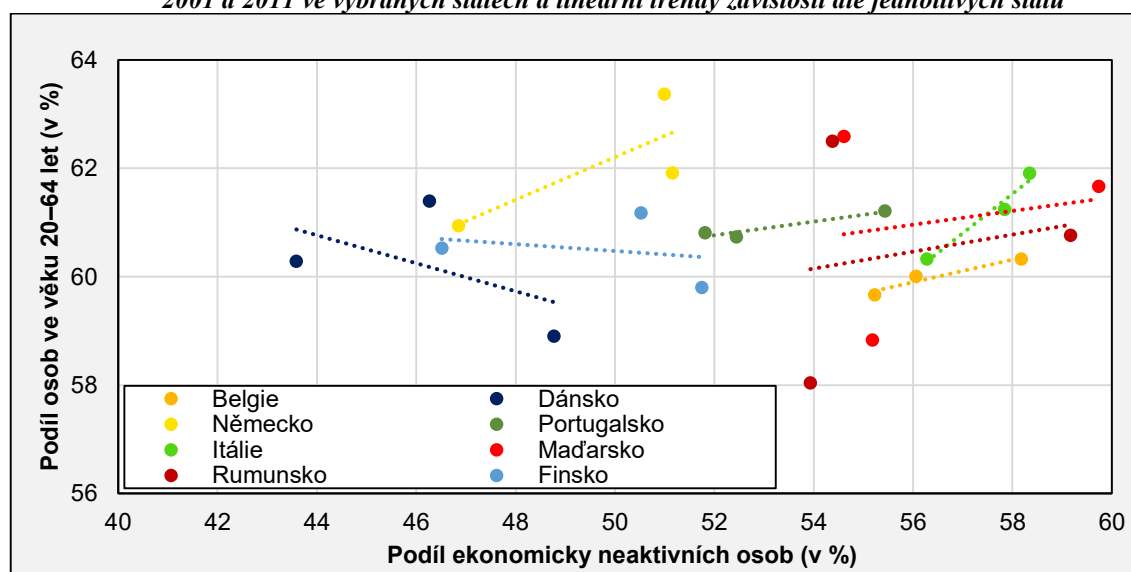
Podíl ekonomicky aktivních osob v populaci je pro tuto práci definován jako podíl osob v celkové populaci, kteří pracují nebo práci hledají. To znamená, že jsou to osoby, které nejsou finančně zajištěné jiným způsobem, tedy zaměstnané i nezaměstnané. Naopak neaktivní osoby nevyvíjejí žádné finanční aktivity. Dominantním zástupcem neaktivních osob v populaci jsou lidé ve věkových skupinách 0–19 let a 65 let a starší. Z tohoto důvodu je vývoj této struktury obyvatelstva navázán na věkovou strukturu.

V kapitole věnující se vývoji věkové struktury byl již analyzován vývoj podílu obyvatel ve věku 20–64 let. Na základě analyzované literatury lze předpokládat, že značnou část vývoje podílu ekonomicky neaktivních (obrázek 19) lze vysvětlit právě vývojem podílu obyvatel v produktivním věku, tedy ve věku 20–64 let. Hypotéza je taková, že čím nižší podíl lidí je v produktivním věku, tím vyšší podíl ekonomicky neaktivních je v dané populaci, jelikož právě osoby v produktivním věku bývají nejčastěji ekonomicky aktivní a u osob v ostatních věkových kategoriích dominují osoby ekonomicky neaktivní. Vztah podílu obyvatel ve věku 20–64 let a podílu ekonomicky neaktivních obyvatel je ovšem ve sledovaném období slabý. Při analýze této závislosti všech států dohromady má Pearsonův korelační koeficient hodnotu pouze 0,055, což značí pouze velmi slabou, téměř nulovou, závislost analyzovaných proměnných. Analýza dle jednotlivých států (obrázek 20) vykazuje již silnější závislost, ale směr závislosti je u většiny států opačný, než jaký je dle hypotézy očekáván.

Obrázek 19 – Podíl ekonomicky neaktivních obyvatel ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Marissal a kol. (2006)

Pouze v Dánsku a Finsku měl trend pro celé sledované období očekávaný směr. V Maďarsku a Rumunsku vývoj podílu obyvatel ve věku 20–64 let koresponduje s vývojem podílu ekonomicky neaktivních také, ale pouze v druhé části sledovaného období, tedy od roku 2001 do roku 2011. Mezi lety 1991 a 2001 měl ovšem trend podílu ekonomicky aktivních obyvatel zcela opačný směr. V Dánsku, a v druhé části sledovaného období také v Maďarsku a Rumunsku, kde se podíl obyvatel ve věku 20–64 let zvyšoval, se zvyšoval i podíl ekonomicky neaktivních. Ve Finsku tomu bylo přesně naopak. V Německu, Belgii, Itálii a Portugalsku byl trend opačný v celém sledovaném období. Čím více lidí bylo v produktivním věku, tím vyšší podíl neaktivních lidí byl v populaci a naopak. Především v Itálii a v Německu byl navíc tento trend dost silný.

Obrázek 20 – Vztah podílu osob ve věku 20–64 let a podílu ekonomicky neaktivních osob v letech 1991, 2001 a 2011 ve vybraných státech a lineární trendy závislosti dle jednotlivých států

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Marissal a kol. (2006)

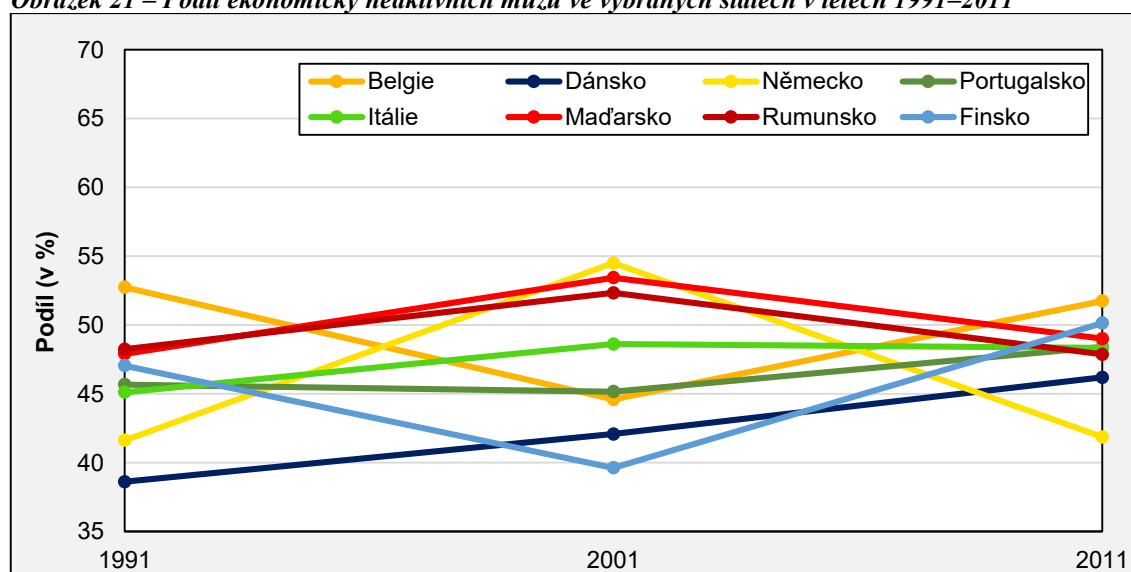
Lze tedy konstatovat, že vliv věkové struktury nebyl pro změny struktury dle ekonomické aktivity ve sledovaném období tím nejdominantnějším vlivem. Jedním z možných vysvětlení je i fakt, že se ve sledovaném období u pozorovaných států, kromě těch z východní části EU, nezměnil podíl osob ve věku 20–64 let výrazným způsobem (maximálně o 2,4 p. b.). Navíc právě ve státech z východní části EU se v druhé části sledovaného období opravdu podíl ekonomicky neaktivních měnil spolu s podílem osob ve věku 20–64 let tak, jak by se dalo očekávat. Takže je pravděpodobné, že věková struktura strukturu dle ekonomické aktivity ovlivňuje, nicméně není klíčovým faktorem způsobující změny v tomto sledovaném období.

6.2 Vývoj struktury ekonomické aktivity dle pohlaví

Ekonomická aktivita dle pohlaví je v současnosti hojně diskutovaným tématem (Palomba, Kotowska, 2003; Bergemann, Van den Berg, 2008). Zejména pak ekonomická aktivita žen v produktivním věku, která bývala v minulosti vždy výrazně nižší než ekonomická aktivita mužů, je předmětem diskuze, protože se v posledních desetiletích dynamicky vyvíjí. Při oddělené analýze vývoje podílu ekonomicky neaktivních pro muže a ženy lze u některých ze států opravdu pozorovat různé trendy ve vývoji ekonomické aktivity mužů a žen ve sledovaném období.

Vývoj podílu ekonomicky neaktivních osob byl, co se celkové trendové složky celého období týče, u mužů stabilnější než u žen. V sedmi z pozorovaných států se podíl ekonomicky neaktivních mužů (obrázek 21) změnil minimálně (v absolutní hodnotě podílu o 0,2–3,2 p. b.). Navíc se ve všech případech, krom Rumunska a Belgie, jednalo o zvýšení podílu neaktivních. To lze vysvětlit již zmiňovanou změnou podílu osob v produktivním věku, jelikož se tento podíl ve všech z pozorovaných států, krom Rumunska a Maďarska, ve sledovaném období mírně snížil. Pouze v Dánsku se vývoj ekonomicky neaktivních mužů výrazně proměnil. Zvýšil se během sledovaného období o 7,6 p. b.

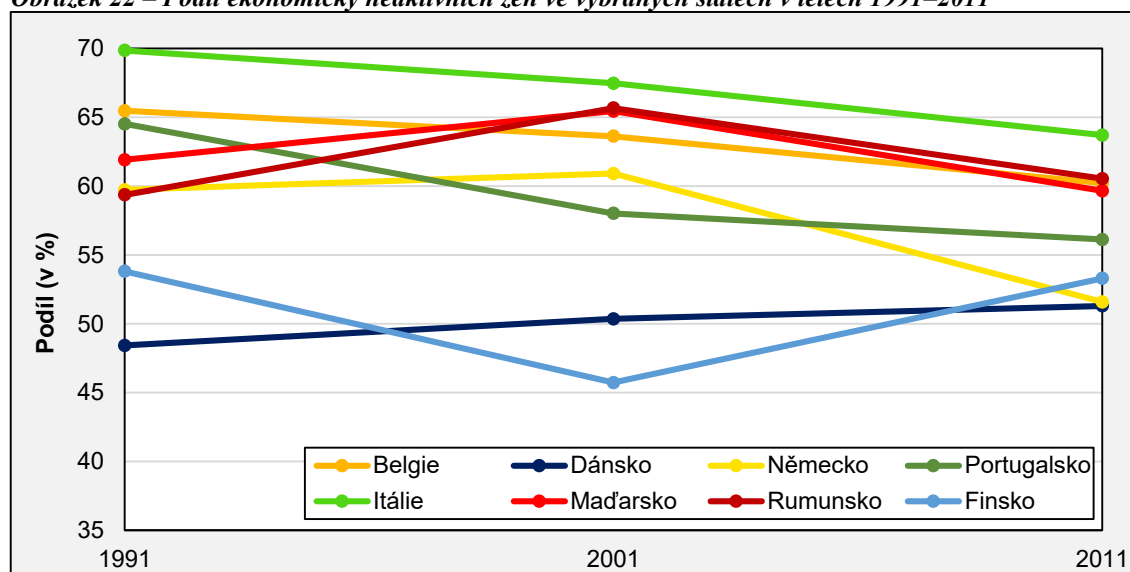
Obrázek 21 – Podíl ekonomicky neaktivních mužů ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Marissal a kol. (2006)

Ve vývoji podílu ekonomicky neaktivních žen (obrázek 22) bylo možné pozorovat hned několik různých trendů. U žen se podíl ekonomicky neaktivních ve sledovaném období změnil výrazněji než u mužů. V absolutní hodnotě se zkoumaný podíl změnil u žen průměrně o 4,3 p. b., kdežto u mužů to bylo pouze o 2,4 p. b. U žen to tedy bylo oproti mužům zhruba o 80 % více. Poměrně výrazné změny v podílu ekonomicky neaktivních žen byly zaznamenány v Portugalsku, Itálii, Německu a Belgii. Ve všech čtyřech státech se podíl ekonomicky neaktivních žen výrazně snížil, a to o 5,3–8,4 p. b. U všech čtyř států to také hrálo klíčovou roli na změnu celkového podílu pro obě pohlaví, protože u všech těchto států proběhlo ve sledovaném období snižování celkového podílu ekonomicky neaktivních, přestože podíl neaktivních mužů se o něco málo zvýšil.

Obrázek 22 – Podíl ekonomicky neaktivních žen ve vybraných státech v letech 1991–2011

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Marissal a kol. (2006)

Nejméně se podíl neaktivních žen proměnil ve Finsku, kde ubylo 0,5 p. b. ekonomicky aktivních žen. Pozvolný pokles podílu neaktivních byl trendem i u mužské populace a tím pádem i populace celkové. Podobně tomu bylo v Dánsku. Tam se podíl o 2,9 p. b. zvýšil a také to kopírovalo vývoj v mužské části populace, a tedy i celkově. Důvod, proč existuje v těchto státech podobnost s mužskou částí populace, může být ten, že v těchto státech je nejvyšší ekonomická aktivita žen a mezi pohlavími se liší minimálně. Proto jsou obě části populace, muži i ženy, stejně náchylné na ostatní vlivy zasahující do změny podílu ekonomicky neaktivních osob.

Relativně nevýrazný byl nárůst ekonomicky neaktivních žen také v Maďarsku a Rumunsku. V Maďarsku tento podíl narostl o 2,2 p. b. a v Rumunsku o 1,2 p. b. Silný nárůst tohoto podílu zaznamenaly obě země v první polovině sledovaného období a v druhé polovině poté podíl klesl. I u těchto zemí to zcela kopíruje vývoj mužské části populace, a tím pádem i vývoj populace celkové. V těchto zemích měla jistě velký vliv na daný podíl politická a ekonomická transformace, která v 90. letech v daných zemích proběhla. Zejména měla vliv na první část sledovaného období. Dá se předpokládat, že proměna státní politiky a ekonomiky v těchto klíčových oblastech měla na ekonomické chování obyvatel silný vliv a upozadila ve vývoji tohoto ukazatele ostatní vlivy, jakým je třeba právě rozdílná role pohlaví.

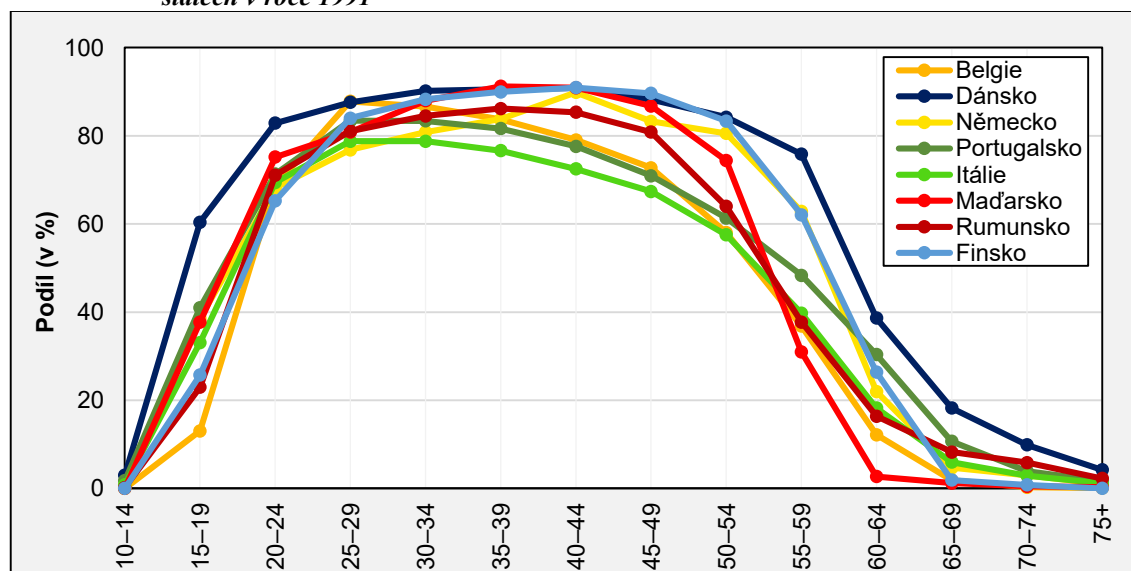
6.3 Analýza struktury dle ekonomické aktivity v pětiletých věkových intervalech

Jelikož věková struktura výrazným způsobem ovlivňuje vývoj celkového podílu ekonomicky aktivních, pro odhalení dalších vlivů na změny ve zkoumané struktuře, krom již zmíněného vlivu pohlaví, je potřeba tyto změny analyzovat nezávisle na věkové struktuře. V této práci byla pro tento účel využita analýza změn ve struktuře dle ekonomické aktivity v pětiletých věkových intervalech. Rozdělení populace do úzce vymezených skupin eliminuje největší část věkové heterogenity zkoumaných populací.

Na počátku sledovaného období (obrázek 23) si byly v nejmladších věkových skupinách všechny sledované státy relativně podobné. Nejmladší věková skupina, v které byl již významný podíl ekonomicky aktivních, byla věková skupina 15–19 let. Ve většině států byl v této věkové skupině podíl ekonomicky aktivních mezi 33–41 %. Výrazně vyšší podíl ekonomicky aktivních byl pouze v Dánsku, kde bylo ekonomicky aktivních 60 % osob v této věkové skupině. Naopak v Rumunsku, Finsku a Belgii byl tento podíl o něco nižší. V Belgii byl tento podíl pouhých 13 %.

Již ve věkové skupině 20–24 let bylo ve všech státech více než polovina osob ekonomicky aktivních. Podíl ekonomicky aktivních obyvatel se ve všech pozorovaných státech zvyšoval a svého maxima dosahoval ve věkových skupinách mezi 25–44 lety. Přestože v nízkých věkových skupinách měla Belgie jen nízký podíl ekonomicky aktivních, dosáhla svého maxima v podílu ekonomicky aktivních již ve věkové skupině 25–29 let. Naopak v nejpozdějších věkových skupinách mělo svůj vrchol podílu ekonomicky aktivních Německo a Finsko, a to ve věkové skupině 40–44 let.

Obrázek 23 – Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech v roce 1991

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

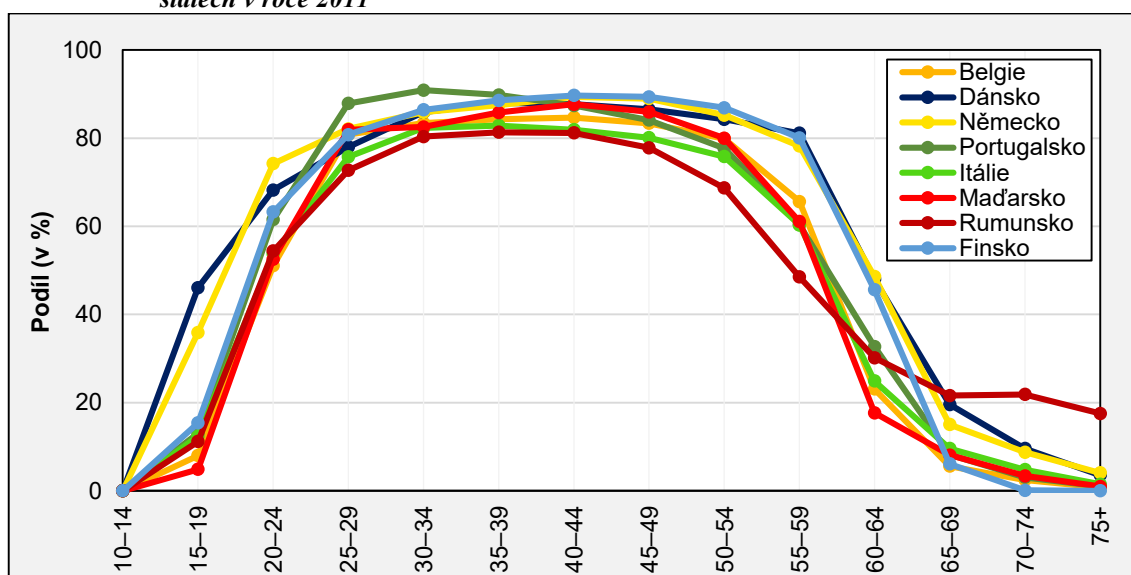
Od svého maxima v každém státě podíl ekonomicky aktivních klesal. Nejvyšší úbytek ekonomicky aktivních byl ve věkových skupinách 50–64 let. Ve všech pozorovaných státech se podíl ekonomicky aktivních mezi věkovou skupinou 50–54 let a 60–64 let snížil minimálně na polovinu. Nejextrémnější „skok“ v podílech mezi těmito věkovými skupinami byl zaznamenán

v Maďarsku. Tam byl ve věkové skupině 50–54 let podíl ekonomicky aktivních 74 %, ale ve věkové skupině osob ve věku 60–64 let již pouhých 3 %.

Obecně se dá říci, že ve státech, kde byla nízká úroveň ekonomické aktivity celkově pro všechny věkové skupiny dohromady (Itálie, Portugalsko a Belgie), tam byla nízká úroveň ekonomické aktivity oproti ostatním státům i téměř v každé jednotlivé věkové skupině, především pak ve věkových skupinách osob v produktivním věku. Protipólem těchto států je Dánsko. Tam byla naopak ve všech věkových skupinách (s výjimkou věkových skupin ve věku 40–49 let) ekonomická aktivita nejvyšší.

Na konci sledovaného období (obrázek 24), v roce 2011, byly základní rysy rozvrstvení podílu ekonomicky aktivních dle pětiletých věkových skupin podobné těm z roku 1991. Oproti roku 1991 je ale patrný posun ekonomických aktivit ve všech pozorovaných státech do pozdějších věků. Významný podíl ekonomicky aktivních (více než 50 %) byl až ve skupině 20–24letých a naopak nejprudší pokles podílu byl ve věkových skupinách 55–69 let. Obzvláště prudký byl tento pokles v Německu, Finsku a Dánsku. Načasování těchto nejvýraznějších „skoků“ se tedy posunulo ve sledovaném období do pozdějších věků. Další změny se týkají jednotlivých států. Krom Dánska mělo v roce 2011 nově i Německo a Portugalsko vysoký podíl ekonomicky aktivních v relativně nízkém věku. Naopak velmi vysoký podíl ekonomicky aktivních osob ve vysokém věku (65 let a více) mělo v roce 2011 Rumunsko v porovnání s ostatními státy.

Obrázek 24 – Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech v roce 2011

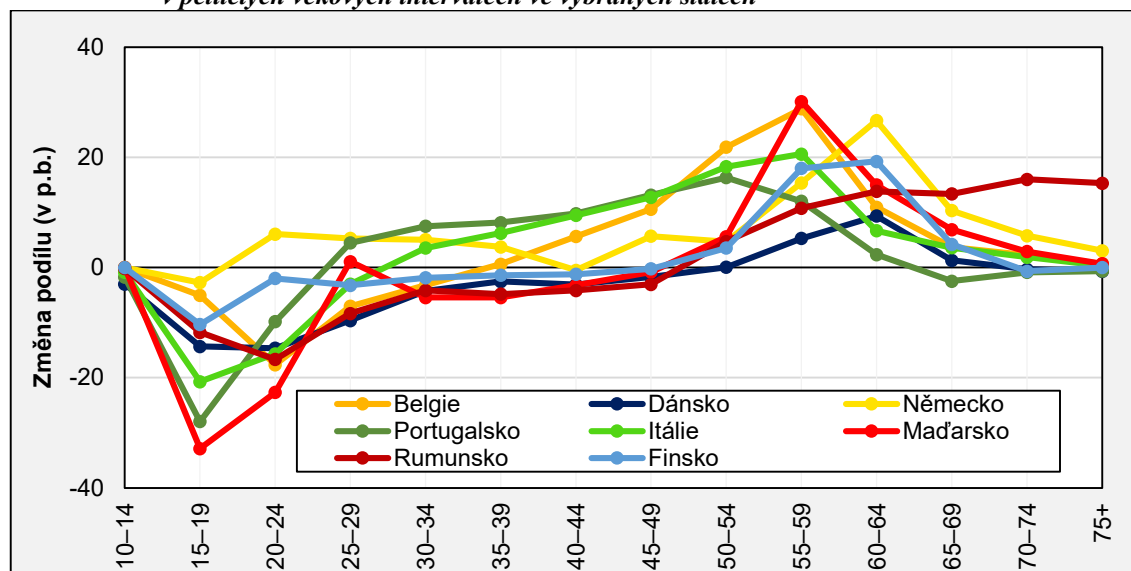

Zdroje: Eurostat (2021b)

Nejvýraznější změny, popsané v předchozím oddílu, odhalila také analýza absolutního rozdílu mezi podíly ekonomicky aktivních v pětiletých věkových skupinách na začátku a na konci sledovaného období ve sledovaných státech (obrázek 25). Ve věkových skupinách 10–29 let se souhrnně ve všech sledovaných státech podíl ekonomicky aktivních snížil. Nejvíce to bylo ve státech jižní a východní části EU. Změna podílu v Maďarsku ve věkové skupině 15–19 let je dokonce nejvyšším rozdílem ze všech pozorovaných změn. Mezi lety 1991 a 2011 tam klesl podíl ekonomicky aktivních o 33 p. b. Naopak ve státech severní a západní Evropy byl

pokles v těchto věkových skupinách v porovnání s ostatními státy mírný. Přesto byl pro vývoj v daných státech v některých věkových skupinách výrazný (až 18 p. b.).

Obrázek 25 – Absolutní změna podílu ekonomicky aktivních obyvatel mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993)

Jediným státem, kterému se podíl aktivních obyvatel v těchto věkových skupinách zvýšil, bylo Německo. Ve věkové skupině 15–19 let ještě podíl ekonomicky aktivních mírně klesl, ale ve skupině 20–24 let byl již podíl ekonomicky aktivních vyšší v roce 2011 než v roce 1991. Jistou část těchto změn lze vysvětlit změnou vzdělanostní struktury, které se věnuje následující kapitola této práce. Obecně lze konstatovat, že zde platí, že čím vyšší podíl lidí studuje na středních a vysokých školách, tedy stále studuje v těchto věkových skupinách, tím vyšší podíl osob je právě v těchto věkových skupinách ekonomicky neaktivních. Ve státech jižní a východní části EU proběhla největší změna ve vzdělanostní struktuře a změny ve struktuře dle ekonomické aktivity na ně tedy navazují.

Mezi věky 30–49 let lze státy rozdělit na dvě skupiny. Na ty, kde se podíl ekonomicky aktivních zvyšoval, a na ty, kde zůstal stejný nebo se dokonce i mírně snižoval. V Portugalsku, Itálii, Německu a Belgii se podíl ekonomicky aktivních v těchto věkových skupinách zvyšoval, a to až o 13 p. b. Jsou to přesně ty státy, kde se ve sledovaném období výrazně zvyšovala ekonomická aktivita žen, takže lze předpokládat, že právě více pracujících žen je jeden z důvodů, proč se ekonomická aktivita v těchto věkových skupinách zvýšila právě v těchto státech. V ostatních státech, tedy ve Finsku, Dánsku, Maďarsku a Rumunsku, zůstala ekonomická aktivita téměř stejná. V některých věkových skupinách (zejména v těch mladších) a státech (zejména v Rumunsku a Maďarsku) i mírně klesla, celkově však pouze v rozmezí 0–5 p. b.

Ve věku 50–64 let se ve všech sledovaných státech ekonomická aktivita obyvatel zvýšila. Tento trend lze vysvětlit především posunem odchodu do penze do vyššího věku, ke kterému docházelo ve všech pozorovaných státech. Nejvyšší podíl ekonomicky aktivních přibyl v těchto věkových skupinách v Maďarsku, Belgii a Německu, výrazně dále i v Itálii, Finsku a Rumunsku. Pouze nízké zvýšení podílu proběhlo v Portugalsku a Dánsku. Tuto heterogenitu v rozdílech mezi

jednotlivými státy lze vysvětlit především heterogenitou počátečního stavu a homogenizací všech pozorovaných států v rámci sledovaného období. Maďarsko mělo na začátku sledovaného období nejnižší podíl ekonomicky aktivních v těchto věkových skupinách a lze u něj sledovat nejvyšší zvýšení podílu. Naopak Portugalsko s Dánskem mělo v roce 1991 v těchto věkových skupinách relativně vysoký podíl ekonomicky aktivních osob a i hodnoty jejich rozdílů v těchto věkových skupinách jsou nejvyšší.

Ekonomická aktivita osob ve věku nad 65 let byla ve všech pozorovaných státech nízká, a proto byly i absolutní rozdíly podílu ekonomicky aktivních mezi začátkem a koncem sledovaného období malé. Nicméně v relativním porovnání se tento podíl změnil poměrně výrazně. V pěti pozorovaných státech se podíl ekonomicky aktivních osob v této věkové kategorii zvýšil více než dvojnásobně. V Dánsku a v Itálii se zvýšil podíl pouze málo a v Portugalsku se dokonce snížil. Nicméně opět i tady platí homogenizace, jelikož právě v těchto třech státech byla ekonomická aktivita osob starších 65 let na začátku sledovaného období nejvyšší. Jediný stát, který se vymyká homogenizačním tendencím, je Rumunsko. Již na začátku sledovaného období mělo jeden z nejvyšších podílů ekonomicky aktivních osob v této věkové kategorii, konkrétně 6 %, a během sledovaného období narostl až o 14 p. b., tedy na hodnoty kolem 20 %. To znamená, že na konci sledovaného období byl každý pátý obyvatel Rumunska ve věku nad 65 let ekonomicky aktivní. Tato velmi vysoká úroveň ekonomické aktivity byla v porovnání s ostatními pozorovanými státy unikátní. Byla totiž dvakrát vyšší než v jakémkoliv jiném pozorovaném státu.

6.4 Změny v ekonomické aktivitě dle geografické polohy pozorovaných států

V Maďarsku a Rumunsku, tedy ve státech východní části EU, byl vývoj ekonomické aktivity téměř identický. V obou státech se ekonomická aktivita v první části sledovaného období zvýšila a v druhé části zase klesla na hodnoty podobné těm ze začátku období. V porovnání s ostatními státy byla v těchto státech ekonomická aktivita relativně nízká. Vývoj se u obou států mezi pohlavími nelišil. Jediný větší rozdíl je ve vývoji ekonomické aktivity v jednotlivých pětiletých skupinách. Zatímco Maďarsko mělo v rámci pozorovaných států průměrnou ekonomickou aktivitu u osob v produktivním věku, Rumunsko ji mělo, na začátku i na konci sledovaného období, jednoznačně nejvyšší. Vysokou ekonomickou aktivitu mělo Rumunsko u osob nad 65 let, což je ovšem zcela unikátní jev a tento vývoj se tak nepodobá žádnému jinému ze sledovaných států.

Itálie a Portugalsko, tedy státy jižní části EU, měly u osob v produktivním věku souhrnně nejvyšší ekonomickou aktivitu z pozorovaných států na začátku sledovaného období. Ovšem v těchto dvou státech se během sledovaného období ekonomická aktivita zvýšila nejvíce, a to především díky vyšší ekonomické aktivitě žen, která se zvyšovala v obou částech sledovaného období. I přes to jsou tyto dva státy jedny z těch, které měly celkově relativně nízký podíl ekonomicky aktivních osob i na konci sledovaného období stejně jako státy východní části EU.

Stejně jako státy z jižní části EU, i ty ze západní části, tedy Belgie a Německo, zaznamenaly ve sledovaném období velmi silný nárůst podílu ekonomicky aktivních žen. Belgie se podobala státům jižní části EU i nízkou ekonomickou aktivitou osob v produktivním věku, a také jednou z nejnižších hodnot ekonomické aktivity celkově. Naopak Německo mělo ve sledovaném období mnohem blíže ke státům severní části EU.

V Dánsku a Finsku byla ve sledovaném období ze všech pozorovaných států nejvyšší ekonomická aktivita, a to u obou pohlaví. Může za to i fakt, že právě u těchto dvou států je nejnižší rozdíl mezi ekonomickou aktivitou mužů a žen. Na konci sledovaného období byla právě v zmiňovaném Německu ekonomická aktivita u obou pohlaví dohromady vyšší než v těchto státech. I ekonomická aktivita žen vystoupala v Německu na podobnou úroveň jako v těchto severských státech. Oba státy ze severní části EU měli také výrazně vyšší úroveň ekonomické aktivity ve věkových skupinách na hranici produktivního věku (tj. ve věkových skupinách 15–19 let a 55–64 let). Rovněž tak tomu bylo i v Německu na konci sledovaného období.

Stejně jako v předchozích kapitolách, i u změn ve struktuře dle ekonomické aktivity lze tedy vyčlenit geograficky blízké státy, jejichž vývoj byl ve sledovaném období podobný. Nejpodobnější vývoj měly opět státy ze stejné části EU (východ, jih, západ a sever). Mezi jednotlivými skupinami již byly rozdíly větší. Podobné si byly státy východní a jižní části celkovou nízkou ekonomickou aktivitou. Jižní státy byly celkovým charakterem podobné východním státům, ale během sledovaného období prošly vývojem, který se podobal spíše vývoji států ze západní části EU, protože obě skupiny států zaznamenaly ve sledovaném období prudký nárůst podílu ekonomicky aktivních žen. Oba státy západní Evropy nelze ovšem označit za podobné. U obou se sice opravdu podíl ekonomicky aktivních žen zvýšil, ale v obou státech je úroveň celkové ekonomické aktivity jiná. V Belgii je jedna z nejnižších z pozorovaných států, podobně jako u států jižní části EU, a v Německu je naopak jedna z nejvyšších z pozorovaných států, podobně jako u států severní části EU.

Kapitola 7

Analýza struktury dle vzdělání

Vzdělanostní struktura je další strukturou obyvatelstva, jejíž stav je běžně zjišťován v populačních cenzech. Bohužel, v několika pozorovaných státech se nepodařilo kompletně zaznamenat stav vzdělání u celé populace a v některých populačních cenzech se ani v určitých pozorovaných státech stav vzdělanostní struktury nezjišťoval. Především ve státech severní a západní části EU bylo vzdělání u relativně velké části populace neznámé a v následné analýze byly použity i jiné zdroje než oficiální výsledky ze sčítání obyvatelstva (podrobně popsáno v podkapitole 3.3 Data). Nicméně i přes tyto datové nedostatky lze sestavit ucelený vývoj vzdělanostní struktury ve sledovaném období (tabulka 5) a analyzovat jednotlivé trendy.

Práce se zabývá podrobnou analýzou dvou vzdělanostních kategorií, a to osob s vysokoškolským vzděláním a osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním. Na tyto dvě vzdělanostní kategorie se bude práce zaměřovat především z toho důvodu, že hlavním trendem sledovaného období je zvyšování podílu osob v těchto vzdělanostních kategoriích. Navíc analýza zbylých kategorií je značně problematická kvůli začlenění dětské složky a vlivu věkové struktury.

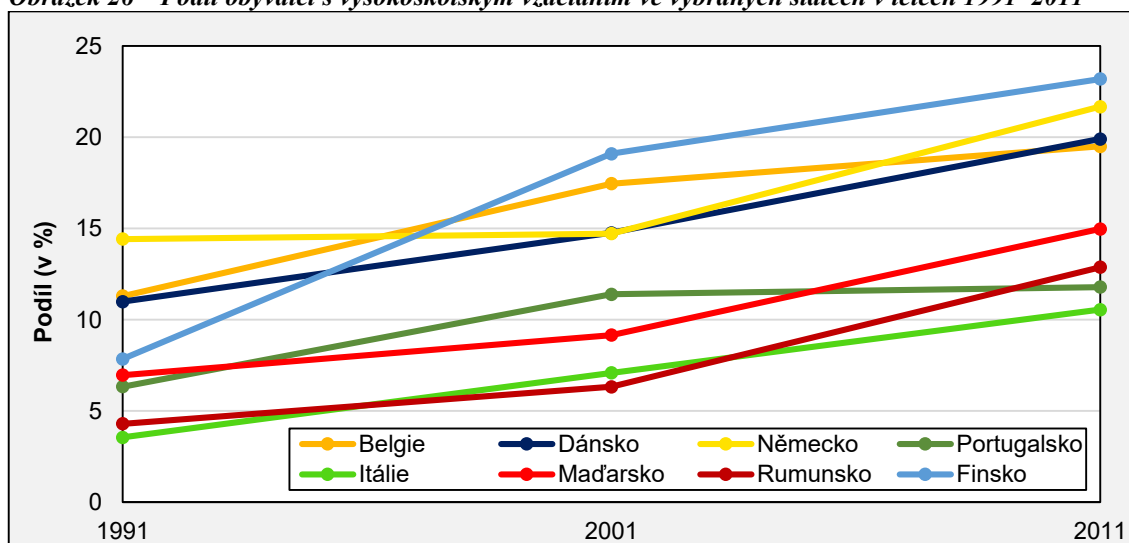
7.1 Změna podílu vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných osob

Za nejdominantnější trend, který se projevil ve všech sledovaných státech v obou částech sledovaného období, lze považovat nárůst osob s vysokoškolským vzděláním (obrázek 26). Nejvíce podíl osob s vysokoškolským vzděláním narostl ve Finsku. Bylo to o 15,3 p. b. Vysoký relativní nárůst tohoto podílu byl v Itálii a Rumunsku. V těchto státech byl podíl vysokoškolsky vzdělaných osob na začátku sledovaného období nejnižší, ale ve sledovaném období se trojnásobně zvýšil. V ostatních pozorovaných státech se podíl osob s vysokoškolským vzděláním také výrazně zvýšil. V Dánsku, Maďarsku, Belgii a Německu to bylo o 7,2–8,9 p. b. Nejméně výrazný nárůst podílu vysokoškolsky vzdělaných osob byl ve sledovaném období v Portugalsku. V první části období se zvýšil podíl vysokoškolsky vzdělaných osob podobně jako v ostatních pozorovaných státech, ale v druhé části sledovaného období podíl vysokoškolsky vzdělaných osob zůstal téměř stejný a zvýšil se jen minimálně. Celkově se v Portugalsku zvýšil podíl vysokoškolsky vzdělaných osob o 5,5 p. b.

Tabulka 5 – Relativní rozložení populace dle vzdělání ve vybraných státech v letech 1991, 2001 a 2011

1991						
Stát	Žádné	Základní	Středoškolské	Vysokoškolské	Neznámé	Zatím žádné (0–14 let)
Belgie	3,7 %	22,6 %	24,0 %	3,7 %	27,9 %	18,2 %
Dánsko	0,0 %	32,1 %	27,2 %	11,0 %	12,7 %	17,0 %
Německo	0,0 %	16,2 %	53,1 %	14,4 %	0,0 %	16,2 %
Itálie	15,3 %	50,3 %	15,0 %	3,6 %	0,0 %	15,9 %
Maďarsko	1,8 %	43,9 %	26,8 %	7,0 %	0,0 %	20,5 %
Portugalsko	10,4 %	54,6 %	8,7 %	6,3 %	0,0 %	20,0 %
Rumunsko	3,5 %	42,5 %	28,2 %	4,3 %	0,3 %	21,1 %
Finsko	0,0 %	40,0 %	32,8 %	7,9 %	0,0 %	19,3 %
2001						
Stát	Žádné	Základní	Středoškolské	Vysokoškolské	Neznámé	Zatím žádné (0–14 let)
Belgie	3,1 %	29,4 %	21,8 %	17,5 %	10,7 %	17,5 %
Dánsko	0,0 %	28,7 %	31,8 %	14,8 %	6,1 %	18,6 %
Německo	0,0 %	22,0 %	43,7 %	14,7 %	4,3 %	15,3 %
Itálie	6,0 %	48,3 %	24,4 %	7,1 %	0,0 %	14,2 %
Maďarsko	1,2 %	36,3 %	36,7 %	9,2 %	0,0 %	16,6 %
Portugalsko	7,7 %	49,2 %	15,7 %	11,4 %	0,0 %	16,0 %
Rumunsko	3,6 %	36,9 %	35,5 %	6,3 %	0,1 %	17,6 %
Finsko	0,0 %	0,0 %	11,5 %	19,1 %	51,4 %	18,1 %
2011						
Stát	Žádné	Základní	Středoškolské	Vysokoškolské	Neznámé	Zatím žádné (0–14 let)
Belgie	2,3 %	28,9 %	24,4 %	19,5 %	7,9 %	17,0 %
Dánsko	0,0 %	26,5 %	32,1 %	19,9 %	3,6 %	17,9 %
Německo	0,0 %	20,4 %	44,5 %	21,7 %	0,0 %	13,5 %
Itálie	4,0 %	41,2 %	30,3 %	10,6 %	0,0 %	14,0 %
Maďarsko	0,5 %	26,6 %	43,3 %	15,0 %	0,0 %	14,6 %
Portugalsko	8,8 %	50,3 %	14,2 %	11,8 %	0,0 %	14,9 %
Rumunsko	1,6 %	32,5 %	37,1 %	12,9 %	0,0 %	15,9 %
Finsko	0,0 %	27,6 %	32,7 %	23,2 %	0,0 %	16,5 %

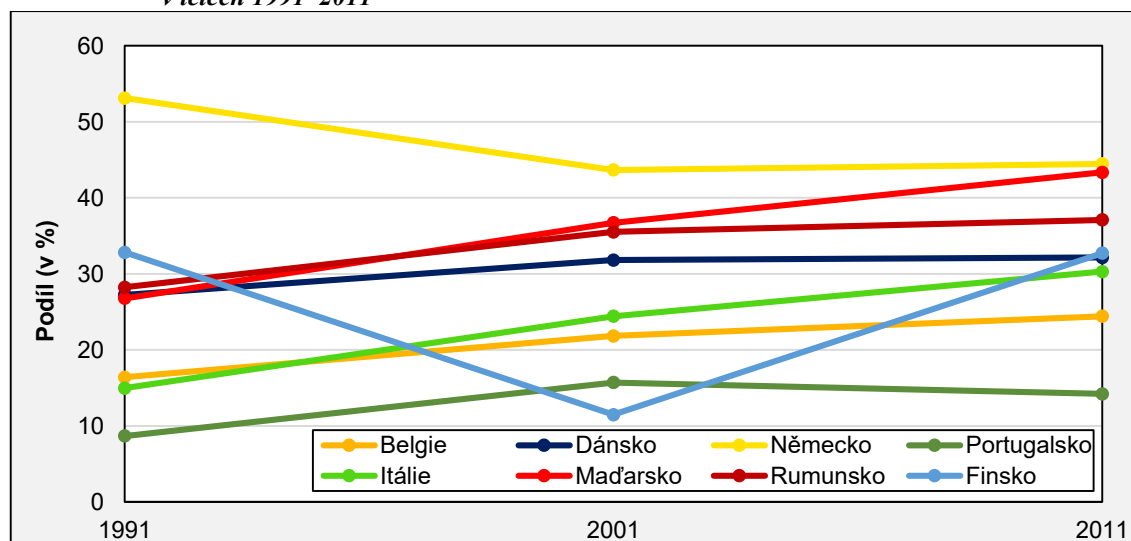
Zdroje: Booghmans a kol. (2009), de la Fuente, Doménech (2012), Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Mainguet, Demeuse (1998), StatBank Denmark (2021)

Obrázek 26 – Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním ve vybraných státech v letech 1991–2011

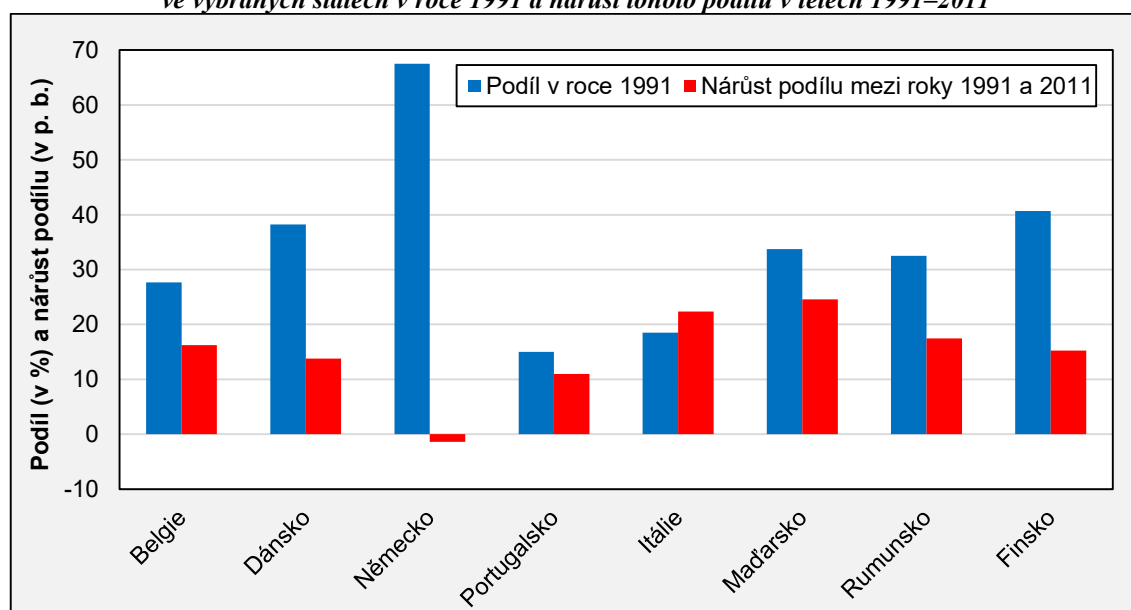
Zdroje: Booghmans a kol. (2009), de la Fuente, Doménech (2012), Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Mainguet, Demeuse (1998), StatBank Denmark (2021)

Podobný trend, tedy zvyšování podílu, byl také u osob s nejvyšším dokončeným vzděláním středoškolským (obrázek 27), i když u této kategorie tento trend neplatil ve všech sledovaných státech v celém pozorovaném období. V Maďarsku a Itálii byl nárůst plynulý po celé sledované období. Podíl osob s nejvyšším dokončeným středním vzděláním narostl v těchto státech o 16,3 p. b. v Maďarsku a 15,5 p. b. v Itálii. V Dánsku, Portugalsku, Rumunsku a Belgii tento podíl stoupal výrazně pouze v první části sledovaného období, a to o 4,6–7,3 p. b. V druhé části byl konstantní (změny pouze v rozmezí -1,5–2,6 p. b.). Ve Finsku zůstal podíl téměř konstantní po celé období. Přesněji řečeno, zvýšil se o 0,1 p. b. Je ovšem nejasné, jak se tato hodnota vyvíjela v rámci sledovaného období, jelikož v roce 2001 se nepodařilo ve sčítání obyvatelstva zjistit vzdělání u více než poloviny osob. Jediným státem, v kterém klesal podíl osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním, bylo Německo. Konkrétně tam klesl podíl o 9,5 p. b. v první části sledovaného období a v druhé části byl již podíl konstantní. Ve všech pozorovaných státech krom Maďarska a Itálie byl tak podíl osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním v druhé části sledovaného období konstantní. Tento trend spolu s nárůstem podílu osob s vysokoškolským vzděláním znamená, že středoškolsky vzdělaných lidí ve všech sledovaných populacích přibývá, nicméně po dosažení středoškolského vzdělání se velká část studentů rozhodne dále pokračovat ve svém studiu a dosáhne ještě vyššího vzdělání.

Obecně se tedy dá konstatovat, že obyvatelstvo všech sledovaných států bylo na konci sledovaného období na vyšší vzdělanostní úrovni než na jeho začátku, jelikož ve všech pozorovaných státech, kromě Německa, se zvýšil podíl alespoň středoškolsky vzdělaných obyvatel ve sledovaném období (obrázek 28). Ve většině států bylo toto zvýšení i velmi výrazné. Například v Itálii byl tento podíl na konci sledovaného období více než dvakrát vyšší než na jeho začátku. Celkem v sedmi státech tento podíl narostl minimálně o 11 p. b., tedy o více než jednu desetinu celkové populace. V Maďarsku to bylo dokonce o 24,6 p. b., tedy téměř o čtvrtinu. V Německu tento podíl mírně klesl, nicméně pouze o 1,4 p. b., a i přes to mělo na konci sledovaného období Německo tento podíl nejvyšší. Navíc se v Německu, jak již bylo řečeno výše, významně zvýšil počet vysokoškolsky vzdělaných osob.

Obrázek 27 – Podíl obyvatel s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním ve vybraných státech v letech 1991–2011

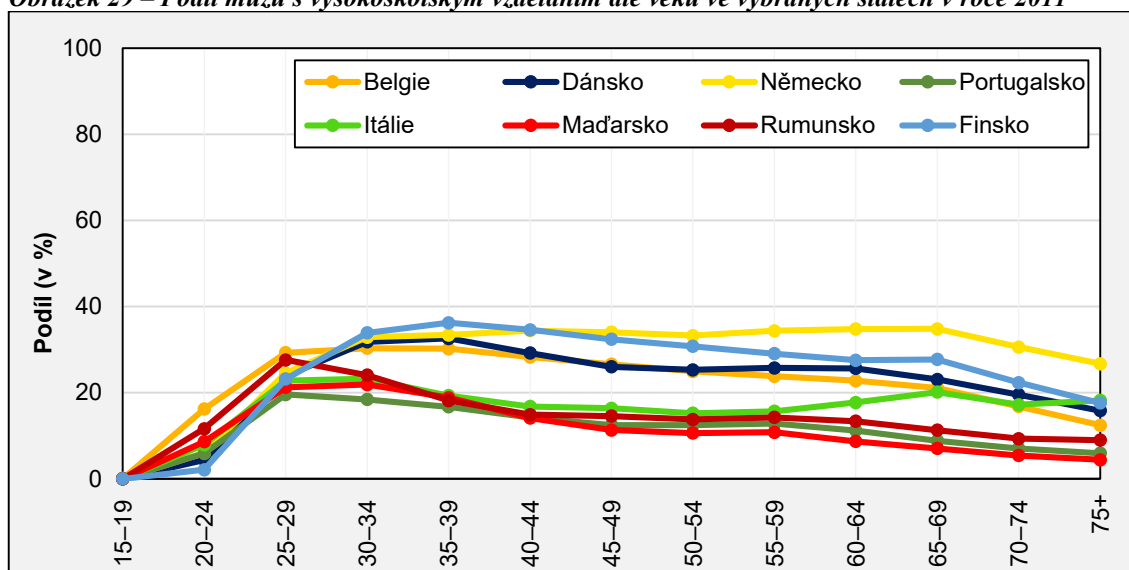
Zdroje: Booghmans a kol. (2009), de la Fuente, Doménech (2012), Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Mainguet, Demeuse (1998), StatBank Denmark (2021)

Obrázek 28 – Podíl obyvatel s nejvyšším dokončeným středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním ve vybraných státech v roce 1991 a nárůst tohoto podílu v letech 1991–2011

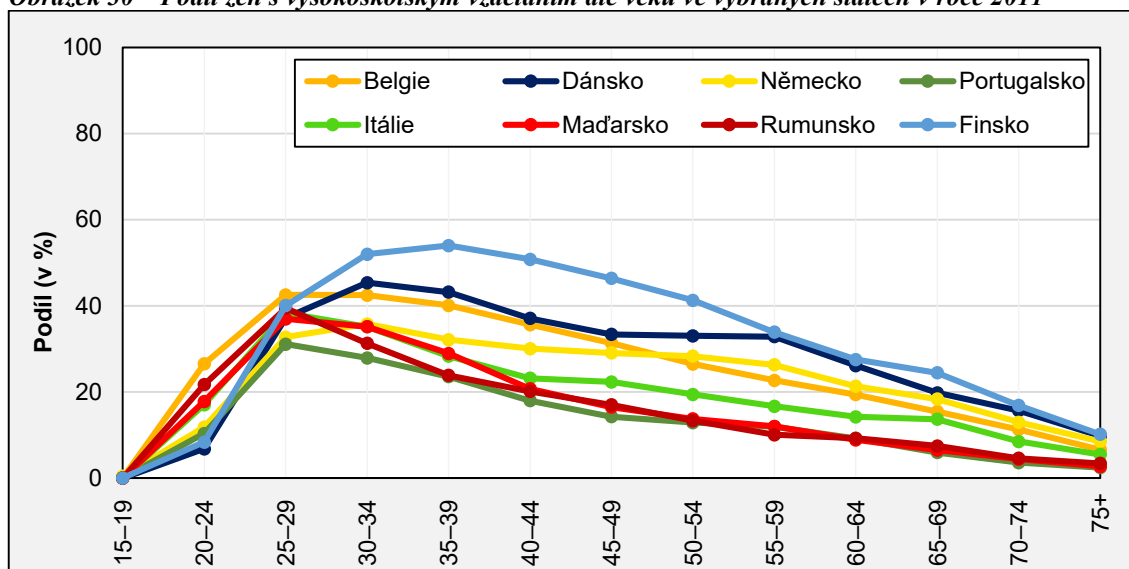
Zdroje: de la Fuente, Doménech (2012), Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), Mainguet, Demeuse (1998), StatBank Denmark (2021)

7.2 Analýza stavu vzdělanostní struktury dle věku a pohlaví a změny v této struktuře ve sledovaném období

Podíl vysokoškolsky vzdělaných osob se lišil nejen mezi jednotlivými pozorovanými státy, ale také uvnitř jednotlivých států v rámci jejich věkové struktury a také v rámci struktury dle pohlaví. Jednotlivé státy se mezi sebou v roce 2011 lišily celkovou úrovní hodnot podílu, ale heterogenita dle věku byla mezi jednotlivými státy relativně podobná, a to jak pro muže, tak pro ženy.

Obrázek 29 – Podíl mužů s vysokoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011

Zdroj: Eurostat (2021b)

Obrázek 30 – Podíl žen s vysokoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011

Zdroj: Eurostat (2021b)

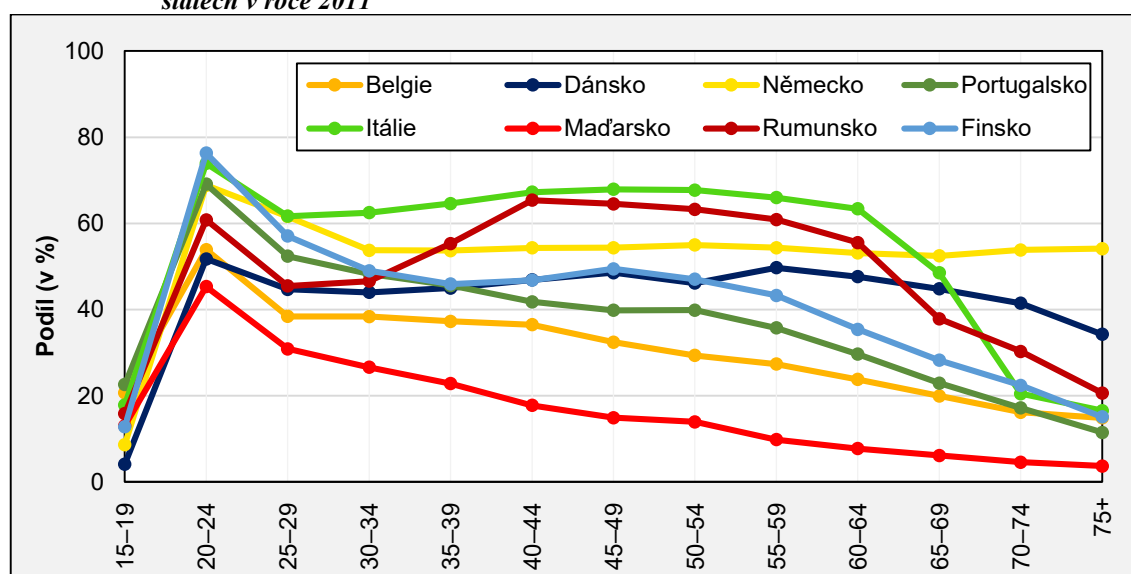
Podíl osob s vysokoškolským vzděláním rostl mezi muži (obrázek 29) ve většině sledovaných států do věkové skupiny 25–29 let, případně do věkové skupiny 30–34 let, kde dosahoval maxima a poté klesal. Výjimku tvořilo Dánsko, Finsko a Německo. V Dánsku a Finsku dosahoval podíl maxima až ve věkové skupině 35–39 let a poté klesal stejně jako v ostatních státech. Pouze Německo se vymykalo trendu ostatních států, jelikož v Německu podíl mírně stoupal s věkem až do věkové skupiny 65–69 let. Také v populaci žen (obrázek 30) se zvyšoval podíl vysokoškolsky vzdělaných osob v rámci věkové struktury až do věkových skupin 25–29 let a 30–34 let. U žen tvořilo výjimku z tohoto pravidla pouze Finsko, ve kterém dosahoval podíl maxima ve věkové skupině 35–39 let, a poté klesal. Z analýzy vyplývají hned dva výrazné rozdíly mezi mužskou a ženskou částí populace. Zaprvé, ženy dosahují výraznějšího maxima než muži. Ve všech státech kromě Německa je maximum podílu vyšší alespoň o 11,9 p. b. V Německu je podíl žen v maximum vyšší pouze o 1 p. b. Zadruhé, v ženské populaci hodnota podílu klesá s věkem výrazněji než

u mužů. Ve věkové skupině 55–59 let byl již v polovině pozorovaných států vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných mužů než žen a ve věkové skupině 65–69 byl podíl mužů vyšší než podíl žen již ve všech pozorovaných státech.

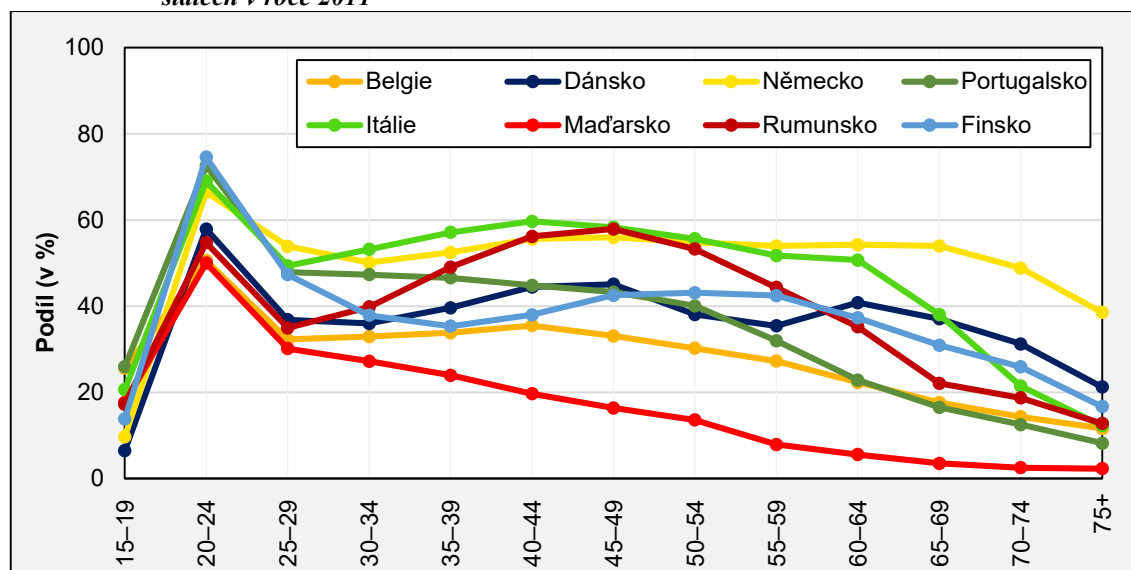
Podíl osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním byl také velice heterogenní dle věku, ale rozdíly mezi muži (obrázek 31) a ženami (obrázek 32) byly malé, co se trendů týče. Rozložení tohoto podílu dle věku vykazovalo u většiny států v roce 2011 dvě maxima. První bylo ve věkové skupině 20–24 let a bylo pro obě pohlaví ve všech státech kromě Rumunska maximem absolutním. Druhé maximum pak nastalo ve věkových skupinách v intervalu 40–59 let. Toto druhé maximum nebylo v Portugalsku, Itálii a u mužské části populace ani v Belgii. Po dosažení druhého maxima hodnota podílu ve všech sledovaných státech prudce klesla. Jak již bylo řečeno, rozdíl mezi pohlavími nebyl v hlavním trendu, ale v obecné úrovni hodnot. Muži měli obecně vyšší podíl osob s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním než ženy. Například nejvyšší hodnota byla u obou pohlaví ve Finsku ve věkové skupině 20–24 let. U mužů hodnota podílu činila 76,3 % a u žen 74,6 %. Podobně malý rozdíl je ve všech sledovaných státech napříč věkovou strukturou. Výraznější rozdíl byl pozorován jen v nejstarších věkových skupinách.

Tuto heterogenitu podílu dle věkové struktury lze vnímat i jako indikátor změn ve vzdělanostní struktuře jako takové. Drtivá většina osob totiž studuje pouze v mladém věku, obvykle do 30 let, a tak změny v podílech ve věku vyšším než 30 let mohou odrážet také vývoj vzdělanostní úrovně v čase. Z této hypotézy tedy vyplývá, že během posledních několika desetiletí získává v této struktuře obyvatelstva dominantní postavení kategorie středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných osob. Toto zjištění se shoduje i s výsledky analýzy změn celkových podílů. Navíc lze konstatovat, že všechny státy jsou si úrovní podílu podobné v nejmladších analyzovaných věkových skupinách a heterogenita mezi jednotlivými státy byla v roce 2011 až v pozdějších věkových skupinách, a tedy vznikla v převážné míře v minulosti, a nikoliv ve sledovaném období.

Obrázek 31 – Podíl mužů s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011

Zdroj: Eurostat (2021b)

Obrázek 32 – Podíl žen s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním dle věku ve vybraných státech v roce 2011

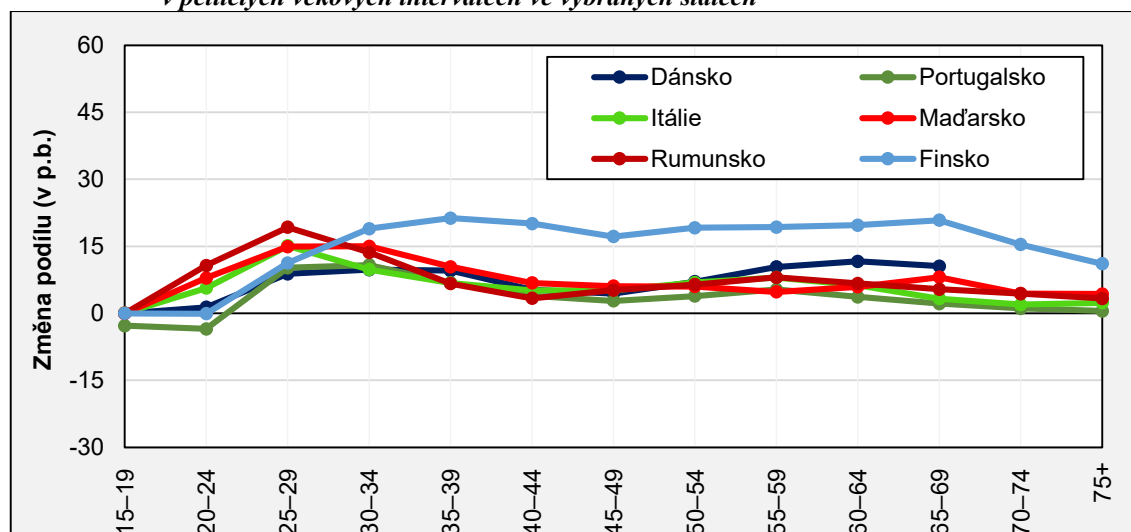
Zdroj: Eurostat (2021b)

Změny této struktury ve sledovaném období, tedy změny mezi rokem 1991 a 2011, byly opět ve všech analyzovaných státech podobné. Do následné analýzy změn podílů jednotlivých vzdělanostních kategorií bohužel nemohly vstoupit státy ze západní části EU, jelikož neexistují dostatečně přesná data o vzdělanostní struktuře z roku 1991 (absence členění na pětileté věkové skupiny), a tak je analyzováno pouze zbylých šest států, tedy všechny pozorované státy bez Belgie a Německa. Další datové omezení této analýzy se týká Dánska. Pro Dánsko neexistují potřebná data pro dvě nejstarší věkové skupiny, tj. pro věkové skupiny 70–74 let a 75 let a starší za rok 1991. Krom těchto dvou věkových skupin jsou ovšem data kompletní a není problém je do analýzy zařadit.

Téměř u všech analyzovaných států se zvyšoval ve všech věkových skupinách podíl osob s vysokoškolským vzděláním, a to u mužů (obrázek 33) i u žen (obrázek 34). Pouze v Portugalsku a Finsku v nejmladších věkových skupinách tomu tak nebylo. Ve většině pozorovaných států je rozložení změny ve věkových skupinách podobné podílům koncového stavu sledovaného období. Nejvyšší zvýšení podílu nastalo tedy ve věkových skupinách 25–29 let a 30–34 let. V pozdějších věkových skupinách bylo zvýšení podílu méně výrazné. Trochu jinak tomu bylo ve Finsku. Tam se výrazným způsobem zvýšil podíl vysokoškolsky vzdělaných osob v mnohem širším věkovém intervalu. Lze konstatovat, že k významné změně došlo v každé věkové skupině.

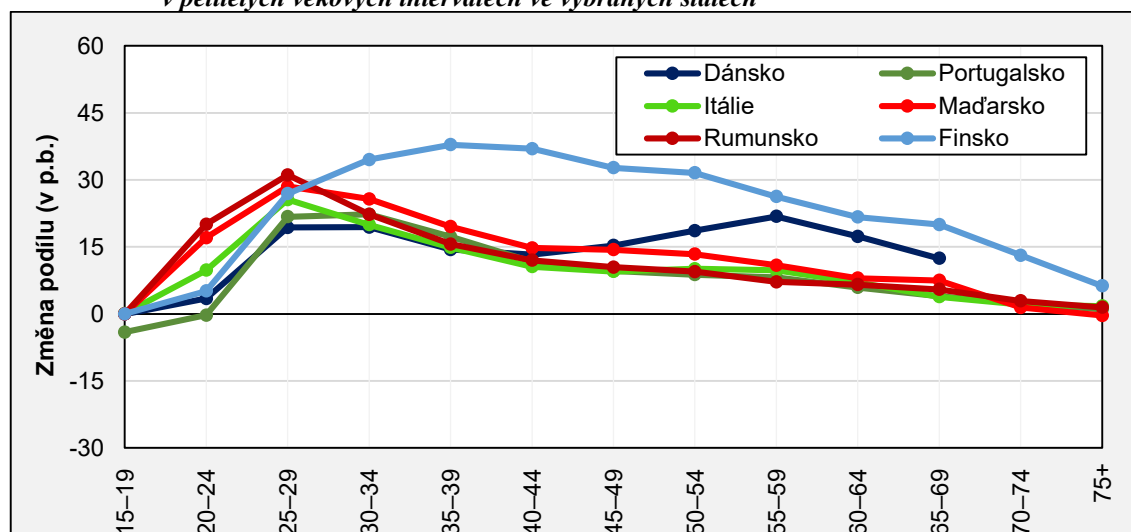
Rozdíl mezi pohlavími opět nebyl v trendu změny v rámci věkových skupin, ale v celkové úrovni hodnot podílu osob s vysokoškolským vzděláním. V ženské populaci se tento podíl zvýšil mnohem výrazněji než v mužské. Ve věkových skupinách 25–29 let a 30–34 let se u mužů zvýšil podíl vysokoškolsky vzdělaných osob v jednotlivých státech o 8,8–19,3 p. b., kdežto u žen o 19,3–34,5 p.b. U mužů se tedy podíl vysokoškolsky vzdělaných osob zvýšil v jednotlivých státech zhruba o desetinu až pětinu osob z celkové populace a u žen dokonce o pětinu až o třetinu osob z celkové populace.

Obrázek 33 – Absolutní změna podílu mužů s vysokoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech

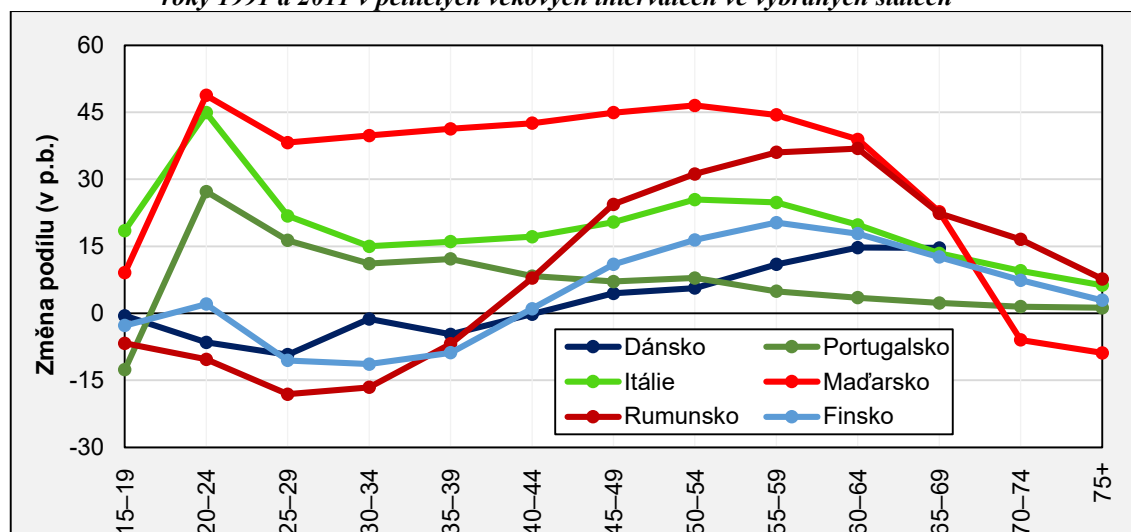
Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), StatBank Denmark (2021)

Obrázek 34 – Absolutní změna podílu žen s vysokoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech

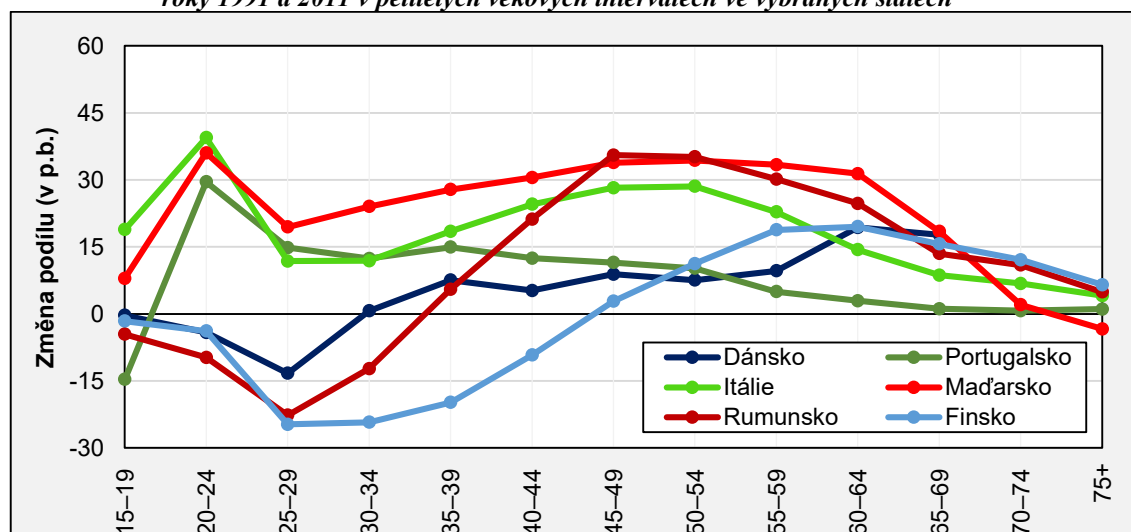

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), StatBank Denmark (2021)

Také podíl osob s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním se výrazně zvyšoval. I rozložení nárůstu podílu osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním dle věkových skupin u mužů (obrázek 35) i u žen (obrázek 36) odpovídalo v polovině států, konkrétně v Itálii, Portugalsku a Maďarsku rozložení ve věkových skupinách konečného stavu sledovaného období. Nejvyšší navýšení podílu tedy nastalo ve věkové skupině 20–24 let (o 27,2–48,8 p. b.) a další relativně vysoké zvýšení podílu u osob ve věkových skupinách od 45–65 let. Výjimkami jsou Dánsko, Finsko a Rumunsko. U těchto států také proběhlo zvýšení podílu ve věkových skupinách od 45–65 let, ale u mladších věkových skupin byl zaznamenán dokonce mírný pokles podílu osob s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním (v maximu až o 9,2–24,7 p. b.). To lze částečně vysvětlit tím, že podíly byly v těchto státech již na začátku sledovaného období vysoké a během období měly všechny státy tendenci se homogenizovat.

Obrázek 35 – Absolutní změna podílu mužů s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), StatBank Denmark (2021)

Obrázek 36 – Absolutní změna podílu žen s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním mezi roky 1991 a 2011 v pětiletých věkových intervalech ve vybraných státech

Zdroje: Eurostat (2021b), Minnesota Population Center (2021), Központi statisztikai hivatal (1993), StatBank Denmark (2021)

V některých státech byl rozdíl mezi pohlavími u osob, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání bylo středoškolské, ve sledovaném období velmi nízký až zanedbatelný. Konkrétně tomu tak bylo v Itálii, Portugalsku, Dánsku a Rumunsku. Mírně výraznější zvýšení podílu nastalo u mužů. Naopak tomu bylo ve Finsku a v Maďarsku. V těchto dvou státech se u mužů zvýšil (respektive také méně snížil) podíl osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním výrazněji. Zejména v mladších věkových skupinách byl rozdíl ve změně podílů mezi pohlavími ve sledovaném období velmi významný. Ve Finsku bylo snížení podílu osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním ve věkové skupině 25–29 let až o 14,2 p. b. nižší u mužů v porovnání se snížením u žen. V Maďarsku byl tento rozdíl mezi muži a ženami ve věkové skupině 25–29 let dokonce až o 18,8 p. b, ale na rozdíl od Finska, v Maďarsku se jednalo o zvýšení podílu středoškolsky vzdělaných osob.

7.3 Diferenciace změn ve vzdělanostní struktuře dle geografické polohy

Stejně jako v ostatních strukturách, i ve struktuře obyvatelstva dle vzdělání lze konstatovat, že struktury geograficky blízkých států mají podobné znaky. Rozdíly mezi jednotlivými státy byly především v celkových hodnotách jednotlivých kategorií, a to jak na začátku, tak na konci sledovaného období. Naopak trendy, jednotlivé změny či rozložení dle věku byly ve všech sledovaných státech podobné.

Ve státech jižní části EU byl ve sledovaném období nejvyšší podíl osob bez vzdělání a také nejvyšší podíl osob s nejvyšším dokončeným základním vzděláním. Podíl osob s vysokoškolským vzděláním v nich byl naopak nejnižší. Státy východní části EU si byly podobné se státy jižními v nízkém podílu vysokoškolsky vzdělaných osob, ale lišily se podílem osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním. Ten byl ve státech východní části EU nadprůměrně vysoký.

Státy severní a západní části EU měly ve sledovaném období nejvyšší podíl osob vysokoškolsky vzdělaných a nejnižší podíl osob bez vzdělání či pouze se základním vzděláním. Podíl osob, které měly nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské, je téměř ve všech těchto státech nižší než u států východní části EU, ale vyšší než u států jižní části EU. Výjimkou je Německo, které má podíl osob s nejvyšším dosaženým vzděláním středoškolským nejvyšší ze všech sledovaných států. Státy severní a západní části EU se mezi sebou liší minimálně. Existují například větší rozdíly mezi Německem a Belgií než mezi Německem a Dánskem.

Kapitola 8

Závěr

Analýza jednotlivých struktur obyvatelstva prokázala, že se charakter obyvatelstva EU ve sledovaném období výrazně změnil, a to ve všech zkoumaných strukturách. Stejně tak se ve všech analýzách projevil do určité míry i vliv geografické polohy na jednotlivé struktury obyvatelstva. Ve většině případů výsledky jednotlivých analýz odpovídaly předem stanoveným hypotézám vycházejícím z literatury. Ovšem v některých případech vyšly i výsledky odlišné.

Analýza věkové struktury přinesla výsledky, které odpovídají předem stanovené hypotéze, a to, že věková struktura ve sledovaném období zestárla. Navíc v některých ze sledovaných států populace zestárla opravdu výrazně. Například v Rumunsku se ve sledovaném období zvýšil index stárí na dvojnásobek původní hodnoty. Ve všech pozorovaných státech kromě Dánska probíhalo stárnutí populace jak shora populační pyramidy, tak u její základny. To znamená, že ve všech pozorovaných státech se zvyšoval podíl postreprodukční složky populace (65 let a starší), a naopak se snižoval podíl dětské části populace (0–19 let). V Dánsku docházelo ke zvyšování obou těchto podílů, ale zvýšení podílu starších osob bylo výraznější.

Struktura dle rodinného stavu se také dle většiny analýz změnila tak, jak bylo předpokládáno dle předem stanovené hypotézy. Ve všech sledovaných státech se během sledovaného období snížil podíl osob v manželství a naopak se zvýšil podíl rozvedených. Celkový podíl svobodných se v některých sledovaných státech snížil, ale pouze kvůli významnému vlivu věkové struktury, protože podíl svobodných se zvýšil u všech sledovaných států dle předpokladu ve všech věkových skupinách. Vývoj podílu ovdovělých osob byl ovlivněn dle předpokladu především změnami v úmrtnostních podmínkách. Oproti předpokladu se ovšem rozdíl v průměrné délce života dle pohlaví v polovině států zvýšil, a s tím se zvýšil také podíl ovdovělých v populaci.

U struktury dle ekonomické aktivity bylo dle hypotézy očekáváno snížení podílu ekonomicky aktivních osob, a to především díky silnému vlivu věkové struktury. Nicméně se ukázalo, že věková struktura neměla na změny struktury dle ekonomické aktivity ve sledovaném období výrazný dopad a působily na ni především jiné faktory. Bylo zjištěno, že výrazný vliv mělo zvyšování podílu ekonomicky aktivních žen. Dále na tuto strukturu jistě působilo mnoho dalších socioekonomických vlivů, a to obzvláště na konci období, kdy probíhala celosvětová ekonomická krize. I díky tomu byl trend vývoje podílu ekonomické aktivity v jednotlivých sledovaných státech i v různých částech sledovaného období rozrůzněný. Vývoj lze i přes to stručně shrnout, a to tak, že ve většině z pozorovaných států se podíl ekonomicky aktivních osob mírně zvýšil.

Změny ve vzdělanostní struktuře ve sledovaném období zcela odpovídaly předem stanovené hypotéze. Ve všech sledovaných státech se výrazným způsobem zvýšil podíl vysokoškolsky vzdělaných osob. Zvyšování podílu vysokoškolsky vzdělaných osob lze navíc nazvat nejdominantnějším trendem ve sledovaném období. Vývoj podílů ostatních vzdělanostních kategorií byl již různý dle jednotlivých států, ale ve většině států převládalo zvyšování podílu osob s nejvyšším dokončeným středoškolským vzděláním a podíly osob s nižším vzděláním než středoškolským ve většině pozorovaných států po celé sledované období klesaly.

Trend změny i stav jednotlivých populačních struktur se opravdu v některých případech velmi lišil mezi sledovanými státy. Stejně jak uvádí hypotéza, jednotlivé geografické části EU jsou mezi sebou heterogenní. Uvnitř částí byly pak v mnoha analýzách oba státy homogenní. Úrovní jednotlivých ukazatelů se lišily jednotlivé části EU ve všech zkoumaných populačních strukturách. Trendy změn, které proběhly ve sledovaném období v jednotlivých strukturách, si naopak byly v mnoha případech mezi jednotlivými částmi EU velmi podobné.

Trend změny v analýze věkové struktury byl napříč státy stejný. Populace všech států stárly. Stárnutí mělo ovšem v různých státech různý charakter. Nejvíce stárly státy východní a jižní části EU a státy západní a severní části zestárly relativně málo. Stejně tak u analýzy struktury dle rodinného stavu si byly východní a jižní státy podobné. Zvýšil se v nich podíl ovdovělých osob v populaci a ve většině z nich se zvýšil i celkový počet svobodných osob na rozdíl od západních a severních států. Analýza struktury dle ekonomické aktivity přinesla jiné výsledky. Vývoj podílu ekonomicky aktivních se podobal ve státech jižní a západní části EU, a to především díky podobnému zvyšování podílu ekonomicky aktivních žen. V severní části EU byl vývoj podílu aktivních obyvatel po celé období klesající a ve východní části se trend ve sledovaném období změnil. Jedině u vzdělanostní struktury měly všechny sledované státy, a tedy i všechny části EU, stejný dominantní trend, a to zvyšování podílu vysokoškolsky vzdělaných osob. Jednotlivé změny struktur obyvatelstva se dají vysvětlit částečně i tím, že ve sledovaném období měly struktury jednotlivých států tendenci homogenizovat se.

Tato práce celkově shrnuje vývoj struktur obyvatelstva na základě dat z posledních tří vln populačních cenzů. Výsledky jednotlivých analýz do značné míry odpovídaly předem stanoveným hypotézám, což znamená, že výsledky této práce potvrdily velkou část dosavadních celkových poznatků o vývoji struktur obyvatelstva ve státech EU ve sledovaném období, které byly shrnuty v rešerši literatury. S novou vlnou populačních cenzů, která v letošním roce probíhá ve státech EU, vzniknou nová cenzová data, s kterými lze na tento výzkum navázat a pokrýt delší sledované období.

Seznam použité literatury

- BERGEMANN, Annette a VAN DEN BERG, Gerard, 2008. Active Labor Market Policy Effects for Women in Europe — A Survey. *Annales d'Économie et de Statistique*. 91/92 (3), 385–408. ISSN 0769-489X.
- BIJAK, Jakub, KUPISZEWSKA, Dorota a KUPISZEWSKI, Marek, 2008. Replacement Migration Revisited: Simulations of the Effects of Selected Population and Labor Market Strategies for the Aging Europe, 2002–2052. *Population Research and Policy Review*. 27 (3), 321–342. ISSN 0167-5923.
- BLEIKLIE, Ivar a MICHELSEN, Svein, 2012. Comparing HE policies in Europe: Structures and reform outputs in eight countries. *Higher Education*. 65 (1), 113–133. ISSN 0018-1560.
- BOŘIL, Vojtěch, 2016. *Dopady změn vzdělanostní struktury v zemích EU na dynamiku trhu práce*. Brno. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Ekonomicko-právní fakulta.
- BRAUNER-OTTO, Sarah, AXINN, William a GHIMIRE, Dirgha, 2020. Parents' Marital Quality and Children's Transition to Adulthood. *Demography*. 57 (1), 195–220. ISSN 0070-3370.
- CARR, Deborah a UTZ, Rebecca, 2020. Families in Later Life: A Decade in Review. *Journal of Marriage and Family*. 82 (1), 346–363. ISSN 0022-2445.
- ČERVENKA, Jan, 2003. Veřejné mínění a nezaměstnanost v České republice. *Naše společnost*. 1 (1–2), 4–7. ISSN 1214-438X.
- ČSÚ, 2014. Metodika -Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97. In: *czso.cz*. [online]. 14.12.2014 [cit. 10.4.2021]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/metodika_mezinarodni_klasifikace_vzdelani_isced_97#1.
- ČSÚ, 2016. Vysokoškoláků rapidně přibývá. In: *czso.cz*. [online]. 4.11.2016 [cit. 13.3.2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysokoskolaku-rapidne-pribyva>.
- ČEVELA, Rostislav, ČEVELOVÁ, Libuše, KALVACH, Zdeněk, HOLČÍK, Jan a KUBŮ, Pavel, 2014: *Sociální gerontologie: Východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. Praha: GRADA Publishing. ISBN 978-80-247-4544-2.
- DJUNDEVA, Maja, DYKSTRA, Pearl a EMERY, Tom, 2019. Family dynamics in China and Europe in the last half-century. *Chinese Journal of Sociology*. 5 (2), 143–172, ISSN 2057-150X.

- DŁUGOSZ, Zbigniew a KUREK, Sławomir, 2006: Demographic ageing in European Union countries. *Europa XXI*. 15 (2), 185–197. ISSN 1429-7132.
- DOMINGUEZ-FOLGUERAS, Marta a CASTRO-MARTIN, Teresa, 2013. Cohabitation in Spain: No Longer a Marginal Path to Family Formation. *Journal of Marriage and family*. 75 (2), 422–437. ISSN 0022-2445.
- Eurostat, 2017a. Description of the Eurostat method for the calculation of the life expectancies at all ages. In: *europa.eu*. [online]. [cit. 4.4.2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/demo_mor_esms_an1.pdf.
- Eurostat, 2017b. Marriages and divorces (demo_nup): Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS). In: *europa.eu*. [online]. [cit. 10.4.2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/demo_nup_esms.htm.
- Eurostat, 2021a. Labour market flow statistics in the EU. In: *europa.eu*. [online]. [cit. 12.3.2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_flow_statistics_in_the_EU#Annual_changes.
- Eurostat, 2021c. Background - Population and Housing census - Eurostat. In: *europa.eu*. [online]. [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-and-housing-census/background>.
- Evropská komise, 2021. Motto EU. In: *europa.eu*. [online]. 11.1.2021 [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/motto_cs.
- FIALA, Tomáš a LANGHAMROVÁ, Jitka, 2011. Změny demografického vývoje a struktury obyvatelstva od roku 1989 v České republice. In: *Dvacet let sociodemografické transformace: Sborník příspěvku XL. konference České demografické společnosti*. Demografie. 52 (4). 44–57 příloh. ISSN 0011-8265.
- FIALA, Tomáš a LANGHAMROVÁ, Jitka, 2013. Vývoj ekonomického a sociálního zatížení a stárnutí populace. *Politická ekonomie*. 61 (3), 338–355. ISSN 0032-3233.
- FELD, Serge, 2000. Active Population Growth and Immigration Hypotheses in Western Europe. *European Journal of Population*. 16 (1), 3–40. ISSN 0168-6577.
- HANTRAIS, Linda, 2004. *Family policy matters: Responding to family change in Europe*. Bristol: The Policy Press. ISBN 1-86134-471-6.
- HARPER, Sarah, 2013. *Ageing societies: myths, challenges and opportunities*. Londýn: Routledge. ISBN 9780340517567.
- HAZANS, Mihails, 2007. Looking for the workforce: the elderly, discouraged workers, minorities, and students in the Baltic labour markets. *Empirica*. 34 (4), 319–349. ISSN 0340-8744.
- KALIBOVÁ, Květa, 2002. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0222-9.
- KIERNAN, Kathleen, 2004. Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe. *Law & Policy*. 26 (1), 33–55. ISSN 0265-8240.
- KINGSTON, Paul, HUBBARD, Ryan, LAPP, Brent, SCHROEDER, Paul a WILSON, Julia, 2003. Why Education Matters. *Sociology of Education*. 76 (1), 53–70. ISSN 0038-0407.

- KOCOURKOVÁ, Jiřina, 2006. *Populační klima a rodinná politika v České republice po roce 1989 v evropském kontextu*. Praha. Dizertační práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra demografie a geodemografie.
- KONLE-SEIDL, Regina, 2020. *Activation of the Inactive: PES initiative to support the activation of inactive groups. Thematic Paper*. Lucemburk: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-76-17581-0.
- MATĚJKOVÁ, Barbora a PALONCYOVÁ, Jana, 2005. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3630-3.
- MORTELMANS, Dmitri a DEFEVER, Christine 2018. Income Trajectories of Lone Parents After Divorce: A View with Belgian Register Data. In: BERNARDI, Laura a MORTELMANS, Dmitri. *Lone Parenthood in the Life Course*. Cham: Springer Open. 191–212. ISBN 978-3-319-63293-3.
- NĚMEČKOVÁ, Michaela, KURKIN, Roman a ŠTYGLEROVÁ, Terezie, 2016. Rodinné chování v České republice: první děti později a mimo manželství. In: *europa.eu*. [online]. 6.1.2016 [cit. 15.3.2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_the_Czech_Republic/cs&oldid=273899.
- NEYER, Gerda, 2009. Rodinná politika a plodnost v Evropě: Pronatalitní politika v souvislosti s politikou genderovou, politikou zaměstnanosti a opatřeními týkajícími se péče o děti. *Demografie*. 51 (4), 235–251. ISSN 0011-8265.
- OECD, 2020. *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*. Paříž: OECD Publishing. ISBN 978-92-64-50078-5.
- PALOMBA, Rossella a KOTOWSKA, Irena, 2003. *The economically active population in Europe (Population Studies No. 40)*. Štrasburk: Council of Europe Publishing. ISBN 92-871-5183-0.
- PERELLI-HARRIS, Brienna, BERRINGTON, Ann, SÁNCHEZ GASSEN, Nora, GALEZEWSKA, Paulina a HOLLAND, Jennifer, 2017. The Rise in Divorce and Cohabitation: Is There a Link? *Population and Development Review*. 43 (2), 303–329. ISSN 0098-7921.
- REIF, Jiří, 2004. *Metody matematické statistiky*. Plzeň: Západočeská univerzita. ISBN 80-7043-302-7
- SNIESKA, Vytautas, VALODKIENE, Gitana, DAUNORIENE, Asta a DRAKSAITE, Aura, 2015. Education and Unemployment in European Union Economic Cycles. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 213, 211–216. ISSN 1877-0428.
- ŠÍDLO, Luděk, ŠPROCHA, Branislav a ĎURČEK, Pavol, 2020. A retrospective and prospective view of current and future population ageing in the European Union 28 countries. *Moravian geographical reports*. 28 (3), 187–207. ISSN 1210-8812.

- UN DESA, 2017. *Changing population age structures and sustainable development: A Concise Report* [online]. UN: New York [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/trends/ConciseReport2017/English.pdf>.
- UN DESA, 2019b. Glossary of Demographic Terms. In: *un.org*. [online]. [cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://population.un.org/wpp/GlossaryOfDemographicTerms/>.
- VÍTEČKOVÁ, Miluše a BRABCOVÁ, Iva, 2010. Nesezdané soužití – součást proměny rodiny (přehledová studie). *Journal of nursing and social sciences related to health and illness*. 12 (4), 488–499. ISSN 1212-4117.

Použité datové prameny

- BOOGHMANS, Mieke, CORTESE, Valter, DESMAREZ, Pierre, HAMZAOUI, Mejed, LOYEN, Reginald, STEVENS, Eef, VAN DER HALLEN, Peter, VALKENEERS, Ann, VEINSTEIN, Mathieu a VERMANDERE, Caroline, 2009. *Socio-economische Enquête 2001 Monografieën: Scholarisatie en arbeid* [online]. Brusel: Statbel [cit. 9.4.2021]. Dostupné z: https://statbel.fgov.be/sites/default/files/Over_Statbel_FR/Sociaal-Economische%20Enqu%C3%AAte%202001%20-%20monografie%207-Scholarisatie%20en%20arbeid.pdf.
- DE LA FUENTE, Angel a DOMÉNECH, Rafael, 2012: *Educational Attainment in the OECD, 1960-2010* [online]. BBVA Research, 17.9.2012 [cit. 9.3.2021]. Dostupné z: https://www.bbva.com/wp-content/uploads/migrados/WP_1220_tcm348-357479.pdf.
- Eurostat, 2021b. *Database – Eurostat* [online]. [cit. 9.3.2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database?p_p_id=NavTreeportletprod_WAR_NavTreeportletprod_INSTANCE_nPqeVbPXRmWQ&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view.
- Minnesota Population Center, 2021. *IPUMS International* [online]. [cit. 9.3.2021]. Dostupné z: <https://international.ipums.org/international/>.
- Központi statisztikai hivatal, 1993. *1990. évi népszámlálás: 27. Demográfiai adatok, I. Kötet* [online]. Budapešť: Központi statisztikai hivatal. [cit. 9.3.2021]. Dostupné z: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1990_27_01/?pg=47&layout=s.
- MAINGUET, Christine a DEMEUSE, Marc, 1998. *Algemene volks- en woningtelling van 1 maart 1991: Monografie nr. 9 - Scholarisatie, onderwijsniveau en inschakeling in de arbeidsmarkt* [online]. Brusel: Statbel [cit. 9.4.2021]. Dostupné z: https://statbel.fgov.be/sites/default/files/Over_Statbel_FR/1991%20Monografie%20nr.%209%20-%20Scholarisatie%20onderwijsniveau%20en%20inschakeling%20in%20de%20arbeidsmarkt%20-%20Algemene%20Volks-%20en%20woningtelling.pdf.

- MARISSAL, Pierre, MEDINA LOCKHART, Pablo, VANDERMOTTEN, Christian, VAN HAMME, Gilles a KESTELOOT, Christian, 2006. *Socio-economische Enquête 2001 Monografieën: De socio-economische structuren van België* [online]. Brusel: Statbel [cit. 9.4.2021]. Dostupné z:
https://statbel.fgov.be/sites/default/files/Over_Statbel_FR/Sociaal-Economische%20Enqu%C3%A4te%202001%20-%20monografie%206-Exploitatie%20van%20de%20gegevens%20over%20de%20werkgelegenheid%20van%20de%20socio-economische%20enqu%C3%A4te%20van.pdf.
- StatBank Denmark, 2021. *Education and knowledge*. [online]. [cit. 9.3.2021]. Dostupné z:
<https://www.statbank.dk/statbank5a/selecttable/omrade0.asp?Subjectcode=03&PLanguage=1&Shownews=OFF&tree=false>.
- UN DESA, 2019a. *World Population Prospects* [online]. [cit. 9.3.2021]. Dostupné z:
<https://population.un.org/wpp>.